

”Siellä vois olla rauhassa”

Kodin merkitys yksin alaikäisenä turvapaikkaa hakeneiden
nuorten aikuisten arjessa

Greta Jokela

Turun yliopisto

Sosiaalitieteiden laitos

Sosiaalityö

Pro gradu- tutkielma

Maaliskuu 2020

TURUN YLIOPISTO

YHTEISKUNTATIEETEELLINEN TIEDEKUNTA, SOSIAALITIETEIDEN LAITOS

Jokela Greta: ”Siellä vois olla rauhassa”. Kodin merkitys yksin alaikäisenä turvapaikkaa hakeneiden nuorten aikuisten arjessa

Pro gradu -tutkielma, 102 sivua + 2 liitettä, Sosiaalityö, Maaliskuu 2020

TIIVISTELMÄ

Pro gradu -tutkielman aiheena on yksin alaikäisenä turvapaikkaa hakeneiden nuorten aikuisten kokemukset kodista ja sen merkityksistä itsenäistymisen ja omaan kotiin muuttamisen vaiheissa. Tutkimassa tarkastelen kodin henkilökohtaisesti määrittäviä suhteita, kuten suhdetta tilaan ja paikkaan sekä niissä vallitseviin sosiaalisiin suhteisiin. Tärkeänä näkökulmana kodin merkitysten hahmottamisessa ovat nuorten kuulumisen kokemukset, jotka hahmottuvat siinä yhteiskunnallisessa ja maahanmuuttopoliittisessa kontekstissa, missä yksin maahan tullut nuori omaa kotiaan Suomeen muokkaa. Tutkielman tavoitteena on saada lisää kokemustietoa yksin maahan tulleiden aikuistuvien nuorten arjesta ja kodin merkityksistä arjen osana.

Tutkielma kiinnittyy laadulliseen tutkimukseen ja fenomenologis-hermeneuttiseen tieteenperinteeseen. Tutkimuksen aineisto koostuu kolmen yksin alaikäisenä tulleen nuoren aikuisen haastattelusta. Haastattelut tehtiin keväällä ja kesällä 2019. Niissä sovellettiin kerronnallisen haastattelun sekä teemahaastattelun keinoja, joilla pyrittiin nuorten kotiin ja oman kodin rakentumiseen liittyvän kokemustiedon keräämiseen. Haastattelut on analysoitu aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Yksin alaikäisenä tulleet nuoret aikuiset määrittävät kodin tärkeäksi omaan hyvinvointiin vaikuttavaksi paikaksi. Oma koti merkityksellistyi suhteessa aikaisempaan elämään ja siinä koettuihin menetyksiin. Kodin rakentuminen Suomeen merkitsi nuorille mahdollisuutta omannäköisen elämän tavoittelemiseen. Koti rakentui turvassa olemisen, rauhan, vapauden, yksinäisyyden, työn ja opiskeluiden sekä sosiaalisten suhteiden kautta omanlaiseksi, jatkuvasti uudelleenmuokkautuvaksi tilaksi. Kuulumista rakennettiin itse aktiivisesti opiskeluissa, töissä, sosiaalisissa suhteissa ja sinnikkyudessa omien tavoitteiden eteen työskentelemällä. Oman kodin rakentumisen vaiheissa oli silti jatkuvasti läsnä epävarmuus tulevaisuudesta ja siitä, saavatko nuoret jäädä Suomeen asumaan.

Yksin tulleita nuoria tulisi tukea sekä konkreettisesti että psykososiaalisen tuen keinoin nykyistä enemmän heidän itsenäistymisessään ja aikuisuuteen siirtymisessä. Asumisen ratkaisuja tulisi miettiä niin, että nuorille mahdollistuisi pysyvämpien ihmissuhteiden säilyminen ja uusien asumisratkaisujen vaihtoehdot. Yksin tulleiden itsenäistymisen olosuhteisiin tulisi puuttua niin, että yksinäisyys ja jatkuvassa epävarmuudessa eläminen helpottuisivat. Näin heidän toimijuutensa ja osallisuutensa oman elämänsä rakentajina vahvistuisivat. Tutkielma hyödyttää esimerkiksi yksin maahan tulleiden nuorten kanssa työskenteleviä sosiaalialan ammattilaisia.

Asiasanat: yksin tulleet, turvapaikanhakijat, nuoret aikuiset, itsenäistyminen, koti, kuuluminen

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO.....	1
2	YKSIIN ALAIKÄISENÄ TURVAPAIKKAA HAKEVAT LAPSET JA NUORET	5
2.1	Kansainvälisen muuttoliikkeen monet kasvot.....	5
2.2	Suomi yksin maahan tulleita lapsia ja nuoria vastaanottavana maana	10
2.3	Kotoutuminen ja kuuluminen Suomeen – rajoja ja mahdollisuuksia.....	16
2.4	Aikaisempi yksin maahan tulleita lapsia ja nuoria koskeva tutkimus.....	20
3	KOTI JA KUULUMINEN	27
3.1	Koti tutkimuskohteena	28
3.2	Kuulumisen yhteys kodin merkitysten rakentumiseen	38
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	43
4.1	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	43
4.2	Tutkimuskohteena kokemus	44
4.3	Haastattelu aineistonkeruun menetelmänä.....	47
4.4	Tutkimusaineisto	48
4.5	Eettiset kysymykset	54
5	KOTI JA SEN MERKITYSTEN RAKENTUMINEN	58
5.1	Koti hahmottuu yksilöllisesti	58
5.2	Muutto ensimmäiseen omaan kotiin – vieraasta tutuksi.....	65
5.3	Kotona Suomessa? Kuulumisen kautta rakentuva koti	76
6	YHTEENVETO JA POHDINTA.....	83
	LÄHTEET	92
	LIITTEET.....	103

1 JOHDANTO

Koti ja kuuluminen ovat uuteen maahan muuttaneiden ihmisten arjen kannalta ratkaisevia kysymyksiä; ne jäsentävät suhdetta nykyisen asuinmaan ja aikaisempien asuinpaikkojen välillä (Huttunen 2002, 13). Tässä tutkielmassa pysähdytään tarkastelemaan niiden nuorten aikuisten kodin merkitysten rakentumisen prosessia, jotka ovat saapuneet Suomeen yksin alaikäisinä turvapaikkaa hakevina nuorina. Tutkimus avaa ymmärrystä yksin tulleiden nuorten aikuisten itsenäistymisen vaiheeseen, jossa he muokkaavat omaa ensimmäistä kotiaan heille vielä uudessa asuinympäristössä ja yhteiskunnassa. Tutkimuksessa kuljetaan kodin ja kuulumisen eri tavoin hahmotuvissa käsitteellisissä maailmoissa ja tarkastellaan sitä, mitä koti yksin tulleille nuorille merkitsee ja mitkä tekijät ovat olleet vaikuttamassa kodin merkitysten syntymiseen.

Koti henkilökohtaisena, emotionaalisena hyvinvointiin vaikuttavien merkitysten paikkana, on sosiaalityössä vähän tutkittu aihe. Silti juuri koti on sosiaalityön ytimessä siinä, miten sosiaalityötä tehdään suunnaten ihmisten koteihin ja kodin piirissä tapahtuviin asioihin. Koti ja maahan muuttaneet ihmiset liittyvät sosiaalityön näkökulmasta kiinteästi yhteen siinä, miten kotoutumista ja kotiutumista suunnitellaan ja toteutetaan palveluissa. Sosiaalityössä autetaan ja tuetaan ihmisiä löytämään kuulumisen paikkoja yhteiskunnassa edistämällä ihmisten osallisuutta heidän arjessaan ja auttamalla heitä löytämään oma yhteisönsä asuinympäristöstään. (Ranta ym. 2018; Kostiainen & Metteri 2018, 38–49.) Kodin laajalle ulottuvat merkitykset ihmisten arkielämässä, sekä sosiaalityön suuntautuminen ihmisten koteihin, tekee kodista tärkeän aiheen sosiaalityön tutkimuksessa. Maahanmuuttoon liittyen kodin merkitysten tutkiminen edistää parhaimmillaan ymmärrystä ihmisten kotoutumisen, osallisuuden ja kuulumisen paikkojen löytämisestä sekä niiden tukemisesta maahan muuttaneiden ihmisten arjessa.

Kotia ja kuulumista rakennetaan aina suhteessa aikaan ja paikkaan (Huttunen 2002). Siksi yhteiskunnallisen ja globaalin kontekstin huomioiminen yksin alaikäisinä tulleiden nuorten aikuisten kodin rakentumisen prosessissa on tässäkin tutkimuksessa merkittävässä roolissa. Eurooppaan saapui vuonna 2015 turvapaikkaa hakevia ihmisiä aikaisempaan verrattuna poikkeuksellisen paljon. Myös Suomeen suuntautui poikkeuksellisen

suuri joukko turvapaikkaa hakevia. Turvapaikkaa hakevien ihmisten määrä näkyi Suomessa alaikäisenä yksin maahan tulleiden lasten kohdalla niin, että tulijoita oli yhtäkkiä moninkertainen määrä aikaisempiin vuosiin verrattuna. Vuosi 2015 ja sen jälkeinen aika on maahanmuuttopoliittisesti ollut merkittävä suomalaisessa yhteiskunnassa; niin sanottu ”pakolaiskriisin” seurauksena keskustelu maahanmuuton ympärillä vilkastui, ja poliittiset ja yhteiskunnalliset ääriajatukset asettuivat osaksi julkista keskustelua. Yleinen ilmapiiri maahanmuuton ympärillä kiristyi, ja tilanne näkyi eri tavoin tiukentuneena maahanmuuttopolitiikkana (esim. Saarikkomäki ym. 2018, 31–36).

Tässä tutkielmassa hahmottuu yksin alaikäisinä tulleiden nuorten aikuisten kokemustieto siitä, miten oman kodin rakentuminen muodostui tällaisessa ”kriisin” sävyttämässä maahanmuuttopoliittisessa ympäristössä ja erityisesti sen jälkeen. Poikkeuksellinen tilanne heijastui eri tavoilla yksin tulleisiin lapsiin ja nuoriin. Heille suunnatut vastaanottopalvelut kuormittuivat yllättävästä yksin tulleiden määrästä, ja muuttunut tilanne heijastui nuoriin esimerkiksi siinä, miten heitä auttavat edustajat, oikeusavustajat tai vastaanottoyksiköiden henkilökunta saattoivat olla kokemattomia, eivätkä aina tehtäviensä tasalla. Myös turvapaikkahakemusten käsittelyajat pitkittyivät, ja väliaikaiseksi tarkoitetuissa vastaanottoyksiköissä asuttu aika piteni huomattavasti. Aikuistuessaan yksin tulleille nuorille suunnatut palvelut ja ammattilaisten antama tuki joko loppuvat tai harvenevat. (Olen turvassa, mutta yksin 2019, 8–10.) Yksin tulleet nuoret ohjataan asumaan itsenäisesti heidän täyttäessä 18 vuotta, ja osalla nuorista asuinkunnan palvelujen mukaan on mahdollisuus jälkihuollon palveluihin (Martiskainen 2016, 92).

Suuri turvapaikkaa hakevien ihmisten määrä vakiinnutti yleiseen keskusteluun uusia termejä. Alaikäisinä yksin ilman huoltajaa maahan tulleista lapsista ja nuorista vakiintui käyttöön esimerkiksi yhdyssana *yksintulleet*, ja yleistä epäluuloa heihin heijasti esimerkiksi puhe ”partavauvoista”, sekä ikätestausten ottaminen käyttöön keinona erottaa alaikäisiksi ”tekeytyvät” aikuisista turvapaikkaa hakevista. (Tapaninen 2019, 168.) Alaikäisten yksin maahan tulleiden kohdalla kiristynyt maahanmuuttopolitiikka on näkynyt myös siinä, miten yksin maahan tulleille lapsille ja nuorille alettiin myöntää lyhyitä oleskelulupia yksilöllisen inhimillisen syyn perusteella, kun aikaisempina vuosina oleskeluluvat olivat olleet pääsääntöisesti neljän vuoden lupia. Minilupia on kritisoitu siitä, miten

ne estävät haavoittuvassa asemassa olevia lapsia ja nuoria kotoutumasta ja kiinnittymästä yhteiskuntaan, kun he jatkavat epävarmuuden tilassa elämistä. Minilupien myöntäminen on estänyt ennen kaikkea toivon ylläpitämistä nuorten elämässä. (Kangasvieri 2019; Kuusisto & Korjonen-Kuusipuro 2018.)

Alaikäisinä yksin maahan tulleet lapset ja nuoret ovat suomalaisessa yhteiskunnassa yksi marginaalissa elävä ryhmä. Marginalisaatio liittyy niihin riskeihin, jotka ovat läsnä yksin tulleiden lasten ja nuorten elämässä haavoittuvassa asemassa olemisen kautta. Marginaalissa eläminen näkyy myös siinä, miten yksin tulleiden lasten ja nuorten arjen kokemukset ovat yhteiskunnan poliittisen ja hallinnollisen keskustelun marginaalissa. Suomessa ei ole kehitetty selkeitä käytäntöjä, mitkä huomioisivat yksin tulleiden lasten ja nuorten kokemustietoa palveluiden kehittämisessä. (Kuusisto-Arponen 2016, 34–35.) Maahan muuttaneiden ihmisten kokemukset ylipäätään eivät juuri saa tilaa mediassa tai yleisessä keskustelussa, vaan Suomessa tapana on ollut keskustella maahanmuutosta viiranomais- ja hallinnon näkökulmista (Huttunen 2002, 14). Tutkielmassani tärkeää on siksi kuunnella yksin tulleiden nuorten kokemusta. Kuunteleminen sosiaalityön kontekstissa asettuu merkitykselliseksi siinä, missä sosiaalityön tehtävänä on olla yhteiskunnassa syrjään jäävien ja haavoittuvassa asemassa olevien tukena niin, että sosiaalityö toiminnallaan tukee syrjään jäävien mahdollisuuksia liittyä yhteiskuntaan ja kokea siinä osallisuutta. Sosiaalityön ytimessä on ihmisoikeuksien ja ihmisarvon puolustaminen, minkä tulee näkyä heikossa asemassa olevien ihmisten oikeuksien puolustamisena. (Juhila 2006, 258–259.) Tutkielmassa tavoittelen siksi myös ymmärrystä sosiaalityön yhteiskunnallisesta paikasta olla puolustamassa yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten oikeuksia ja tekemässä heidän kokemustensa tunnistamisesta yleisempää.

Motivaationi tutkia tämän kaltaista teemaa liittyy omaan kiinnostukseeni muuttoliikkeestä, muuttuvasta identiteetistä ja kulttuurisista kysymyksistä erityisesti yksin alaikäisenä maahan tulleiden näkökulmasta. Olen työskennellyt vuonna 2015-2016 sosiaalityöntekijänä alaikäisten vastaanottokeskuksessa. Vastaanottokeskus perustettiin pikavauhtia vastaamaan uusien alaikäisyksiköiden tarvetta syksyllä 2015, ja se tarjosi itselleni näköalapaikan hyvin ajankohtaisen ilmiön seuraamiseen ja sen ymmärtämiseen. Kokemus vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijänä jätti minuun ison jäljen, ja

tutkimusaihe gradulle muotoutui tämän kokemuksen kautta. Minua jäi työkokemuksen jälkeen mietityttämään, miten yksin alaikäisenä Suomeen tulleet nuoret ovat tänne asettuneet ja mitä koti ja oman kodin rakentuminen uuteen maahan on heille henkilökohtaisesti merkinnyt osana itsenäistymisen vaihetta. Olen lisäksi kantanut huolta siitä maahanmuuttoa koskettavasta ilmapiiristä erityisesti siinä, millaista keskustelua turvapaikkaa hakevista ihmisistä on käyty vuoden 2015 jälkeen, ja miten tuo keskustelu on vaikuttanut yksin tulleiden nuorten kotoutumisen prosessiin. Tutkielmassani lähtökohtana ei ole ollut ajatus siitä, että nuorten täytyisi kiinnittyä suomalaiseen yhteiskuntaan, vaan näen sen enemmän ikään kuin näyttämönä, jossa yksin alaikäisinä tulleet nuoret hakevat paikkaansa ja jossa risteilevät erilaiset kulttuuriset ja identiteettiin liittyvät sisäiset pyrkimykset ja ulkoapäin annetut odotukset.

Tutkimuksen teoria kiinnittyy kodin ja kuulumisen teorioiden ympärille. Tieteenperinteessä olen tukeutunut fenomenologis-hermeneuttiseen lähestymistapaan sekä kokemuksen tutkimisen kysymyksiin. Aineiston analyysissa olen käyttänyt aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Tutkimuksestani hyötyy alaikäisinä yksin tulleiden lasten ja nuorten kanssa työskentelevät sosiaalialan ammattilaiset siinä, missä kodin ja kuulumisen kokemusten ymmärtäminen lisää heidän ilmiöpohjaista tietoaan yksin tulleiden arjen kannalta merkittävistä kysymyksistä. Tuo tieto auttaa sosiaalialan ammattilaisia tukemaan yksin tulleet nuoria heidän itsenäistymisessään ja muutossa omaan ensimmäiseen kotiin. Tutkielmastani on hyötyä myös silloin, kun mietitään yksin alaikäisinä tulleiden palveluiden kehittämistä ja halutaan lisätä tietoa yksin tulleiden nuorten itsenäistymisestä ja siihen liittyvistä kokemuksista myös yleisesti.

Tutkimukseni rakenne etenee siten, että seuraavaksi luvussa kaksi esittelen yksin alaikäisenä turvapaikkaa hakevien lasten ja nuorten ilmiön taustan ja lähtökohdat sekä käsittelem aikaisempaa aiheesta tehtyä tutkimusta. Luvussa kolme määrittelen tutkimuksessani käytettävät teoreettiset käsitteet; kodin ja kuulumisen. Tämän jälkeen luvussa neljä tarkennan tutkimustehtäväni ja esittelen tutkimuskysymykseni, sekä kerron tutkimuksen teon vaiheista. Lisäksi pohdin tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. Luku viisi on tutkielman analyysiluku. Tutkielman lopussa luvussa kuusi käydään läpi johtopäätöksiä ja pohditaan tutkimustuloksia sekä tutkimuksen rajoituksia.

2 YKSIN ALAIKÄISENÄ TURVAPAIKKAA HAKEVAT LAPSET JA NUORET

2.1 Kansainvälisen muuttoliikkeen monet kasvot

Ihmiset ovat aina olleet liikkeellä. Liikkeelle lähteminen on tapahtunut hyvin erilaisista syistä, ja globaalisti hahmottuvassa muuttoliikkeessä on hyvä tunnistaa ilmiön moniulotteisuus. Osa muutosta on vapaaehtoista ja lähtee muuttajan halusta liikkua esimerkiksi työn, opintojen tai ihmissuhteiden perässä. Toinen merkittävä syy muuttoliikkeelle on pakolaisuuteen liittyvät ilmiöt, jotka koskettavat ihmisiä joka puolella maailmaa. Suurin osa muuttajista jää asumaan samalle mantereelle tai lähtömaansa naapurivaltioon, eikä muuttoliike suuntaa vain esimerkiksi kehitysmaista kehittyneisiin maihin. Muuttoliikkeessä olevia ihmisiä voi myös samanaikaisesti kuvata monet erilaiset määritelmät. Yksi ihminen voi olla yhtä aikaa siirtolainen, turvapaikanhakija, ilmastopakolainen ja dokumentoimaton henkilö. Muuttoliikettä kuvaakin parhaiten sen moninaisuus, lähdön syiden erilaiset taustat ja niiden kytkökset pakkomuuttoa aiheuttaviin syys-seuraussuhteisiin. (Gothóni & Siirto 2016, 10; Lappalainen 2012; Åberg 2009.)

Käsittääkseen yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten asemaa osana kansainvälistä muuttoliikettä, on tarpeen puhua yleisesti pakkomuuton ja pakolaisuuden käsitteistä ja näiden ilmiöiden taustalla olevista syistä. Niin sanottu pakkomuutto (*forced migration*), on kattokäsite sekä maan sisäiselle että kansainväliselle pakkomuutolle. Pakkomuuton syitä voi seurata sotiin, erilaisiin etnisiin ja uskonnollisiin konflikteihin, luonnonilmiöihin, ilmastonmuutoksen etenemisen aiheuttamiin syihin tai taloudellisiin syihin. Pakkomuutolle yhteistä on se, että liikkeelle lähteminen on välttämätöntä. Pakolaisuus on yksi pakkomuuton alakäsite, ja se on sidoksissa monimutkaisiin poliittisiin, taloudellisiin, uskonnollisiin, kulttuurisiin ja ekologisiin syihin ihmisten lähteä liikkeelle. Suurin yksittäinen syy pakolaisuudelle on väkivalta ja sen uhka. (Gothóni & Siirto 2016, 10; Parhiala & Raulo 2016, 21–23.)

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) pakolaisjärjestö UNHCR arvioi maailmassa olevan pakkomuuttajia noin 70,8 miljoonaa, joista pakolaisia on 25,9 miljoonaa ja

turvapaikanhakijoita 3,5 miljoonaa. Alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten osuus pakolaisten määrästä on yli puolet. (UNHCR 2020.) On mahdotonta sanoa, kuinka moni pakolaisten joukossa on lähtenyt matkaan alaikäisenä ilman huoltajaa. Alaikäiset voivat olla pakkomuuttajina yhdessä perheensä kanssa, tai he ovat voineet lähteä sisarustensa tai muiden sukulaisten mukana tai joutua vanhemmistaan eroon vasta pakomatkan aikana.

Kun suomalaisessa kontekstissa puhutaan maahanmuuttajista ja maahanmuutosta, tarkoitetaan kaikkia maahan muuttaneita ulkomaalaisia muuton syistä riippumatta. Siksi on tärkeää erottaa oikeuksien ja velvollisuuksien vuoksi erilaiset maahanmuuttoon liittyvät käsitteet. Pakolainen (engl. *refugee*) on yleisesti käytetty termi, jolla virallisesti kuitenkin viitataan Geneven pakolaissopimuksessa¹ (1951, 77/1968) ja siihen vuonna 1967 liitettyssä New Yorkin lisäpöytäkirjassa² (78/1968) määriteltyyn käsitteeseen, minkä mukaan pakolaisaseman voi saada, jos on kotimaassaan joutunut vainon kohteeksi alkuperänsä, kansallisuutensa, uskontonsa tai poliittisen tai yhteiskunnallisen mielipiteensä vuoksi. Pakolaisena pidetään myös sellaista henkilöä, joka ei ole minkään maan kansalainen mutta oleskelee entisen pysyvän asuinmaansa ulkomailla, eikä pysty edellä mainittujen seikkojen vuoksi palaamaan entiseen asuinmaahansa.

Kansainvälinen pakolaissopimus (77/1968) velvoittaa myöntämään pakolaisaseman sekä suojelemaan niitä henkilöitä, jotka sitä tarvitsevat, poissulkien ne, jotka ovat syyllistyneet sotarikoksiin tai rikoksiin ihmisyyttä vastaan. Kansainvälisen pakolaissopimuksen periaatteisiin kuuluu myös palauttamiskielto (*non-refoulement*), minkä mukaan ketään ei saa palauttaa alueelle, jossa häntä voi uhata kidutus, kuolemanrangaistus tai muu epäinhimillinen ihmisarvoa loukkaava kohtelu. Kun ihminen hakee turvapaikkaa, ei se kuitenkaan vielä tee hänestä pakolaista yleissopimuksen tarkoittamassa mielessä ennen kuin hänen suojeluntarpeensa on todennettu ja hänelle myönnetään sen perusteella turvapaikka. (Kuosma 2016, 13–14; Gothóni & Siirto 2016, 10–11.)

¹ Geneven sopimus on vuonna 1951 syntynyt sopimus, joka muotoiltiin YK:n täysistunnossa Genevessä ratkaisemaan toisen maailmansodan jälkeistä pakolaiskriisiä. Geneven sopimus on siitä lähtien ollut tärkein kansainvälistä pakolaisoikeutta määrittävä dokumentti. Se määrittää kuka on pakolainen, mitkä ovat pakolaisen oikeudet sekä pakolaisille suojelua myöntävien valtioiden velvollisuudet. (Vilkama 2012.)

² New Yorkin lisäpöytäkirja tehtiin Geneven yleissopimuksen liitteeksi koskemaan pakolaisten oikeusasemaa vuonna 1967. Suomi liittyi siihen seuraavana vuonna. (Geneven yleissopimuksen lisäpöytäkirja, 1967)

Liisa Malkki (2012, 82–83) puhuu pakkomuutosta (*forced population movement*) kritisoien sitä yleistä mielikuvaa pakolaisuudesta, mikä on muotoutunut osaksi muuttoliikettä tiivistäen suuren joukon ihmisiä yhden saman kategorian ”*pakolaiset*” alle. Malkin mukaan liikkujien tilanteet ja haasteet eroavat suuresti toisistaan, ja *pakolainen* -termin käyttö on mielekästä vain silloin kun pakolaisuudesta puhutaan osana hallinnollisia kategorioita tai otsikkona, jonka alle mahtuvat pakolaisuuden monet eri kasvot yksilöllisine piirteineen. Omassa tutkimuksessani suhtaudun kriittisesti pakolaisterminologian käyttöön, ja vaikka käytän tutkittavistani joissain yhteyksissä termiä pakolaistaustainen, niin ymmärrän ilmiön moniulotteisuuden. Yleistä mielikuvaa kategorisoidusta pakolaisesta tulisikin laajentaa kohti yksilöllistä tapaa ymmärtää maahan muuttanutta ihmistä, jonka syyt lähtöön ovat aina erilaiset inhimillisestä näkökulmasta katsottuna.

Nykyisenlaista ”modernin pakolaisen” kuvaa on synnyttänyt hyvin monimutkainen syy-seuraussuhteiden ketju, jossa on oleellista oivaltaa, että pakolaisuus ei ole mikään perinnöllinen tai suoraviivaisesti kehittynyt looginen tapahtumaketju, mikä synnyttäisi helposti määriteltävissä olevaa *pakolaisuutta*. Oleellista on sen sijaan ymmärtää ja paikantaa ne historialliset hetket, joiden seurauksena on alettu puhua nykyisenlaisesta globaalista pakolaisuudesta erityisenä sosiaalisena ja oikeudellisena merkityksenä. Yksi tällainen historiallinen hetki on ollut Eurooppa toisen maailmansodan jälkeen, kun pakolaisten asuttamista ja pakolaisleirien hallintaa alettiin institutionalisoida ja muodostaa kansainvälistä pakolaislainsäädäntöä. Toisen maailmansodan jälkeen alettiin hallinnollistaa laajamittaisemmin pakolaisproblematiikkaa, mikä näkyi esimerkiksi pakolaisleirien ja ihmisten liikkumista rajoittavien toimenpiteiden kehittämisenä. Pakolaisuus sellaisena erityisenä kategorisena globaalina ilmiönä, kuin minä se nykyään nähdään, on siis verrattain uusi hallinnollisissa käytännöissä sekä ihmisten mielikuvissa esiintyvä kategoria. (Malkki 2012, 84–85.)

Turvapaikanhakijalla tarkoitetaan ihmistä, joka pakenee omasta maastaan toisen valtion alueelle ja hakee oikeutta jäädä sinne vedoten kansainväliseen pakolaissopimukseen. Ne maat, jotka ovat sitoutuneet YK:n Geneven pakolaissopimukseen (1951), ovat velvoitettuja tutkimaan turvapaikkaa hakevan suojelun tarve (Gothóni & Siirto 2016, 12). Pakolaisuutta ja turvapaikanhakua koskevassa keskustelussa on tärkeää huomioida

ajatteluvääristymä, minkä yleinen ja median luoma keskustelu ”pakolaiskriisistä” Eurooppaan on luonut. Suurin osa niistä ihmisistä, jotka ovat joutuneet kotinsa jättämään, asuvat maan sisäisinä pakolaisina, tai niiden maiden naapurivaltioissa, joista he ovat joutuneet pakenemaan. 2000-luvun suurimmat pakolaiskeskittymät ovat syntyneet Syyrian ja Somalian naapurivaltioihin, sekä Turkkiin, Jordaniaan ja Libanoniin. Ajatteluvääristymä saattaa koskea myös yleistä mielikuvaa siitä, että köyhyys olisi suurin yksittäinen pakolaisuutta aiheuttava syy. Tosiasiassa kaikkein köyhimmät eivät pääse lähtemään pakoon. Tärkeää on tunnustaa muuttoliikkeen kehityshyödyt siinä, miten liikkeelle lähteneiden ihmisten kotimaahan lähettämät rahavirrat ovat usein suurempia kuin kehitysavun rahavirrat. Kehityshyötyjä koituu myös vastaanottavalle maalle, kun se saa työvoimaa ja monikulttuurisuuden lisääntymisen tuomia hyötyjä. (Parhiala & Raulo 2016, 22–23.)

Yksin maahan tulleet lapset ja nuoret ovat osa kansainvälistä muuttoliikettä ja pakkomuuttoilmiötä. Alaikäisinä yksin maahan turvapaikanhakijoina tulleet lapset ja nuoret ovat yhtä lailla oikeutettuja turvapaikkaprosessiin ja sen läpikäymiseen sekä heidän suojelun tarpeensa selvittämiseen. Suomi on yhtenä maana muiden lisäksi ratifioinut YK:n lasten oikeuksien sopimuksen³, minkä vuoksi yksin alaikäisinä maahan tulleisiin tulee noudattaa myös lasten oikeuksien ensisijaisuuden periaatetta (YK, 1989). Yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten asemaan on syytä kiinnittää huomiota osana pakkomuuttoilmiötä, koska yksin matkalle lähteminen asettaa lapsen erityisen haavoittuvaan asemaan. Yksin lähtemään joutuvilla lapsilla ja nuorilla on monesti taustallaan vaikeita kokemuksia liittyen sotaan, väkivaltaan ja menetyksiin. Monet yksin tulevat lapset ja nuoret on lähetetty turvaan sodan tai vainon keskeltä omien vanhempiensa aloitteesta, tai he ovat joutuneet vanhemmistaan eroon pakomatkan aikana. (Helander & Mikkonen 2002, 25.) Pakomatkan aikana yksin liikkeellä olevat lapset ja nuoret ovat alttiina erilaisille vaaroille ja hyväksikäytölle sekä väkivallalle.

³ YK:n lasten oikeuksien sopimus on vuonna 1989 solmittu, sen allekirjoittaneita valtioita sitova ihmisoikeussopimus, joka koskee kaikkia maailman alle 18-vuotiaita lapsia. Se luettelee kaikki lasten oikeudet ja asettaa sopimuksen allekirjoittaneille valtioille vastuun toteuttaa ne. Sopimuksen neljä yleistä periaatetta ovat: 1) Syrjimättömyys, 2) Lapsen edun huomioiminen, 3) Oikeus elämään ja kehittymiseen, 4) Lapsen näkemysten kunnioittaminen. Suomessa lapsen oikeuksien sopimus tuli voimaan vuonna 1991. (Unicef 2020.)

Lukumäärät yksin tulleista lapsista ja nuorista vaihtelevat maittain, mutta Euroopassa jätetään vuosittain noin 20 000 turvapaikkahakemusta yksin alaikäisenä tulleiden osalta ja arviot läntisessä Euroopassa olevien yksin tulleiden lasten ja nuorten määristä liikkuvat noin 100 000 paikkeilla (Helander & Mikkonen 2002, 25; Eurostat 2019). Ilmiö yksin liikkeellä olevista turvapaikkaa hakevista lapsista ei ole pienenemässä ja akuutista tilanteesta kertoo esimerkiksi se, miten Lesboksen saarelle muodostuneessa Euroopan suurimmassa pakolaisleirissä on tällä hetkellä jumissa odottamassa siirtoa manner-Eurooppaan arviolta 1100 lasta ilman huoltajaa. Lapsia kaikkineen on leirillä epäinhimillissä oloissa noin 5000. (Hannula 2020.)

Yksin maahan tulleista lapsista käytetään englannin kielessä termejä ”*unaccompanied minors*” tai ”*separated children*”. Sana ”*unaccompanied*” tai yksin tulleet on siinä mielessä harhaanjohtava, että monet lapsista saattavat olla matkalla sisarusten, sukulaisten tai tuttavien kanssa, eivätkä sinänsä aivan yksin. Termi ”*separated*”, erotetut, kuvaa kuitenkin hyvin sitä, miten lapsi on erossa vanhemmistaan ja koko muusta kulttuuristaan, perheestään, kotimaastaan ja kielestään. (Helander & Mikkonen 2002, 31.) Suomessa yksin tulleet koskevaa terminologiaa ei ole virallisesti määritelty, mutta Suomessa on käytetty termejä *yksin tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat* tai *ilman huoltajaa tulleet turvapaikanhakija-* tai *pakolaislapset*. (Helander & Mikkonen 2002, 12; Björklund 2014, 21.)

Itse käytän termeistä pääasiassa lyhennettä *yksin tulleet* tai *yksin tulleet nuoret*, mutta tarkoitan sillä samaa ilmiötä yksin alaikäisenä maahan turvapaikkaa hakevina tulleista lapsista ja nuorista. Pidän tärkeänä puhua myös *nuorista* alaikäisistä pelkästään lasten sijaan, koska monet aikuisikää lähestyvät yksin tulleet nuoret eivät koe itseään lapseksi – onhan ikä ja sen määritelmät kulttuurisesti erilaisia. Monet yksin tulleista ovat myös saattaneet elää jo pitkään itsekseen ilman aikuista huolenpitäjää. Suomessa lastensuojelulaki (417/2007) sekä YK:n lasten oikeuksien sopimus (1989) pitävät lapsena alle 18 -vuotiasta. Lastensuojelulaki (417/2007) pitää nuorena 18-20 -vuotiasta lain tarkoittamassa mielessä. Tässä tutkielmassa puhun ensisijaisesti yksin tulleista nuorista, mutta tarkoitan sillä joko vielä alaikäisiä, lähellä täysi-ikää olevia nuoria tai jo 18 vuotta täytäneitä tutkimukseni informantteja.

2.2 Suomi yksin maahan tulleita lapsia ja nuoria vastaanottavana maana

Ensimmäiset yksin ilman huoltajiaan maahan tulleet lapset tulivat Suomeen 1980-luvun lopulla, ja 1990-luvulta alkaen heitä on tullut vuosittain niin, että 1990-luvun lopulla heitä oli tullut Suomeen yli tuhat (Lepola 2012, 9). Yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten määrät liikkuvat pitkään 2000-luvulla muutamissa sadoissa, mutta poikkeuksen asettaa vuosi 2015, jolloin Suomeen tuli yhteensä 3024 alaikäistä yksin turvapaikkaa hakevaa lasta. Suurin osa yksin alaikäisinä maahan tulleista on poikia, tyttöjen osuuden ollessa noin 10%. Yksin tulleiden kansalaisuuksista edustetuin ryhmä oli vuonna 2015 afganistanilaiset, joista suurin osa oli tullessaan iältään 15-17 -vuotiaita. (Turvapaikka-tilastot, 2019.) Muut maat, joista suurin osa yksin tulevista ovat kotoisin, ovat Irak ja Somalia, joissa on Afganistanin tapaan ollut pitkään jatkuneita aseellisia konflikteja. (Mustonen & Alanko 2011; Turvapaikkatilastot, 2019). Alla on esitelty taulukko siitä, minkälaisista luvuista puhutaan, kun puhutaan yksin Suomesta turvapaikkaa hakevista lapsista 2010-luvulla. (Taulukko 1.)

Taulukko 1.

Yksin alaikäisinä tulleiden turvapaikkahakemukset 2010-luvulla Suomessa (hlöä)	
2010	329
2011	150
2012	167
2013	156
2014	196
2015	3024
2016	401
2017	142
2018	109
2019	85

Lähde: Maahanmuuttovirasto, 2019.

Turvapaikan hakeminen alkaa siitä, kun mahdollisimman pian maahan saavuttaessa henkilö esittää rajaviranomaiselle tai poliisille hakemuksen, jonka perusteena on tarve kansainväliselle suojelulle. Turvapaikkamenettelyn yhteydessä tutkitaan ne perusteet, millä oleskeluoikeuden Suomeen voi saada. Perusteet voivat siis olla muitakin kuin pelkkä ihmisoikeuksien vaarantuminen ja siitä aiheutuva kansainvälisen suojelun tarve. (Kuosma 2016, 32.) Yksin alaikäisenä turvapaikkaa hakevat käyvät Suomeen tultuaan läpi samanlaisen turvapaikkaprosessin kuin muutkin turvapaikkaa hakevat, mutta saavat siihen tuekseen alaikäisille suunnatut vastaanottopalvelut. Jos yksin tullut lapsi tai nuori ei saa turvapaikkaa hakemuksensa perusteella, eikä hän saa siten pakolaisstatusta, voi hän jollakin muulla perusteella saada oleskeluluvan maahan. Palaan oleskelulupien ja suojelun kategorioiden kiemuroihin myöhemmin tässä luvussa.

Kun alaikäinen lapsi tai nuori tulee Suomeen yksin ja on jättänyt turvapaikkahakemuksen, ohjataan hänet asumaan alaikäisille tarkoitettuun vastaanottoyksikköön odottamaan turvapaikkapuhuttelua. Vastaanottoyksiköitä alaikäisille on ympäri Suomea ja niiden hallinnoimisesta vastaa Maahanmuuttovirasto. Vuonna 2019 toiminnassa olevia alaikäisyksiköitä oli kuudessa kunnassa, mutta niiden määrät vaihtelevat tulijoiden määrän mukaan. (Migri 2020; ks. myös Migri 2016b.) Vastaanottoyksikön työntekijät huolehtivat lapsen vastaanotosta ja arjen sujumisesta. Vastaanottoyksikkö on pienempien, alle 16-vuotiaiden, kohdalla yleensä ryhmäkoti, ja 16-17 -vuotiaiden kohdalla joko tukiasumisyksikkö, tai tukiasuntola. Yksiköt eroavat toisistaan lähinnä henkilökunnan määrässä; ryhmäkodeissa on työntekijöitä enemmän kuin tukiasumisessa. Vastaanottoyksikössä lapsi asuu yleensä niin kauan, kunnes Maahanmuuttoviraston tekemä turvapaikkapuhuttelu on ohi. (Lepola 2012, 8; Mustonen & Alanko 2011, 17–19.)

Lapselle tulee määrätä viipymättä vastaanottoyksikköön tulon jälkeen laillinen edustaja käräjäoikeuden päätöksellä. Edustajajärjestelmä on luotu 1990-luvun lopulla vastaamaan yksin alaikäisenä tulevien lasten oikeudellisen edustuksen tarvetta heitä koskevassa päätöksenteossa. Edustajaa tarvittiin erityisesti turvapaikkaprosessin tueksi sekä edustajaksi muihin lasta koskeviin päätöksiin, joista hän ei voi itse olla täysivaltaisesti päättämässä. Edustajajärjestelmästä on säädetty vuodesta 2011 alkaen laissa kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta (746/2011, 39§) sekä jo oleskeluluvan saaneiden

osalta kotoutumislaissa (1386/2010, 56§). Edustajan tehtävää voi hoitaa ilman erillistä siihen vaadittavaa koulutusta, mutta vastaanottolain (746/2011) esitöissä on maininta toivomuksesta siitä, että edustaja olisi tehtävään ”sopiva” ja siihen perehtynyt, ehkä lastensuojelun työkokemusta omaava ja kansainvälisyyttä ja turvapaikkaproblematiikkaa tunteva henkilö (Lepola 2012, 12–13).

Edustajan merkitys lapselle on suuri hänen toimiessa yhtenä lasta tukevana aikuisena ja luotettuna, joka tuntee myös lapsen tarinaa turvapaikan hakemisen syistä ja pakomatkan vaiheista. Lapsen edustajan erityisenä tehtävänä on varmistaa, että lapsen etu toteutuu häntä koskevissa viranomaispäätöksissä sekä turvapaikkaprosessissa. Edustaja auttaa lasta konkreettisesti turvapaikkapuhuttelussa ja siihen valmistautumisessa yhdessä lakimiehen kanssa. Edustaja myös käyttää laillista puhevaltaa lapsen ollessa vielä alaikäinen ja auttaa häntä kuntapaikan saamisessa oleskeluluvan tultua. (Lepola 2012, 2.)

Kun yksin tulleet lapset ja nuoret ovat asettuneet vastaanottoyksikköön, alkaa heillä siellä niin sanotusti tavallinen arki. Lapset ja nuoret menevät kouluun ja alkavat opiskella suomen kieltä. Lasten ja nuorten tukena on turvapaikanhakuvaiheessa vastaanottoyksikön henkilökunta; ohjaajat, terveydenhoitaja ja sosiaalityöntekijä. Lisäksi monissa vastaanottoyksiköissä tehdään yhteistyötä vapaaehtoisten tukihenkilöiden ja -perheiden kanssa. Lapset ja nuoret tutustuvat toisiinsa ja saavat usein kavereita koulusta tai harrastuksista. Yksin tulleella lapsella voi myös olla Suomessa sukulaisia, joiden luona hän asuu tai jotka ovat hänen elämässään muuten mukana. (Moghaddam 2011, 104–111.)

Kun yksin tullut lapsi tai nuori saa oleskeluluvan, siirtyy hän vastaanottoyksiköstä asumaan alaikäisten ryhmäkotiin tai tukiasumisyksikköön, jos hän on jo lähempänä täysi-ikää. Kuntapaikat määräytyvät Elinkeino-, liikenne ja ympäristökeskusten (ELY) kautta, joten joskus oleskeluluvan saaminen tietää muuttoa paikkakunnalta toiselle. Yksin tulleiden ensimmäisiin Suomessa olon vuosiin saattaa muutoinkin liittyä useita muuttoja, kun lapsia ja nuoria siirretään eri asumisyksiköiden välillä. Asumista ei mietitä lapsen

etua tai hänen tarpeitaan yksilöllisestä ajatellen, vaan asuinpaikat määrätään hallinnollisesta näkökulmasta. (Lepola 2012, 3.)

Täyttäessään 18 vuotta, oleskeluluvan saaneet nuoret muuttavat pois tukiasumisyksiköistä omiin asuntoihin. Osa nuorista pääsee jälkihuollon tuen piiriin, jota vain osa kunnista yksin tulleille nuorille tarjoaa. Jälkihuolto on Suomessa yleensä lastensuojelun asiakkaina olleille aikuistuville nuorille tietyin kriteerein annettavaa vapaaehtoista palvelua, jonka sisältö on määritetty lastensuojelulain (417/2007) 36§:ssä. Kotoutumislain (1386/2010) 26§:n mukaan myös yksin maahan tulleilla on mahdollisuus saada lastensuojelun jälkihuollon mukaisia palveluita ja tukea itsenäistymiseen. Suomessa kunnat eivät kuitenkaan ole velvoitettuja järjestämään jälkihuollon palveluita yksin tulleille oleskeluluvan saaneille aikuistuville nuorille. Siksi jälkihuolto yksin maahan tulleille nuorille on jäänyt yhdeksi jälkihuollon erityismuodoksi, jota toteutetaan vain muutamissa kunnissa Suomessa. Jälkihuoltoa yksin tulleille on järjestetty ja sen toimintatapoja kehitetty vain muutamassa kunnassa, eikä jälkihuollon malleista ole tehty selvitystä. Jälkihuollon palvelut ovat siis asuinpaikkakunnasta riippuvaisia ja on sattumanvaraista, kuka yksin tullut aikuistuva nuori saa jälkihuollon palveluita itsenäistymisensä tueksi. (Martiskainen 2016, 92.)

Yksin tulleiden lasten kohdalla on tärkeää puhua siitä, miten lasten etu ja YK:n lasten oikeuksien sopimuksen mukaiset lapsen oikeudet toteutuvat turvapaikkakäsittelyssä ja vastaanotto- ja kotouttamisjärjestelmässä. Lapsen edun toteutumista on tutkittu eri hankkeissa (mm. Parsons 2010; Yhteiset lapsemme ry 2011, Yksintulleet 2009), ja pääpiirteissään sekä kansainvälisesti vertailtuna suomalainen alaikäisten yksin tulleiden vastaanottojärjestelmä onkin ihan hyvä sen vastatessa lasten hoivan tarpeisiin. Suomessa on muun muassa TRUST-kärkihankkeen (2017) ja esimerkiksi SPR:n vaikuttajatiimin (2019) myötä kehitetty menetelmiä ja saatu tietoa yksin tulleiden arjen erityiskysymyksistä heidän hyvinvointinsa ja sosiaalisen tuen vahvistamisen näkökulmasta. Lapsen edun huomioiminen on kuitenkin maahanmuuton hallinnossa jäänyt sen jalkoihin, että lasta käsitellään ja hänet nähdään ensisijaisesti turvapaikanhakijana (Parsons 2010, 5). Yksin tulleet lapset ja nuoret näkyvät suomalaisessa järjestelmässä hallinnan ja hoivan

kohteina, mikä sivuuttaa monesti heidän oman asiantuntijuutensa ja aktiivisen toimijuuden (Kuusisto & Korjonen-Kuusipuro 2018, 370).

Suomalainen maahanmuuttopolitiikka ja turvapaikkamenettely ovat kiristyneet läpi koko 2010-luvun, ja yksin tulleet lapset ja nuoret tulevat Suomeen keskelle tilannetta, jossa maahanmuuttopolitiikkaa ei määritä inhimillinen kohtelu, vaan tavoite kansallisista päämääristä valtion rajojen suojelemiseksi ja maahanmuuton rajoittamiseksi. (Kuusisto-Arponen 2016; 97; Kuusisto & Korjonen-Kuusipuro 2018, 371.) Niin sanotun vuoden 2015 aikana alkaneen ”pakolaiskriisin” yhteyteen voi paikantaa myös yleisen maahanmuuttoa koskevan ilmapiirin kiristymisen. Käytännössä yksin tulleiden kohdalla kiristynyt pakolaispolitiikka on näkynyt esimerkiksi siinä, miten oleskeluluvan tai turvapaikan saaminen ei enää vuoden 2015 jälkeen yhtäkkiä ollutkaan itsestään selvää, kun myös alaikäisinä yksin tulleet lapset alkoivat saada kielteisiä turvapaikkapäätöksiä. Ennen vuotta 2015 kielteisen päätöksen saaminen oli äärimmäisen harvinaista. Turvapaikan saamisen hankaloituminen johtui myös osittain siitä, kun humanitaarisen suojelun kategoria poistui käytöstä (ks. Migri 2016a). Alaikäisille nuorille annetut lyhyet, vuoden mittaiset oleskelulupapäätökset lisäsivät entisestään yksin tulleiden hankalaa asemaa jatkuvassa odotuksen tilassa olemisesta; ne lisäsivät epävarmuutta elämään ja hankaloittivat kotoutumista sekä toivon ylläpitämistä elämäntilanteessa, johon he eivät voineet mitenkään vaikuttaa. (Kuusisto & Korjonen-Kuusipuro 2018, 372.)

Oleskeluluvat on alaikäisten kohdalla luokiteltu kiireellisesti käsiteltäviin, mutta monesti lapsi on saanut odottaa päätöstä turvapaikasta vähintään vuoden, usein pidempäänkin. Erityisesti vuonna 2015 ruuhkautunut turvapaikkahakemusten käsittely saattoi johtaa siihen, että yksin turvapaikkaa hakeva lapsi odotti päätöstään useamman vuoden. Pitkien odotusaikojen vuoksi asuinpaikalla on merkitystä lapsen kotoutumisen ja psyykkisen hyvinvoinnin kannalta. (Helander & Mikkonen 2002, 39; Moghaddam 2011, 104–111.) Yksin tulleiden alaikäisten sosiaaliseen tukeen keskittyneen TRUST-kärkihankkeen yhteydessä onkin koottu politiikkasuositus yksin tulleiden asumisen ratkaisuihin. Poliittikkasuosituksessa peräänkuulutetaan vaihtoehtoja ryhmäkodissa asumisen ensisijaisuudelle, lain turvaamaa henkilöstömitoitusta ja pätevyysvaatimusta

asumisyksiköihin, sekä suositellaan itsenäistymisen nivelvaiheeseen tuetumpia asumismuotoja ja itsenäistymisen alkuun ylipäättään enemmän tukea. (Kuusisto-Arponen ym., 2017a.)

Yksi esimerkki maahanmuuttopoliittisen hallinnan kohteena olemisesta on myös alaikäisinä tulleille nuorille teetetyt oikeushammaslääketieteelliset iänmääritystestit. Ikätestien tekemisen on arvosteltu olevan eettisesti kestäväntöntä, koska ikätestillä ei voida luotettavasti todeta eksaktia ikää. Ikätestien luotettavuus loppuu 17 ikävuoteen, mutta Suomessa on toteutettu viime vuosina ikätestejä paradoksaalisesti etenkin 17-vuotiaiden kohdalla. Ikätestiin osallistuminen oli oleskelulupaa odottaville nuorille vapaaehtoista, mutta jos ikätestiin ei osallistunut, niin nuori kirjattiin automaattisesti täysi-ikäiseksi. Käytännössä nuorella ei ollut siis muuta vaihtoehtoa kuin mennä ikätestiin. Esimerkiksi Iso-Britanniassa, Norjassa ja Ruotsissa hammaslääkärit ja lastenlääkärit ovat kieltäytyneet turvapaikkaa hakevien nuorten iän testaamisesta vedoton tutkimuksen tieteellisiin ja tutkimuseettisiin ongelmiin. (Tapaninen 2019, 168–170.)

Yksin tulleista on maahanmuuton hallinnan yhteydessä käytetty termiä ”perheettömiksi suojellut”, kun on puhuttu yksin alaikäisinä maahan tulleiden lasten perheenyhdistämisen vaikeuksista (Kuusisto-Arponen 2016, 89–109). Käytännössä perheen yhdistämisestä on tehty mahdotonta sen jälkeen, kun vuonna 2012 otettiin käyttöön biometriset tunnisteet, joiden antaminen lähtömaassa oleville perheenjäsenille on voinut olla mahdotonta. Lisäksi vuonna 2016 tullut muutos tiukentuneisiin perheenkokoajan tulorajoihin asettui koskemaan myös alaikäistä perheenkokoajaa ja teki perheenyhdistämisestä näin lähes mahdotonta (Kuusisto & Korjonen-Kuusipuro 2018, 372). Perheestä erilleen joutuminen on inhimillisesti vaikeaa ja monelle yksin tulleelle lapselle tragedia. Perhettä ikävöidään, siitä kannetaan huolta ja toive, että perhe tai joku perheenjäsenistä pääsisi Suomeen, on useilla kova. Yhteydenpito perheeseen on monimutkaista, ja jos yhteys on, niin perhettä ei haluta monesti huolestuttaa omilla ongelmilla tai ikävällä. (Björklund 2014; Patrikainen 2017).

Yksin tulleet saavat tukea ja hoivaa usein useita vuosia jatkuvan vastaanotto- ja kotoutumisyksiköissä asumisen aikana, mutta se ei korvaa oman perheen menetystä. Suomalaisessa systeemissä yksin tulleet elävät ylijärjestyksessä todellisuudessa, jossa arki ulottuu Suomen lisäksi omaan kotimaahan tai aikaisempiin asuinmaihin, joissa lapsilla ja nuorilla edelleen saattaa asua perheenjäseniä tai sukulaisia, joihin pidetään jollain tavalla yhteyttä. Tällainen monikulttuurinen, ylijärjestyksiin ja vertaissuhteisiin sekä suomalaisai-
kuisiin tukeutuva arki on sitä alustaa, jossa yksin tulleet lapset ja nuoret kasvavat ja kehittyvät. Kodin ja kuulumisen tunteen kehittymisen näkökulmasta perheellisyys on yksi merkittävä tekijä, joka määrittelee oman kodin rakentumista ja kuulumisen kokemusta yksin tulneiden nuorten aikuisten arjessa.

2.3 Kotoutuminen ja kuuluminen Suomeen – rajoja ja mahdollisuuksia

Kokemus Suomeen kuulumisesta ja siihen kotoutumisesta on yksilöllinen prosessi. Jotakin yleistä voi sanoa kuitenkin sen perusteella, millaisissa asenteellisissa ja kulttuurisesti rakentuneissa sekä poliittishallinnollisissa ympäristöissä elämme. Suomeen muuttaneella ihmisellä kotoutumisen prosessi on kiinnittynyt paitsi henkilön omiin tavoitteisiin, niin myös arjen kohtaamisissa todentuviin kuulumisen ulottuvuuksiin sekä hallinnan kohteena olemiseen. Viranomaisnäkökulmasta maahanmuutto tarkoittaa yleensä kotoutumiseen tähtääviä toimenpiteitä ja niiden toteuttamista. Kotouttamisesta säädetään laissa kotoutumisen edistämisestä (1386/2010). Vuonna 2011 voimaan tulleen uudistetun lain tarkoituksena on huomioida kaikki ne maahan pysyväisluonteisesti muuttaneet ihmiset, jotka tulosta riippumatta haluavat kotoutumista tukevien toimien piiriin. Laki koskee siis niin työperäistä maahanmuuttoa kuin haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien edustajia.

Suomessa kunnat ovat vastuussa kotoutumista edistävien toimintojen toteuttamisesta, kehittämisestä ja suunnittelusta. Kuntien kanssa yhteistyötä tekevät työ- ja elinkeinotoimisto, poliisi sekä paikkakunnilla toimivat erilaiset järjestöt ja yhteisöt. Kunnat ovat velvollisia tekemään kotouttamisohjelman, johon kunnat ovat pääosin virkamiesten toimesta koonneet yhteistyöalueet eri kuntien välillä sekä määritelleet eri toimijoiden

kotouttamiseen liittyvät vastuut. Kotoutumislain mukaista on, että kotoutumiseen saisi tukea heti maahantulon jälkeen. Kotoutumiseen liittyvä tuki on yleensä tietoa maahan muuttaneen oikeuksista ja velvollisuuksista suhteessa suomalaiseen työelämään ja yhteiskuntaan. Kotoutumislain mukaisesti Suomessa pyritään myös edistämään kahden-suuntaista kotoutumista, millä tarkoitetaan sitä, että myös maahan muuttaneella on aktiivinen osuutensa kotoutumisprosessissa. Yhteiskunnan vastuulla on järjestää kotouttavia toimenpiteitä, palveluita ja resursseja sekä edistää yleistä asenneilmapiiriä suvaitsevaisemmaksi. Kotoutumislaille pyritään ehkäisemään maahan muuttaneiden ihmisten syrjäytymistä, ja toisaalta tukemaan heidän oman kielensä ja kulttuurinsa säilyttämistä. Yksilöllisesti kotoutumista edistävästä toimenpiteistä sovitaan kotoutumissuunnitelmassa, joka tehdään kaikille pakolaistaustaisille maahan muuttaneille. (Siirto & Hammar 2016, 189–191.)

Suomalaista kotouttamispolitiikkaa on kritisoitu siitä, miten vähän se ottaa huomioon kotoutumista edistävien toimenpiteiden kohteena olevien ihmisten mielipiteen ja näkökulman kotoutumiseen. Kotoutumisprosessi on nähty hallinnollisena prosessina, johon liitetään odotuksia kotoutujien ”oikeanlaisesta” kotoutumisesta, mikä korostaa kotoutujan vastuuta omasta kotoutumista edistävästä toiminnastaan. Toisaalta kotoutumisen tukemiseen on kuntien budjeteissa resursoitu usein liian vähän. Käytännössä monet maahan muuttaneet voivat joutua odottamaan ensin kuntapaikkaa pitkään, ja sen jälkeen kotoutumissuunnitelman tekoa. Tämän jälkeen he voivat kohdata edelleen haasteita päästä esimerkiksi kielikurssille, mikä olisi ollut kotoutumislain hengen mukaisesti hyvä aloittaa jo aivan pian maahan tulon jälkeen. (Siirto & Hammer 2016, 191–192.)

Yksin maahan tulleet nuoret ovat verrattain paremmassa asemassa aikuisena maahan muuttaneisiin, varsinkin jos he ovat saapuneet maahan vielä oppivelvollisuusiässä. He pääsevät kouluun ja heille tehdään niin ikään kotoutumissuunnitelma oleskeluluvan saamisen yhteydessä. Suurin osa yksin maahan tulleistä on hyvin motivoituneita kotoutumaan Suomeen ja he suhtautuvat työn tekemiseen, suomen kielen oppimiseen ja opiskeluun erittäin myönteisesti. Yksin tulleet nuoret ovat usein myös hyvin määrätietoisia ja he sukkuloivat hyvin yhteiskunnassa kiinnittyen siihen sosiaalisesti, taloudellisesti ja kulttuurisesti. (Björklund 2015, 10.)

Nuorten kotoutumisen uuteen yhteiskuntaan asettaa ennemminkin kyseenalaiseksi ne yhteiskunnalliset ja poliittisesti sekä kulttuurisesti määrittävät käytänteet, jotka ovat hidas-
tamassa tai estämässä kuulumisen tunteen syntymistä ja kotoutumista. Kuulumisen tunteen syntyminen kehittyy erityisesti yhteiskuntaan osallisuuden kautta, ja tulee näkyviin niissä kuulumisen neuvotteluissa, joita käydään arkielämässä; töissä, koulussa, omassa asuinympäristössä sekä viranomaiskohtauksissa ja politiikassa. Näissä kohtaamisissa usein näyttäytyy suomalaisen yhteiskunnan rodullistavat, sukupuoleen ja etnisyyteen liittyvät merkityksenannot, jotka määrittävät sitä, kuka saa kuulua 'suomalaisen' joukkoon ja miten kuulumisen edellytykset muodostuvat kohtaamisissa. (Keskinen & Vuori 2012, 8–9.)

Nuoret vasta maahan yksin muuttaneet ovat hyvin heterogeeninen joukko ihmisiä, jotka ovat omista syistään päätyneet Suomeen. Nuoret elävät uudessa kotimaassaan osana valtioiden rajat ylittäviä sosiaalisia suhteita, joita voi ymmärtää paremmin transnationaalien ja diasporan käsitteiden avulla. Transnationaalisuuden voi suomentaa tarkoittamaan ylijärjestyttä, jolla tarkoitetaan erilaisia valtioiden rajat ylittäviä arkisia ja sosiaalisia käytäntöjä sekä esimerkiksi perhe- ja ystävyys-suhteita. Transnationaalilla tarkoitetaan myös poliittista toimintaa valtioiden rajojen yli. (Huttunen 2002, 44.) On selvää, että tutkimukseni kohderyhmään kuuluvat nuoret elävät todeksi ”monipaikkaista kuulumista”, jossa suhteet eivät rajoitu suomalaiseen todellisuuteen, vaan ulottuvat myös vanhoihin asuinpaikkoihin ja niissä syntyneisiin sosiaalisiin suhteisiin (Keskinen & Vuori 2012, 25). Nuorten perspektiivi on siis väistämättä maahan muuton seurauksena erilainen ja useampiin paikkoihin maantieteellisesti ja kulttuurisesti ulottuva.

Diasporalla on käsitteenä tarkoitettu transnationaalisten suhteiden erityistä muotoa, jossa diasporaksi kutsutaan sellaisia ihmisryhmiä, jotka ovat lähtöisin yhdestä paikasta, mutta jotka ovat levittäytyneet asumaan muualle esimerkiksi sotaa pakenemisen takia. Diasporalle on tyypillistä ajatus lähtömaasta ikään kuin keskuksena, jonka ympärille sosiaalinen verkosto on muodostunut. Diasporassa sukulaisuusverkot ja poliittinen sekä taloudellinen toiminta suuntautuvat lähtömaahan. Diaspora ja transnationaalisuus ovat käsitteinä limittäisiä, mutta erotuksena voi ajatella diasporalle olevan ominaisempaa

ajatus yhteisestä maantieteellisesti paikannetusta kotimaasta, johon sisältyy kenties toive paluusta. (Huttunen, Löytty & Rastas 2005, 33; Huttunen 2002, 45.)

Diasporaa paremmin nuorten yksin tulleiden arkea suomalaisessa hyvinvointivaltiossa kuvaa ehkä termi diasporatila. Diasporatilalla tarkoitetaan sitä nopeastikin muuttuvaa yhteiskunnallista tilaa, joka on syntynyt esimerkiksi muuttoliikkeiden seurauksena ja jossa on näkyvillä kulttuurin muutokset ja mahdollisuudet paitsi maahan muuttaneiden ihmisten, ja heidän yhteisöidensä, niin myös niin sanotun kantaväestön kesken. Diasporatilassa erityisesti koetellaan kuulumisen ja toiseuden muotoja, sekä jakoa 'meihin' ja 'heihin'. Suomalaisessa diasporatilassa myös jatkuvasti muokataan sitä, mitä 'suomalaisuus' on, ja siinä käydään jatkuvia kamppailuja etnisyyden, sukupuolen ja rodullisuuden merkityksistä. (Keskinen & Vuori 2012, 29–31, *ref.* Brah 1996.)

Yksin maahan tulleilla lapsilla ja nuorilla on usein suuri motivaatio kotoutua, kotiutua ja sopeutua Suomeen. Tuo motivaatio kumpuaa paitsi toiveesta rakentaa omaa, usein aikaisempaan turvattomuuteen verraten parempana koettua, elämää, niin myös siitä, että nuoret ymmärtävät paluun kotimaahan olevan usein mahdotonta. Nuorilla on selviytymisen pakko, mutta myös realistiset mahdollisuudet pärjätä hyvin heille uudessa asuinmaassa. (Björklund 2014, 84). Koska nuorten motivaatio kotoutua liittyy kuulumisen tunteeseen erityisesti osallisuuden kautta, on yksin tulleiden nuorten kohdalla Suomeen kotoutumisen prosessissa siis vielä hyvä puhua kansalaisuuden käsitteestä ja kansalaisuuden tekemisestä; siitä, miten yksilö voi tuntea kuuluvansa yhteiskuntaan.

Kansalaisuus käsitteenä yleisesti ymmärrettynä viittaa yksilön ja julkisen vallan suhteeseen, jossa korostuu yksilön velvollisuudet ja oikeudet sekä osallisuus ja kuuluminen erityisesti oleskelulupa- ja maassa asumiseen sidottuina. Kansalaisuutta voi kuitenkin laajemmin ymmärrettynä tehdä myös turvapaikanhakijana tai määräaikaisen oleskeluluvan turvin, ja kansalaisuuden yhteydessä osallisuuteen, osallistumiseen ja kuulumiseen liittyvät kysymykset ovat keskeisiä. Kansalaisuuden laajempi ymmärtäminen liittyy siihen myös kysymykset osallisuuden ja osallistumisen mahdollisuuksista sekä siitä, että tuntee kuuluvansa yhteiskuntaan. (Keskinen & Vuori 2012, 11–12).

Kuulumisen ulottuvuus ja kansalaisuuden ”tekeminen” liittyvät yhteen siinä, miten yksilö arjessaan virallisissa, epävirallisissa, julkisissa ja yksityisissä tilanteissa rakentaa kuulumistaan arjen kansalaisena. Arjen kansalaisuus rakentuu siitä prosessista, jonka ihminen käy läpi suhteessaan yhteiskuntaan kuulumisesta. Tuo prosessi on monimutkaisempi henkilölle, jonka etuna arjen kansalaisuuden rakentamisessa ei ole valtaväestöön kuuluminen. Arjen kansalaisuuden rakentaminen tulee esiin lukemattomissa mikrotason kohtaamisissa ja käytänteissä sekä viranomaisten että kenen tahansa muun kohtaamansa ihmisen kanssa. (Vuori 2012, 235–236.) Yksin tulleet lapset ja nuoret rakentavat kuulumistaan ja osallisuuttaan uuteen yhteiskuntaan monella eri tavoin; vastaanottopalveluissa, kotouttamispalveluissa, vertaissuhteissa, koulussa ja paikallisissa sosiaalisissa suhteissa. Kaikissa näissä neuvotteluissa kuuluminen on kiinni ehdoista, joita yhteiskunta on heille asettanut erilaisten odotusten muodossa. (Anis & Esberg 2018, 207.)

2.4 Aikaisempi yksin maahan tulleita lapsia ja nuoria koskeva tutkimus

Alaikäisiä yksin maahan tulleita turvapaikanhakijoita on tutkittu erityisesti kansainvälisesti enenevässä määrin kahden viime vuosikymmenen aikana. Suomessakin yksin maahan tulleita koskettava tutkimus on varsin uutta. Suomessa aikaisempi yksin tulleita koskeva tutkimus on liittynyt erityisesti erilaisten projektien ja hankkeiden kautta saatuun tietoon ja niistä tehtyihin raportteihin, suosituksiin ja selvityksiin (esim. Helander & Mikkonen 2002; Parsons 2010; Yksintulleet 2009; Martiskainen & Toivonen 2019). Kansainvälisesti yksin tulleita koskettavaa ilmiötä on tutkittu Euroopan kontekstissa esimerkiksi yksin tulleiden käyttämien selviytymiskeinojen näkökulmasta sekä tarkastelemalla yksin tulleiden olosuhteita ja hoivan käytäntöjä.

Koti on aikaisemmassa yksin tulleita koskettavassa tutkimuksessa ollut mukana nuorten arkea ja kotiutumista sekä kotoutumista sivuamassa, mutta tutkimuksia kodin merkityksen ja kodin kokemuksellisuuden rakentumisesta nuorten itsensä kertomana, en ole tutkimushakuja tehdessäni löytänyt. Katsaukseni aikaisempaan yksin maahan tulleita lapsia ja nuoria käsittelevään tutkimukseen taustoittaa erityisesti yksin tulleiden arjen kannalta merkittäviä asioita ja kuulumisen näkökulmasta tehtyä tutkimusta. Olen

sisällyttänyt tutkimuskatsaukseen laajemmin Suomessa tehtyjä tutkimuksia sekä poiminut kansainvälisestä tutkimuksesta oman tutkimustehtäväni kannalta tärkeitä aiheita.

Ní Raghallaig ja Gilligan (2010) ovat tutkineet yksin tulleiden nuorten arjessa pärjäämistä selvittämällä yksin tulleiden selviytymiskeinoja heille uuteen maahan asettumisen jälkeen. Tutkijat tutkivat Irlantiin yksin tulleita lapsia ja nuoria, ja he löysivät kuusi merkittävää selviytymiskeinoa arjen haasteissa. Yhtenä selviytymiskeinona yksin tulleet käyttivät jatkuvuuden säilyttämistä vanhan ja uuden elämän välillä; he sisällyttivät arkeensa identiteettiin ja esimerkiksi uskontoon liittyviä tapoja omasta menneisyydestään ja jatkoivat niiden käyttöä uudessa maassa. Yksin tulleet kuitenkin myös mukauttivat toimintaansa oppimalla ja muuttamalla käytöstään uuden maan kulttuurin tapoja omaksumalla ja yhdistämällä niitä vanhaan. Kolmas tutkimuksessa havaittu selviytymisstrategia oli nuorten omaksuma positiivinen ajattelu suhteessa omaan elämään ja tilanteeseensa. Nuoret näyttivät omalla toiminnallaan ja puheillaan rakentavan itselleen parempaa tulevaisuutta uskomalla esimerkiksi koulutuksen ja hyvien elämäntapojen tuottavan heille hyvän tulevaisuuden. Selviytymiskeinona käytettiin myös vaikeista tunteista vaikeudesta, minkä uskottiin parantavan selviytymistä. Samaan aikaan kuitenkin nuoret etsivät itselleen paljon tekemistä ja viihdykettä, jotta vaikeista tunteista ei tarvitsisi puhua. Itsenäisyyden korostaminen oli myös nuorille tärkeä selviytymiskeino; vaikka vertaissuhteet olivat tutkittaville tärkeitä, korostivat he itsenäisyyttään ja riippumattomuuttaan muista. Toisaalta suhde uskontoon ja Jumalaan tuli tärkeäksi itsenäisyydestä puhumisen yhteydessä sen ollessa asia, jonka puoleen voi kääntyä yksinäisyydessä. Kuudes tutkimuksessa eritelty selviytymiskeino liittyi epäluottamukseen, jota ilmennettiin suhteissa muihin ja jonka nähtiin suojelevan itseä yksin tulleiden uuden arjen olosuhteissa.

Ruotsalainen Ulrika Wernesjö (2014) on tutkinut väitöskirjassaan yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten kokemuksia kodin ja kuulumisen neuvotteluista arjen erilaisissa suhteissa. Wernesjö on todennut yksin tulleiden lasten ja nuorten olevan erityisen haavoittuva ryhmä lapsia ja nuoria, joilla on muita suurempi riski sairastua psyykkisesti heitä emotionaalisesti kuormittavien kokemusten takia. Wernesjön kodin ja kuulumisen neuvotteluista koskeva tutkimustulos kertoo, että huolimatta siitä, miten maaseutumaisessa ympäristössä asuneet yksin tulleet lapset nähtiin asuinpaikallaan 'toisina' ja

vieraina, ja vaikka heidän elämänsä koskevaa toimijuus ja osallisuus oli rajoitettua, nuoret rakensivat kuulumisen ja kodin tunnetta asuinpaikkakunnalleen suhteessa niihin paikkoihin ja sosiaalisiin suhteisiin, jotka olivat heidän saatavillaan. Yksin tulleiden lasten ja nuorten kuuluminen ruotsalaiseen yhteiskuntaan oli kuitenkin usein ehdollista, mikä johtui rasismien ja toiseuttamisen kokemuksista. Wernesjön mukaan yksin tulleita lapsia ja nuoria koskeva tutkimus sivuuttaa usein lasten ja nuorten oman äänen. Hän myös toteaa yksin tulleiden kokemusten ja oman toimijuuden olevan puutteellisesti huomioitua tutkimuksessa.

Sirriyeh ja Ní Raghallaig (2018) ovat artikkelissaan omien tutkimustensa pohjalta arvioineet Englannissa ja Irlannissa perhehoidosta aikuistuvien yksin alaikäisinä maahan tulleiden nuorten kokemuksia aikuisuuteen siirtymisestä. Heidän mukaansa alaikäisinä maahan tulleilla lapsilla ja nuorilla on paitsi traumaattisia kokemuksia liittyen lähdön syihin ja matkan aikana tapahtuneisiin asioihin, niin myös vaikeuksia kiinnittyä uuteen ympäristöön vaikeiden kokemustensa ja toisaalta heihin luodun stigman takia. Samalla itsenäistymisen vaihe on haastava yksin tulleille nuorille tulevaisuuden epävarmuuden takia. Tutkijat huomasivat, että koska perhehoito tarjoaa yksin maahan tulleille lapsille ja nuorille läheisempiä ihmissuhteita, joissa nuoret tulevat näkyväksi ja heidät ”tunnistetaan” emotionaalisesti, sosiaalisesti ja laillisesti, helpottaa perhehoidon malli siten nuorten siirtymistä aikuisuuteen ja muuttoa omaan ensimmäiseen kotiin.

Krister Björklund (2014, 2015) on tutkinut suomalaisia yksin tulleille turvapaikanhakijalapsille suunnattuja palveluita sekä yksin tulleiden kotoutumista ja verrannut niitä myös pohjoismaisessa kontekstissa. Björklundin tutkimus (2015) on verratessaan yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten palveluita pohjoismaissa osoittanut, että Suomessa niin kuin muissakin pohjoisissa yksin tulleiden vastaanottojärjestelmä perustuu lapsen edun huomioimiseen. Siitä huolimatta puutteita on hallinnon osalta palvelujärjestelmän pirstaleisuudessa, palveluiden saatavuudessa sekä toimijoiden yhteistyössä. Lasten kotoutumisen ja sopeutumisen kannalta puutteita on siinä, miten lapset ja nuoret pääsevät kouluun, oppimaan kieltä sekä miten heidän mielenterveytensä haasteisiin pystytään vastaamaan ja tarjoamaan palveluita. Björklundin (2014) haastattelututkimuksessa Varsinais-Suomeen asettuneet yksin maahan tulleet aikuistuneet nuoret olivat kokeneet vastaanoton pääosin hyvänä ja toimivana. Tutkimuksessa ilmeni, että vaikka yksin maahan

tulleet nuoret olivat kokeneet syrjintää tai vähintään ennakkoluuloja työ- tai opiskeluelämään siirtyessä, niin heidän suhtautumisensa tulevaisuuteen oli pääosin positiivista ja he luottivat mahdollisuuksiinsa pärjätä. Nuorten positiivisuutta ruokki ennen kaikkea paine selviytyä ja auttaa lähtömaassa olevaa perhettä rahallisesti. Nuoria kalvoi huoli taakse jääneestä perheestä, eikä heitä haluttu huolestuttaa. Myös se aiheutti heille painetta selviytyä. (Björklund 2014, 84.)

Suomessa Outi Kauko (2015) on tutkinut osana väitöstutkimustaan yksin maahan turvapaikanhakijoina tulleiden lasten ja nuorten yksinäisyyden kokemuksia. Kauko paikansi tutkimuksessaan erilaisia yksin tulleiden yksinäisyyden luokkia ja heidän asemoitumistaan yksinäisyyden kokemukseen. Kaukon tutkimuksen perusteella kaikista vahvimmin yksinäisyyden kokemus liittyi perheen poissaoloon, joka asemoitui erityisesti äidin ikävään. Yksinäisyyden kokemus kietoutui perheen poissaolon lisäksi pakotettuihin ja ennakkoimattomiin muuttoihin, uuteen kieleen ja kulttuuriin sopeutumiseen, yhteydenpito-ongelmiin perheenjäsenten kanssa sekä uuden asuinmaan ihmisten ennakkoluuloihin lapsia kohtaan. Kaukon tutkimuksen mukaan lapset jäivät usein yksin perheen poissaoloon liittyvän yksinäisyytensä kanssa. Perhesuhteet näyttäytyivät tutkimuksessa korvaamattomina, ja tuota korvaamattomuuden kokemusta vahvasti perheenyhdistämisen käytännössä mahdottomuus Suomessa. Samaan aikaan lapset toivoivat heitä Suomessa tukevilta aikuisilta samanlaista kohtelua, kuin mitä perheenjäseniin liitetään; kuuntelua ja ymmärrystä, hoivaa ja huolenpitoa sekä läsnäoloa ja jatkuvuutta. Toinen Kaukon paikantama yksinäisyysluokka liittyi tilapäiseen ja arkiseen yksinäisyyteen, ”arkipäivän tapahtumattomuuteen”. Tuossa yksinäisyysluokassa korostui vertaissuhteet erityisesti kuulumista uuteen asuinpaikkaan tukevana merkityksenä. Kavereiden poissaolo liittyi yksinäisyyteen, johon ratkaisukeinona oli keksiä tekemistä ja nähdä kavereita. Tässä yksinäisyysluokassa korostui myös kodin merkitys siinä, miten se totutussa ja usein toistuvissa turvallisuutta luovissa rutiineissa luo kodin tuntua ja auttaa siten sopeutumaan uuteen ympäristöön. Kolmannessa yksinäisyysluokassa hahmottui vaikeasti hahmotuttavat, ”sanoihin taipumattomat”, yksinäisyyden kokemukset. Tähän luokkaan kuului myös kokemus siitä, että ei ole yksinäinen. Kuitenkin hiljaisuus ja päätös olla puhumatta yksinäisyydestä saattoi Kaukon mukaan kertoa aiheen vaikeudesta ja hiljaisuus on voinut olla lapsille keino käsitellä vaikeita asioita kuten vanhemmista erossa oloa, tai menetyksiä (Kauko 2015 *ref.* Eriksson 2013).

Reetta Helanderin ja Anna Mikkosen (2002, 12–13) Väestöliitolle tekemässä selvityksessä annetaan kansallisia suosituksia ja toimenpide-ehdotuksia yksin tulleiden lasten ja nuorten aseman parantamiseksi. Helanderin ja Mikkosen tekemien yksin tulleiden lasten ja nuorten haastatteluiden perusteella tärkeintä olisi turvapaikka- ja perheenyhdistämishakemusten käsittelyaikojen nopeuttaminen sekä sopivan asumismuodon löytäminen. Tärkeitä asioita olisivat myös pysyvät ja turvalliset aikuissuhteet, suhteet omaan etniseen yhteisöön sekä yhteydenpito vanhempiin. Nuorten kotiutumisen kannalta pääsy kouluun sekä terapia- ja mielenterveyspalveluihin, on tärkeää. Ennen kaikkea tärkeää olisi turvata yksin maahan tulleille lapsille ja nuorille erityistä suojelua ja huolenpitoa sekä kiinnittää huomiota myös 18 vuotta täyttäneisiin yksin maahan tulleisiin nuoriin.

Ravi Kohli (2006) on tutkinut Iso-Britanniassa yksin tulleiden lasten ja nuorten kokemuksia osana vastaanottojärjestelmää sekä erityisesti sosiaalityöntekijöiden ja yksin tulleiden lasten välistä suhdetta. Kohli huomasi tutkimuksessaan, että vaikka yksin tulleet lapset valitsisivat 'olla hiljaa' menneisyydestään ja sen kivuista, niin sosiaalityöntekijöillä oli keinoja ja mahdollisuuksia esimerkiksi kumppanuuden, käytännön avun tai terapeutin myötätunnon keinoin tukea yksin tulleita lapsia kohti asettumista ja kotiutumista. Sosiaalityöntekijät oppivat kuulemaan ja tulkitsemaan lasten tietyissä tilanteissa valitsemaa hiljaisuutta niin, että se toimi lasta tukevana. Kohlin tutkimus osoittaa, miten lasten kokemuksta tai heidän 'hiljaisuuttaan' kuuntelemalla voi vastata heidän tarpeisiinsa sen sijaan, että yksin tulleista lapsista puhuttaisiin aina kohtaloonsa "haavoittuvana uhrina" liittäen.

Kokoan lopuksi lyhyesti keskeisiä näkemyksiä yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten kanssa Suomessa työskennelleiden tahojen tekemistä erilaisten hankkeiden loppuraporteista ja julkaisuista. Hankkeiden kautta saatu tieto on lisännyt merkittävästi ymmärrystä yksin tulleiden lasten ja nuorten arjesta ja heidän kokemuksistaan. Yhteiset lapsemme ry:n Yksintulleet -projektin loppujulkaisussa (2011) sekä Annika Parsons (2010) tekemässä selvityksessä on tutkittu lapsen edun toteutumista turvapaikanhakuprosessissa. Parsons vähemmistövaltuutetun toimistossa tekemän selvityksen mukaan lapsen edun ensisijaisuus ei välttämättä toteudu turvapaikanhakuprosessissa, vaan yksin tullut lapsi nähdään ennen muuta turvapaikanhakijana, eikä suojelua tarvitsevana

lapsena. Parsonsin huomion mukaan yksin tulleiden kokemukseen turvapaikkaprosessissa liittyi paljon turvattomuutta, mikä johtui siitä, etteivät lapset ja nuoret tiedneet oikeuksistaan ja heitä auttavien tahojen työnjaosta. Koko turvapaikkaprosessi siirtoineen ja muutoksineen oli jäänyt nuorilla epäselväksi, minkä lisäksi esimerkiksi iänmäärittäykset tai palautukset muihin maihin eivät välttämättä sisältäneet lapsen edun ensisijaisuuden arviointia. Parsonsin selvityksen mukaan Suomen oikeuslaitoksen tulisi kehittää käytäntöään lapsen edun ensisijaisuuden soveltamisessa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen nojalla. Yksintulleet -projektin (2011) loppujulkaisussa lapsen edun ensisijaisuuden huomioiminen asettui niin ikään kyseenalaiseksi huomion kiinnittyessä enemmän yksin tulleiden lasten lukumäärään ja heidän ”hallitsemisen” käytäntöihin. Yksintulleet -loppuraportissa esitellään näkökulmia siihen, miten lapsen edun ensisijaisuutta ja lasten psykososiaalisen hyvinvoinnin tukemista voidaan käytännön työssä ottaa huomioon.

Outi Lepola (2012, 3) ottaa selvityksessään yksin tulleiden edustajärjestelmästä kantaa siihen, miten edustajan ja yksin tulleen lapsen suhde voi olla pidempiaikainen kuin mitä on ajateltu, koska perheenyhdistämisestä on tullut Suomessa viime vuosina käytännössä mahdotonta. Siksi pitäisi arvioida, tulisiko lapselle määrätä huoltaja edustajan sijaan. Myös pitkittyneet ajanjaksot perheryhmäkodeissa asettavat Lepolan mukaan arvioitavaksi sen, vastaako se lapsen tuen tarpeisiin lastensuojelun sijaishuollon kriteerien mukaisesti.

Vuonna 2019 julkaistun Suomen punaisen ristin hankeraportti (SPR 2019) nostaa esiin lähinnä yksin maahan tulleista nuorista ja muista maahan muuttaneista nuorista koostuvan vaikuttajaryhmän, jota tukemalla on voitu edistää heidän oman äänensä kuulumista ja osallisuutta yhteiskunnassa. Nuoret ovat hankeraportissa saaneet puheenvuoron ja kertoneet omia tarinoitaan omin sanoin. Nuorten kokemuksissa korostuu vapaaehtoistyön ja kansalaisyhteiskuntaan osallistumisen ja vaikuttamisen merkitys nuorille itselleen tärkeässä asiassa. Nuoret vaikuttajatiimin jäsenet määrittivät päämääräkseen poliittisen vaikuttamisen, yhteiskunnallisen osallistumisen, erilaisuuden ja tasa-arvon edistämisen ja erityisesti ilman huoltajiaan alaikäisenä tulleiden äänen kuulumisen yhteiskunnassa. Outi Lepola (2019, 162–163) kirjoittaa tuon hankeraportin

asiantuntijapuheenvuorossa jälkihuollon merkityksestä yksin tulleille nuorille ja suosit-
taa sen asettamista kuntia velvoittavaksi. Lisäksi nuorille tulisi Lepolan mukaan olla
tarjolla enemmän matalan kynnyksen jälkihuoltoa, ystäväperhetoimintaa ja nuorten
kanssa saman kokemuksen jakavia ihmisiä tulisi hyödyntää jälkihuollossa paremmin.

Tutkimuskatsauksessani olen käsitellyt joitain yksin alaikäisenä turvapaikkaa hakevien
lasten ja nuorten elämää koskettavia tutkimuksia. Tutkimuksille yhteistä on se, miten ne
puhuvat ilmiön tunnistamisen ja lapsen edun sekä yksin tulleiden lasten ja nuorten oman
äänen kuulemisen ja kuuntelemisen puolesta. Tutkimuksissa on kiinnitetty huomiota
sekä oikeudellisena että käytännöllisenä haasteena turvata ja nähdä lapsen etu heitä kos-
kevassa päätöksenteossa. Tutkimus yksin tulleista osoittaa, että tietoa heidän elinolosuht-
teistaan ja yksin tulleiden arkea koskettavista asioista on jo kertynyt ja sitä on tarpeeksi,
jotta sitä voitaisiin hyödyntää myös poliittisessa päätöksenteossa. Erityisesti viime vuo-
sina on osallisuuden ja nuorten oman aktiivisuuden huomioiminen tutkimuksissa ja
hankkeissa korostunut.

3 KOTI JA KUULUMINEN

Olen tutkimuksessani kiinnostunut ensisijaisesti kodista ja siitä, miten se rakentuu yksin maahan tulleiden aikuistuvien nuorten arjen osana niin emotionaalisina, metaforisina kuin konkreettisina merkityksinä. Kodin henkilökohtainen, tilallinen ja emotionaalinen näkökulma ei ole aikaisemmin ollut tutkimuskohteena yksin alaikäisinä tulleita koskevissa tutkimuksissa ainakaan Suomessa. Siksi tutkimuskirjallisuus tässä tutkimuksessa kiinnittyy sosiaali- ja yhteiskuntatieteellisen kodin ja kodittomuuden tutkimuksen ympärille. Kodin tutkimuksen kautta kodin teoreettiseen ymmärtämiseen ja käsitteellistämiseen sekä huomioimaan ne kodin tutkimuksen näkökulmat, jotka palvelevat oman tutkimustehtäväni toteutumista.

Kodin teoreettisen tarkastelun lisäksi käsittelen kuulumisen teoriaa näkökulmana kodin merkitysten rakentumisen prosessissa. Kuulumista (engl. *belonging*) on monessakin yksin tulleita koskevassa tutkimuksessa sivuttu, mutta se on jäänyt vähälle huomiolle tutkimuksen keskittyessä enemmän joko yksin tulleiden lasten ja nuorten olosuhteisiin tai hallinnon näkökulman tarkasteluun (Kaukko & Wernesjö, 2016). Kuulumista tutkinut Nira Yuval-Davis (2006, 2011) on käsitteellistänyt kuulumista yksilö- ja rakennetasolla. Yksilötason kuulumisen kokemusta ei voi Yuval-Davisin (2006) mukaan käsitellä ilman rakenteellisen tason (*politics of belonging*) huomioimista. Kodin ja kuulumisen käsitteet kohtaavat aineistossani siinä, miten kodin merkitykset haastattelemilleni nuorille rakentuvat kuulumisen tunteen kautta. Kotia ja kuulumista yhdessä teoreettisena näkökulmana on käytetty maahanmuuttoon liittyvässä tutkimuksessa, mikä on korostanut niiden liittymistä toisiinsa sekä emotionaalisina että poliittisina merkityksinä. (Esim. Huttunen 2002; Toivanen 2014; Naapurisolidaarisuus -hanke 2017.) Kysymys kodista ja 'kotoisin olemisesta' liittyy paikan, identiteetin, kulttuurin ja kansalaisoikeuksien välisiin yhteyksiin, jotka tulevat näkyviin siinä, miten paikkaan ja tilaan voi kuulua ja kiinnittyä. (Huttunen 2002, 50.)

3.1 Koti tutkimuskohteena

Tutkimuksessa koti on saanut tieteenalan mukaan erilaisia merkityksiä – ja samalla tavalla arkielämässä ihmiset kokevat kodin hyvin yksilöllisellä tavalla. Yhteiskuntatieteissä kodin tutkimus on jäänyt asumisen ja perheen tutkimisen jalkoihin, ja kotia on tutkimuskohteena pidetty toissijaisena sen epämääräisyyden, tunteisiin vetoavuuden ja latautuneiden merkitysten takia. Kotia on ollut yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa vaikea määritellä kattavasti ja sille on tutkimuksessa annettu yksinkertaistettuja ja kodin ideaalisuutta turvallisena ja pysyvänä tukikohtana korostavia merkityksiä. (Vilkko 2010a, 11–13.) Suomalaista kodin tutkimusta hyvinvoinnin näkökulmasta tehnyt Anni Vilkko (2010a, 13–14) korostaa, että pelkästään kotiin liittyvien negatiivisten ja ristiriitaisten merkitysten purkaminen kodin tutkimuksessa ei vielä riitä kodin käsitteellistämiseen ja kodin merkityksen paikantamiseen. Tarvitaan lisää konkreettista tutkimusta kodista, jotta kotia voi käsitteellisesti avata ja sitä paikantaa kodin paikalliset, ajalliset ja sosiaaliset ulottuvuudet huomioiden.

Kokemus kodista on meistä jokaiselle henkilökohtaisesti määrittävä, yksilöllinen kokemus siitä, mitä koti meille on tilana, tunteina ja merkityksinä. Kodin merkityksiä on siksi tässäkin tutkimuksessa mahdotonta määritellä kokonaan, koska koti käsitteenä ulottuu niin laajoihin merkityssuhteisiin. Koti tässä tutkimuksessa on tarkastelun alla erityisesti sen fyysisen tilallisuuden, elettyjen paikkojen ja tilojen merkitysten kautta. Haastattelemieni yksin tulleiden nuorten aikuisten kokemuksissa kodista huomio kiinnittyy kodin merkitysten muodostumisen prosesseihin. Se on näkynyt haastattelemieni nuorten tavassa purkaa kodin käsitettä arkisiin suhteisiin ja tilallisiin merkityksenantoihin, joissa on näkynyt myös kokemukset kuulumisesta sekä kuulumisen tunteen syntymistä estävistä tai rajoittavista tekijöistä.

Kotia omaelämäkerrallisissa kertomuksissa tarkastellut Vilkko (2010b) on tutkimuksessaan havainnut, että kotia hahmotettiin lähes poikkeuksetta sosiospatiaalisena asetelmana, jossa inhimillinen toiminta ja fyysinen tila kohtaavat. Kodin piiriin kuuluvat läheiset ihmiset, heidän kanssaan käydyt sosiaalisen vuorovaikutuksen tilat sekä materiaallinen, itse muovattu paikka, jota jatkuvasti eletään kodiksi. Koti hahmotetaan yleensä suhteellisen pysyvänä osana arkea, vaikka sen tilallisuus onkin uudelleen muokkautuva. Kodista puhuttaessa voi huomion antaa kiinnittyä sosiokulttuurisiin merkityksiin ja kotia

purkaa niiden kautta pohtimalla esimerkiksi kodin turvallisuutta, ihmisten välisiä suhteita, kodin tunnelmaa ja esineitä tai sitä, miten itse omassa kodissaan on. Omaa kotia ja sen tuntua toteutetaan jatkuvassa toistoja sisältävässä, tutuksi tekevässä ja uudelleen muokkaavassa arkisessa toiminnassa. Arjen yllätyksellisyys ja ympäristön muokkautuvuus johtaa siihen, että koti ei ole itsestäänselvyys eikä muuttumaton paikka, vaan se on jatkuvassa prosessissa. Koettu tila muodostuu siitä, miten kotia muokkaavalla ja sitä ”koulivalla” tavalla harjoitetaan suhdetta paikkaan, jota jatkuvasti muokataan ja muunnetaan omien käytäntöjen kautta. Tilan ja paikan suhde eläjänsä on niin ikään vastavuoroinen; tila vastaa vaikuttamalla siihen, joka sitä muokkaa. (Vilkko 2010b, 35–37.) Se missä kotimme on ja missä sitä muokkaamme, on merkityksellistä siinä, millaiseksi tuon kodin itse koemme.

Mary Douglas (1991) on pohtinut kodin ideaa irrottamalla sen yksinkertaisista kotiin liitetyistä mielikuvista ja yleistyksistä. Tosin juuri yksinkertaistuksien kautta Douglas herättelee ajattelemaan kodin luonnetta tilana, jossa ihmiset elävät omia yksityisiä elämäänsä; koti on Douglasin mukaan paikkaan sidottu *idea*, jota ihmiset tuottavat todeksi arjessaan ja sen käytännöissä. Koti merkityksellistyy totutuissa, usein toistuvissa ja tutuissa arkisissa käytännöissä kullekin eri tavoin ja samalla jotakin yhteistä luoden. Esimerkiksi totutut, kulttuurisesti muokkautuneet, ruoka-ajat vaihtelevat maittain, ja sisustuksellisia ihanteita luodaan sosiaalisessa mediassa ja sisustuslehtien sivuilla. Vallitsevilla ihanteilla on merkitystä siihen, miten kotona *olla*an. Nämä yleistyksen kertovat sosiokulttuurisista ihanteista, joiden mukaan ihmiset neuvottelevat eletävää kotiaan. Sosiokulttuurisilla ihanteilla on myös voimaa puuttua kodin määrittelyyn, mutta kokemuksellisesti, henkilökohtaisesti määrittäytymällä, kodilla luodaan kuitenkin ”reikiä” näihin kulttuuriin odotuksiin. Henkilökohtaiset ulottuvuudet kotiin luodaan omilla valinnoilla, joissa heijastuvat emotionaaliset tapahtumat, yksilölliset tavoitteet ja unelmat. Kotia hahmotetaan siis tilallisena ja paikkaan sidottuina ideoina, joissa ajallisella ja kulttuurisella kontekstilla on merkitystä siihen, miten kotia eletään ja muokataan. (Douglas 1991; Vilkko 2010b, 36–37.)

Kodin tutkimuksessa on käsiteltävä myös kodin materiaalisia ja kulttuurisesti värittyneitä ulottuvuuksia, jonka osana on kulutuskäyttäytyminen yhdistettynä yksilön omiin kokemuksiin ja tavoitteisiin (Vilkko 2010b, 38). Tutkimusaineistoni antaa ainutlaatuisen ja uuden näkökulman siihen, miten yksin maahan tulleiden aikuistuneiden nuorten

arjessa kotia eletään ja muokataan sekä aineettomasti, että sosiokulttuurisiin ihanteisiin suhteutuen. Aineettoman kodin – kuten kodin tunnun ja yksin omasta perheestä erossa olemisen – sekä materiaalisen oman kodin välillä on suhde, joka on moniulotteinen ja joka konkretisoituu eri tavoilla yksin maahan tulleiden nuorten arjessa; heidän omassa nykyisessä kodissaan ja siellä vallitsevissa suhteissa.

Sosiaalityössä koti on läsnä sen arjessa monin eri tavoin. Koti sosiaalityössä nähdään sekä konkreettisena, että metaforisena käsitteenä. Sosiaalityöntekijät ovat perinteisesti jalkautuneet ihmisten koteihin sosiaalityötä tehdessään, ja koti on sosiaalityön ydintä siinä missä sitä arvioidaan esimerkiksi lasten asuinpaikkana, hoivan paikkana, sekä siinä, miten sosiaalityössä etsitään ja autetaan ihmisille koteja, puhutaan asunnottomuudesta ja sen riskeistä eri asiakasryhmille, pohditaan kodin merkityksiä mielenterveys- tai päihdeongelmien kanssa painiville ja niin edelleen. (Ranta ym. 2018.) Koti, maahan muuttaneet ja sosiaalityö nivoutuvat yhteen esimerkiksi siinä, miten sosiaalityössä kotouttamisen ja sen käytäntöjen kehittämistä voidaan toteuttaa yhteisösosiaalityön keinoin. On huomattu, että yhteisösosiaalityötä toteuttamalla maahan muuttaneiden ja kantaväestön välisiä suhteita pystytään lähentämään niin, että se luo maahan muuttaneille ihmisille kuulumisen paikkoja ja edistää heidän oman paikkansa löytämistä ja osallisuuttaan yhteiskunnassa asuinpaikkakunnalle muodostuneiden paikallisten yhteisöjen kautta. (Kostiainen & Metteri 2018, 38–49.) Sosiaalityöllä on siis merkittävä rooli edistää ihmisten kuulumisen tunnetta ja paikallista kotiutumista siinä missä tuota mahdollisuutta halutaan työn tekemisen rakenteissa hyödyntää.

Sosiaalityötä tehdään ihmisten yksityiselämän piirissä, jolloin kodin käsitteellinen ymmärtäminen laajentaa käsitystä kodin merkityksestä yksilöllisen ja yhteiskunnallisen hyvinvoinnin kautta. Sosiaalityöissä yleisesti koti on usein jäänyt käsitteellistämättä, kun kodin tutkiminen on jäänyt perheen ja asumisen yhdessä tarkastelun jalkoihin sivuuttaen ihmisen henkilökohtaisen suhteen kotiin hyvinvoinnin näkökulmasta. (Suikkanen & Kunnari 2005, 66; 78–79.) Tässä tutkimuksessa kotia käsitteellistetään yksin tulleiden nuorten kodille antamien merkitysten näkökulmasta. Tutkimuksen näkökulma asettuu samalla kodin henkilökohtaisesti määrittyvälle alueelle ja tarkastelee kodin ja kuulumisen paikkojen vahvistamista sosiaalityön mahdollisuuksista käsin.

Kodin laajalle ulottuvat suhteet

Jos käsittelisin kotia pelkästään kodin fyysisen ja tilallisen ulottuvuuden kautta ja jättäisin haastattelemini nuorten kokemukset kodin suhteista pois, menettäisin paljon kertomusten syvyydestä ja nuorten arjen todellisuudesta. Kodin tutkiminen kiinnittyikin tutkielmassani siihen, miten koti merkityksellistyy niille maahan muuttaneille nuorille, jotka elävät ylijämaissa suhteissa ja kulttuurillisten erojen keskellä heille uudessa maassa, jossa oman perheen ja läheisten tuki eivät ole saatavilla konkreettisesti. Perinteisesti maahanmuuttotutkimus on keskittynyt tarkastelemaan uuden asuinmaan rajojen sisäpuolella maahanmuuttajien ja kantaväestön välisiä suhteita, mutta uudempi tutkimus on tuonut diasporan ja transnationaalisuuden käsitteet (ks. luku 2.3) mukaan tutkimukseen havainnollistamaan sitä, miten monet identifioitumisen ja arkielämän käytännöt ylittävät monin eri tavoin kansallisten rajojen yli. (Huttunen 2002, 44.) Tutkimuksessani oleellista on ymmärtää kodin merkitykset myös osana niitä ylijämaissa ja moneen paikkaan kiinnittymisen ulottuvuuksia, jotka ovat läsnä tutkimukseni kohderyhmän elämässä.

Laura Huttunen (2002) on tutkinut väitöskirjassaan kodin merkityksiä maahanmuuttajien omaelämäkertoissa, joissa eri syistä maahan muuttaneet ihmiset kertovat kodin merkityksiä suhteessa uuteen asuinmaahan ja siihen kuulumiseen. Suomea uutena kotimaana hahmotettiin Huttusen mukaan jännitteisinä suhteina, jotka kietoutuivat uudeksi kotimaaksi muodostuvaan Suomeen, ihmisten aikaisempiin asuttamiin paikkoihin, sekä näihin kaikkiin paikkoihin liittyviin sosiaalisiin suhteisiin. Nykyisyyttä Suomessa ymmärrettiin vain suhteessa menneeseen ja paikkoihin, missä aikaisemmin oli asuttu. Kotia kerrottiin ja ymmärrettiin muistin ja tulevaisuuteen suuntaamisen välimaastossa niin, että kotia neuvoteltiin paikan ja tilan, perheen ja ihmissuhteiden, arjen ja yhteisöön kuulumisen merkitysten välillä. (Mt. 97.)

Huttunen (2002, 328–329) käsittää kodin paikkana tai kiintopisteenä, josta ollaan suhteessa maailmaan. Tuosta suhteesta käsin koti on merkityksiä täynnä oleva kenttä, jossa ihmiset toimivat. Huttusen tutkimus toi näkyviin kodin luonteen muuttuvana prosessina, jossa koti elää ajan ja tilan sekä mahdollisuuksien ja rajoitusten mukana. Huttusen väitöskirjassa esitetty tapa purkaa kodin merkityksiä suhteutuu myös omaan tutkimukseeni, jossa yksin maahan alaikäisenä tulleet nuoret kertovat kodin merkityksistä suhteessa nyt

elettävään ympäristöön, sitä omaan menneisyyteensä peilaten ja tulevaisuuteen suuntautuen. Tukeudun tutkimuksessani Huttusen käsitykseen kodista kiintopisteenä, josta ollaan suhteessa maailmaan. Tällaisen tarkastelun kautta aineiston kautta pääsee käsiksi niihin tapoihin, joilla yksin maahan tulleet nuoret omalla tavallaan hahmottavat kodin tuntua ja elävät kotia todeksi alati muuttuvien jännitteiden, neuvotteluiden ja odotusten kentällä.

Olen tutkimustehtävääni paikantaessa yrittänyt löytää niitä kohtia, joissa koti merkityksellistyy nuorille heidän muutettuaan Suomessa omilleen asumaan. Minua kiinnostaa se, miten nuoret kokevat Suomessa asumisen ja onko Suomi heille paikka, jossa he kokevat olevansa kotonaan. Tulevana sosiaalityöntekijänä minua kiinnostaa myös se, että miten tuota kotona olemisen kokemusta voisi edesauttaa, tai mistä lähtökohdista sitä voisi ymmärtää. Ajatuksenani ei ole tarkastella pelkkää nuorten ”sopeutumista” Suomeen, enkä halua tutkimukseni kautta tukea ajatusta akkulturaatiosta, jossa on sisäänrakennettu ajatus yksisuuntaisesta kotoutumisesta. Akkulturaatio-teoria ei jätä tilaa dynaamiselle kulttuurin muutokselle, jossa yhdistyy uusi ja vanha, sekä muovautuu sellainen kokonaan uudenlainen kulttuurinen käytäntö ja identifioituminen, mikä ei ole palautettavissa lähtömaan kulttuuriin eikä myöskään uuden asuinmaan valtakulttuuriin. (Huttunen 2002, 42–44.) Sen sijaan olen kiinnostunut niistä kohdista, joissa kodin ja kuulumisen kokemukset yksin tulleeille nuorille tulevat näkyviin merkityksellisinä suhteessa paikkaan ja aikaan sekä niiden rajoituksiin. Suuntaan tutkimuksessani niihin kohtiin, joissa kotia muokataan omanlaiseksi ilman oletusta siitä, että maahan muuttaneen nuoren tulisi elää ’suomalaisittain’.

Huttunen (2002, 169) on tutkimuksessaan referoinut Liisa Malkin (1997) sanontaa ”satunnaisesta muistin yhteisöstä” (*accidental community of memory*), jolla tarkoitetaan sellaisia yhteisöjä, jotka ovat muodostuneet äkillisten tapahtumien synnyttämienä. Esimerkiksi pakolaisleirillä asuvat tai tietyn sodan kokeneet ihmiset muodostavat yhteisön, jonka kokemusta on ulkopuolisten vaikea tavoittaa; yhdessä koetut mullistukset ihmisten elämässä ovat saaneet merkityksiä, jotka jatkavat elämistä ihmisten elämässä senkin jälkeen, kun tuo yhteisö on hajonnut. Satunnaisen muistin yhteisö näkyy myös tietyllä tavalla omassa aineistossani nuorten kertomuksissa siitä, mikä merkitys samassa vastaanottokeskuksessa syntyneillä kokemuksilla ja ystävyyssuhteilla on nuorten elämään ja miten tuo yhteisö jatkaa elämäänsä osana nuorten arkea. Nuoret jakoivat saman

kokemuksen pakomatkasta Eurooppaan syksyllä 2015, mikä oli poikkeuksellinen myös Euroopan mittakaavassa. (Ks. luku 2.) He elivät verrattain pitkään samankaltaisissa olosuhteissa vastaanottokeskuksen arjessa, muodostivat siellä ystävyys-suhteita ja kokivat Suomeen ja asuinkaupunkiin kotiutumisen ja kotoutumisen ensiaskeleita niitä yhdessä jakaen. Kodin merkitykseen yhteisön muodostuminen on ollut vaikuttamassa erityisesti ihmissuhteiden kautta, siinä miten ne liittyvät kodin piiriin ja ovat vaikuttamassa kodin tuntuun. (Vrt. Manninen 2010, 204.)

Marginaalissa toteutuva koti

Yksin alaikäisinä tulleet nuoret elävät suomalaisen yhteiskunnan eri tavoilla hahmotuvissa marginaaleissa. Marginalisaatio liittyy tässä tutkimuksessa kodin suhteisiin siinä, miten tutkimuksen nuoret elävät monesti muun yhteiskunnan näkymättömissä. Marginalisaation käsite tulee merkitykselliseksi tutkimuksessani suhteessa kodin tunnun rakentumiseen marginalisaatioon liittyvän syrjäytymisriskin kautta. Marginalisaatiolla voidaan tarkoittaa sellaista syrjäytymistä, jossa ihminen on jäänyt syystä tai toisesta syrjään työelämästä ja sosiaalisista yhteisöistä niin, ettei hänellä ole valtaa yhteiskunnassa. Syrjäytyminen nähdään vastentahtoisena tapahtumana, jota on tuotettu syrjäyttämisen prosessissa ja minkä lopputulos näkyy syrjäytyneisyyden tilassa. Syrjäyttämisen prosessilla tarkoitetaan yksilö-, yhteisö- ja yhteiskuntatasolla tapahtuvia asioita, joiden seurauksena sosiaaliset ongelmat ovat kasautuneet niin, että syrjäytyneisyyden tila on toteutunut. (Granfelt 1998, 77–79.)

Marginalisaation käsitettä voi myös ymmärtää laajemmin kuin syrjäytymisen käsitettä, jolloin marginalisaation kautta hahmotuu näkemys syrjäytymisestä myös eksistentiaalisena ja psykologisena ilmiönä. Marginalisaatioon liitetään sivullisuuden, toiseuden ja erilaisuuden kysymyksiä, vaikka siihen voi kuulua myös sosiaalisen ja taloudellisen huono-osaisuuden kysymykset. Marginalisaatiolla voi siis ymmärtää sivullisuuden ja syrjään jäämisen monelta eri elämän osa-alueelta, mutta sen voi nähdä myös kattokäsitteenä erilaisille ilmiöille, jotka sopivat yhteiskunnallisen syrjään jäämisen paikoille. Marginaalissa elämisen kokemus toisaalta voi tarjota myös näköalapaikan yhteiskuntaan sivullisuuden kokemuksen kautta. (Granfelt 1998, 80–82.)

Marginalisaatioon ja kodin tematiikkaan liittyvät käsitteet tulevat tässä tutkielmassa yksin tulleiden kannalta merkityksellisiksi erityisesti sivullisuuden, menetysten, kodittomuuden tunteen ja haavoittuvassa asemassa olemisesta johtuvan syrjäytymisriskin kannalta. Syrjäytymisriskin ajatellaan johtuvan muun muassa siitä, miten yksin alaikäisinä maahan tulleiden lasten ja nuorten kokemuseräistä tietoa on laiminlyöty, eikä sitä ole huomioitu hoivan ja huolenpidon rakenteissa. Yksin tulleet lapset ja nuoret ovat monesti jääneet yksin henkilökohtaisten sosiaalisten ja mielenterveydellisten haasteidensa kanssa. Myös asumiseen ja sosiaaliseen tukeen liittyvät toiveet ovat voineet kokemuseräisen tiedon jäädessä kuulematta johtaa siihen, että niitä ei ole osattu järjestää oikein. (Kuusisto-Arponen 2017, 35; ks. myös Kaukko & Wernesjö 2016.) Tutkimuksessani tavoitellaan käsitystä myös siitä, miten uuden oman kodin rakentumista pohditaan suhteessa aikaisempiin menetyksiin sekä kodittomuuden, yksinäisyyden ja syrjään jäämisen kokemuksiin.

Koti ja itsenäistyminen

Tutkimukseni kohderyhmä on vastikään aikuisikään ehtineet nuoret, jotka itsenäistyvät ja muokkaavat omaa aikuisen identiteettiään. Tutkiessani itsenäistymisen ja aikuistumisen ikävaihetta, olen tutkijana väistämättä törmäämässä sekä omiin, että yleisiin kulttuurisesti ja sosiaalisesti tuotettuihin oletuksiin ja käsityksiin siitä, mitä aikuistumisen vaihe tarkoittaa ja mitä sen pitäisi pitää sisällään. Samalla tavalla tutkimukseni kohderyhmään kuuluvat nuoret elävät arjessaan sekä omien odotusten, että ulkoapäin tulevien odotusten keskellä; he painivat työn, opiskeluiden, harrastusten ja tulevaisuuden suunnitelmien keskellä ja muokkaavat siinä samalla omaa aikuisen identiteettiään. Tutkielmassa hahmottuukin yksin tulleiden nuorten poikkeava polku ”tavanomaisesta” itsenäistymisen polusta. En tässä tutkielmassa keskity vertailemaan suomalaistaustaisten nuorten ja maahanmuuttajataustaisten nuorten itsenäistymispolkuja, mutta tutkielmani antaa lisää tietoa ja uuden näkökulman itsenäistymisen vaiheeseen yksin maahan tulleiden nuorten itsenäistymispolkujen erityisyydestä.

Kun nuori itsenäistyy ja muuttaa omaan kotiin, on yhteiskunnallisen ja kulttuurisen ajan ja paikan kontekstilla merkitystä. 2010-luvulla Suomeen päätyneet turvapaikkaa hakevat lapset ja nuoret ovat saapuneet sellaiseen yhteiskuntaan, jossa monet suomalaisittain

perinteiset yhteiskunnalliset instituutiot ovat murreksessa. Nuoruus on pidentynyt nuorten opiskellessa kauemmin ja lykätessä perheen perustamista, työmarkkinat ovat murreksessa ja perinteiset aikuisuuden mittarit ovat muuttuneet epävarmemmiksi. Kulttuurisesti täysi-ikäisyys nähdään ikään kuin pääsynä täysivaltaiseen kansalaisuuteen; nuori saa oikeuden äänestää ja osallistua kansalaisyhteiskunnan toimintaan muiden aikuisten seassa. Samalla nuoret ovat vielä vasta hakemassa paikkaansa yhteiskunnassa, eikä nuorten ääni ole samalla tavalla painokas, kuin iäkkäämpien aikuisten, vaan nuoret etsivät omia vaikutusmahdollisuuksiaan ja tapoja toimia aikuisena ennen kuin aikuisuuden ehdot täyttyvät. (Aapola & Ketokivi 2005, 8.)

Suomalaisessa kulttuurissa ihannoidaan itsenäistä ihmistä, joka on riippumaton muista ja joka osaa huolehtia itsestään. Suomalaisessa kulttuurissa aikaisin lapsuudenkodista omilleen muuttaminen nähdään positiivisena ja merkinä pärjäämisestä. (Salonen 2005, 83 *ref.* Raitanen 2001; Hoikkala 1993.) Ihanteen ja todellisuuden välillä on kuitenkin kuilu, ja aineistossani se konkretisoituu ristiriitana suomalaisittain ihanteellisen yksin pärjäämisen eetoksen ja haastattelemieni yksin maahan tulleiden nuorten tuen tarpeen välillä.

Nykyistä yhteiskunnallista ilmapiiriä kuvaa siis individualistinen ja pärjäämistä ihannoiva asenne. Nuorilta odotetaan entistä aikaisemmin päätöksiä tulevaisuudestaan, ja yksilöllisyyttä korostavassa yhteiskunnassa odotetaan, että valintoja tehdään, vaikka valinnan mahdollisuudet olisivatkin tosiasiasa vähissä (Aapola & Ketokivi 2005, 16 *ref.* Beck & Beck-Gernsheim 1995; 2002). Vaikka yksilöllisyyttä ja yksilön valintoja korostetaan, on valintoja tekevän nuoren taustalla, yhteisöllä ja perheellä, merkittävä vaikutus siihen, millaista tukea sekä taloudellista ja kulttuurista pääomaa nuori on saanut.

Elämäntulon valinnoille siitä, missä järjestyksessä esimerkiksi opiskelun, työn tekemisen ja perheen perustamisen kuuluisi mennä, asetetaan niin ikään moraalisia kriteerejä. Samalla ”pidentyneen nuoruuden kulttuurilla” tarkoitettua, erityisesti koulutettuja ja keskiluokkaisia nuoria koskettavaa ilmiötä, jossa nuoret elävät niin kutsuttua sidokse-
tonta elämää pitkittäen tavanomaiseen aikuisuuteen liitettyjen valintojen tekemistä,

pidetään ajallemme tyypillisenä. Yhteiskunnalliset rakenteet ja prosessit sekä aikuistumisen kulttuuristen ihanteiden mukaisesti asetetut kriteerit määrittävät sitä, minkä puitteissa nuoret tekevät ratkaisujaan. Yhteiskuntaluokan merkitys elämänkulun merkityksessä on iso, ja samalla yleiseen ihanteeseen pyrkiminen saattaa merkitä keskiluokkaisia odotuksia, jolloin niiden täyttäminen edellyttäisi myös keskiluokkaisia henkisiä ja taloudellisia resursseja (Aapola & Ketokivi 2005 *ref.* Walkerdine ym. 2001.) On siis huomioitava, että yleisesti aikuistumiseen liitetyt odotukset mallintavat yleisesti ihannoituja standardeja pärjäämisestä, vaikka aikuistumisen polut ovat nuorilla hyvin erilaisia. (Aapola & Ketokivi 2005, 8, 12–27.)

Tutkimukseni kohderyhmään kuuluvat nuoret suuntaavat tulevaisuuteen hakeutumalla työ- ja koulutuspoluille ilman perheidensä läsnäolevaa tukea ja apua. Yksin maahan tulleiden taustat ovat monesti hyvin rikkonaisia ja heidän elämänvaiheisiinsa on saattanut sisältyä paljon traumaattisia tapahtumia perhesuhteissa. Monet nuoret eivät ole saaneet käydä kunnolla koulua, ja he ovat saattaneet kokea köyhyyttä tai puutetta monella elämän eri osa-alueella. (esim. Helander & Mikkonen 2002, 28.) Siksi ne valinnat, joita he tekevät suhteessa kouluttautumiseen ja työelämään siirtymiseen tehdään kiinnittyen siihen tukeen ja apuun, mikä nuoren ulottuvilla on. Koulutus- ja työmarkkinoille siirtymiseen tarvittava pääoma liittyy yleensä niihin riskeihin ja vahvuuksiin, joita nuori kantaa mukanaan taustansa takia. Sillä, missä nuori on asunut, kenen kanssa ja minkälainen yhteiskunnallinen asema hänellä on ollut, vaikuttaa nuoren sosiaalisen ja emotionaalisen tuen saamiseen itsenäistymisessä. (Tolonen 2005, 59–61.)

Merja Patrikainen (2017, 69; 72) on pro gradu -työssään tutkinut yksin alaikäisinä tulleiden lasten ja nuorten yllirajaisia suhteita, ja hänen havaintonsa mukaan transnationaalisessa yhteydenpidossa lapsuuden perheeseen nuoren vanhemmat tai sukulaiset kannustavat lasta koulunkäyntiin, opiskeluun ja tavoittelemaan ”hyvää elämää”. Toisaalta yksin tulleiden lasten ja nuorten yhteydenpidossa perheeseen korostuu myös se, että taakse jättänyt perhettä, vanhempia ja sisaruksia halutaan suojata vaikeuksilta. Siksi omista huolista saatetaan jättää kertomatta, kotiväkeä ei haluta huolestuttaa omilla hankaluuksilla ja murheilla (ks. myös Helander & Mikkonen 2002; Björklund 2014). Voi siis

kysyä, että mistä yksin maahan tulleet lapset ja nuoret saavat emotionaalisen ja sosiaalisen tuen aikuistumisensa ja itsenäistymisensä tueksi.

Mietittäessä aikuistumisen polkua, on yhteiskuntamallilla ja sen sisältämällä arvo- ja arvostusasetelmilla merkitystä itsenäistymisen prosessissa. Reetta Salonen (2005) on tutkinut suomalais- ja espanjalaisnuorten aikuistumisen kulttuurisidonnaisuutta vertailemalla kahden maan nuorten aikuistumisen prosessia lapsuudenkodista omilleen muuttamisen näkökulmasta. Salosen (2005, 80–83, *ref.* Raitanen 2001) huomion kohteena on ollut muun muassa se, miten suomalaisessa yhteiskuntamallissa itsenäistymisen vaiheeseen liitetään positiivisena mielikuvana aikaisin kodista muuttaminen, itsenäinen pärjääminen ja nuoren halu omaan tilaan. Suomalaisnuorilla näyttää Salosen mukaan olevan tarve yksinasumiseen, jotta aikuiseksi voi kasvaa. Espanjalaisnuorilla, jotka elävät familistisemmän perhemallin maassa, taas pitkään kotona asuminen ja avun vastaanottaminen omilta vanhemmilta ei kyseenalaistanut omaa aikuistumiskehitystä. Se, millainen perhemalli vallitsee kulttuurisesti, vaikuttaakin yksilöiden toimintaan, tekojen rationalisointiin ja sosiaalisiin käytäntöihin – ja Suomessa individualistinen perhemalli ajaa yksilöä kohti autonomiaa ja täyden vastuun ottamista itsestä. (Mt., 84–87.)

Kulttuurisen itsenäistymisen ihanteen merkitys on tärkeä tiedostaa silloin, kun mietitään maahan muuttaneiden yksin tulneiden nuorten itsenäistymistä ja sen yksilöllistä tukemista. Yksin tulneiden itsenäistymisen vaiheessa on huomioitava, että yksin tulleen nuoren omaksuttavana on paitsi uusi asuinympäristö ja sen tarjoamat työ-, opiskelu- ja harrastusmahdollisuudet, niin myös kokonainen uusi yhteiskuntajärjestys, sen kieli ja kulttuuri. Yksin tullut nuori kotiutuu uuteen ympäristöön pikkuhiljaa siten, että arjessa on toistoa, samoja käytäntöjä ja tapoja, jotka kerryttävät kokemusta omasta kotiutumisesta ja kuulumisesta uuteen ympäristöön. Kotiutumisen yhteydessä voi puhua myös kodittomuuden tunteesta erona asunnottomuudelle (Granfelt 1998, 103). Kodittomuus voi nuoren omaan kotiin muuton jälkeen näyttäytyä kodin tunnun puutteena, mikä liittyy väliaikaiseen elämänvaiheeseen, jossa muutos ja sopeutuminen uuteen elämään ovat hitaassa prosessissa (Manninen 2010, 204–205).

3.2 Kuulumisen yhteys kodin merkitysten rakentumiseen

Kuuluminen tunteina ja moniulotteisina merkityssuhteina näkyy tutkimuksessani suhteessa kodin rakentumisen kokemuksiin. Kuulumisen onkin määritelty kiinnittyvän tunteeseen kotona olemisesta (*sense of being home*) ja emotionaalisesta kiintymyksestä johonkin (Yuval-Davis 2006). Jotta kodin merkitysten kokemuksellisuus yksin tulleille nuorille avautuu tutkimukseni lukijalle, syvennyn kuulumisen käsitteisiin niin, että kuulumisen erilaiset paikat, näkökulmat ja ulottuvuudet hahmottuvat yksin tulleiden nuorten arjen realiteettien ja kokemusten kautta. Kuulumisen käsitteet tulevat merkityksellisiksi siinä, miten kuuluminen on kodin rakentumisen vaiheissa vaikuttanut tutkimukseni kohderyhmän nuorten itsenäistymiseen ja Suomeen kotoutumisen sekä emotionaalisesti hahmottuviin kiinnittymisen mahdollisuuksiin.

Yuval-Davis (2011, 12–18) määrittelee kuulumista erilaisiin yksilöllisesti ja dynaamisesti muotoutuviin suhteisiin ja kohteisiin niin, että kuuluminen näkyy yksilölle ja yhteisölle konkreettisena tai abstraktina kuulumisen tapana. Konkreettisena kuuluminen voi näkyä sijoittumisena vaikkapa tiettyyn yhteisöön tai kansalaisuuteen. Abstraktimpi tapa hahmottaa kuulumista voi tulla näkyviin esimerkiksi tunteena kuulumisesta kuvitteelliseen yhteisöön tai kuulumisesta käytäviin neuvotteluihin. Kuuluminen voi olla luonteeltaan vakaata, ohimenevää tai ristiriitaista. Kuulumisen luonne on siis hyvin erilainen ja yksilöllinen mutta kuitenkin yhteisöllinen, ja siksi sitä voi tarkastella Yuval-Davisin määrittelyn mukaisesti sosiaalisten sijaintien (*social locations*), ihmisten identiteettien ja emotionaalisen kiintymyksen (*identifications and emotional attachments*) sekä eettisten ja poliittisten arvojen (*ethical and political values*) kautta.

Kuulumisen sosiaalisilla sijainneilla Yuval-Davis (2011, 12–18) tarkoittaa ihmisten sijoittumista erilaisiin kategorioihin, kuten sukupuoleen, rotuun, luokkaan, kansalaisuuteen, ikäryhmään tai tiettyyn ammattikuntaan. Sosiaalisiin sijainteihin sijoittuminen on tarkoittanut erilaisissa historiallisissa konteksteissa eri asioita ja ne ovat olleet voima-suhteiltaan erilaisia. Sosiaalisiin sijainteihin kuuluminen ei ole luonteeltaan mitenkään pysyvää, vaan niissä kilpailevat sekä aika että konteksti. Omassa tutkimuksessani sosiaaliset sijainnit näyttäytyvät tärkeinä erityisesti etnisistä ja ikäryhmään sekä sukupuoleen liittyvistä positioista käsin. Ymmärrän myös käsitteen ”turvapaikanhakija” olevan

yksi sosiaalinen sijainti, johon suomalaisessa ympäristössä liitetään mielikuvia ryhmän yhdenmukaisuudesta.

Heidi Ruohio (2016) on tutkimuksessaan suomalaisista kansainvälisesti adoptoiduista ihmisistä niin ikään Yuval-Davisia (2006; 2011) mukailleen viitannut kuulumisen sosiaalisiin sijainteihin. Ruohion (2016, 45) mukaan on oleellista ymmärtää kontekstin – ajan ja paikan – merkitykset kuulumisen sosiaalista sijaintia paikantaessa. Ajan ja paikan kontekstin huomioimisella saavutetaan laajempi kuulumisen merkitys, kuin pelkällä yhden sosiaalisen sijainnin kategorian tarkastelemisella. Kuulumisen sosiaalista sijaintia voisi oman tutkimusryhmäni henkilöiltä kysyä esimerkiksi siten, miltä tuntuu olla yksin alaikäisenä turvapaikkaa hakevana maahan vuoden 2015 ”pakolaiskriisin” aikana tullut nuori rodullistettu mies Suomessa? Kysymys on paljon moniulotteisempi kuin esimerkiksi kysymys siitä, miltä tuntuu olla nuori (mies) Suomessa. Voi ajatella, että yksin turvapaikkaa hakevina tulleet nuoret ovat sellaisissa positioissa, jotka tulevat näkyviin erilaisissa sosiaalisissa suhteissa, niihin liittyvissä hierarkioissa ja kulttuurisissa merkityksenannoissa (Rastas 2005, 94). Näihin positioihin ja kuulumisen sosiaalisiin sijainteihin palataan analyysiluvussa, jossa nuorten kokemukset sosiaalisissa suhteissa ja kulttuurisissa konteksteissa tulevat näkyviin.

Identifikaatioilla kuulumisen yhtenä ulottuvuutena Yuval-Davis (2011, 14–18) tarkoittaa sitä, miten identiteetti näkyy niissä ihmisten kertomuksissa, joita he kertovat itselleen ja muille siitä, keitä he ovat. Identiteettiä muokkaavia ja selittäviä tarinoita ei välttämättä ole kerrottu osana johonkin tiettyyn ryhmään kuulumista, vaan ne voivat olla yksilöllisiä oman attribuution tai yksilöllisyyden ilmaisuja. Vaikka tarinat olisivatkin yksilöllisiä, kuuluu identifikaation käsitteeseen kuitenkin se, miten näiden tarinoiden kautta samastuu etniseen, uskonnolliseen tai kulttuuriseen viiteryhmään. Identifikaatioon kuuluvat myös vahvasti tunteet, jotka voimistuvat sen mukaan, mitä enemmän oma identifikaatio on uhattuna. Identiteetin ja identifikaation käsitteet tulevat myös omassa tutkimuksessani lähelle nuorten kokemusten kautta, erityisesti niissä kuulumisesta käytävissä neuvotteluissa, jossa nuoren identifikaatio on asettunut kyseenalaiseksi.

Identiteetit kuulumisen osana tulevat näkyviin myös siinä, miten identiteettiä kerrotaan tilanteen ja paikan suhteitten mukaan eri tavalla. Kuulijalla kohdeyleisönä on merkitystä, ja oman identiteetin sanoittaminen voi olla erilaista arkisissa tilanteissa kuin

vaikkapa tutkimushaastatteluun osallistuessa (Ruohio 2016, 44). Kuulumisen eettisellä ja poliittisella arvojen ulottuvuudella Yuval-Davis (2011, 18) tarkoittaa sitä, miten ihmisen arvot ja asenteet vaikuttavat siihen, miten hän suhtautuu kuulumisen sosiaalisiin ja identiteettiin liittyviin sijainteihin. Voi siis olla, että samaan kategoriseen viiteryhmään kuuluvat ihmiset saattavat keskenään hyvinkin eri tavalla nähdä ja painottaa eettisiä ja poliittisia näkökohtia, tai kokea niiden painoarvon hyvin erilaisena. Tässä tehtäväni on tutkijana olla hereillä lukiessani aineistosta erilaisia tapoja nähdä maailmaa tutkittavien viiteryhmästä käsin.

Kuulumisen politiikka

Kuulumisen yksilöllisten ulottuvuuksien lisäksi Yuval-Davis (2006; 2011) puhuu kuulumisen politiikasta, jolloin tarkastelun alle tulevat rakenteelliset kuulumisen paikat. Kuulumisen politiikalla voi tehdä näkyväksi jakolinjoja ulossulkeviin kuulumisen ulottuvuuksiin, joissa toiset pääsevät sisälle ja toiset jäävät ulkopuolelle. Kuulumisen politiikassa on kyse 'meistä' ja 'muista' osana niitä osin kuvitteellisiakin yhteisöjä, joissa elämme. Elämisen yhteisöt nähdään siis osin abstrakteina merkityssuhteiden yhteisöinä, joiden sisällä todellisuus vaihtelee eri arvostusten mukaan. Kuulumisen politiikassa on kyse myös perustavanlaatuisesta vallasta, jonka kautta rajoja vedetään ja muokataan jatkuvasti. Oleellista vallan suhteissa on hahmottaa sitä, kenellä valta on ja miten se muokkautuu. Valtaa kuulumisen ulossulkevaan politiikkaan käytetään eri tavalla, mutta se näkyy erityisesti kansalaisuuden ja maahanmuuttopoliittisten kysymysten kautta. Kuulumisen politiikka voi nojata kuulumisen yksilöllisiin ulottuvuuksiin sosiaalisista sijainneista, identifikaatiosta tai eettisistä merkityksistä, mutta hankalinta yksilölle on päästä yli sosiaalisiin sijainteihin kuuluvista rotuun tai syntyperään liittyvistä sijainneista, koska ne ovat yksilöstä riippumattomia ja alttiita kuulumisen politiikan vallan käytön suhteille. (Yuval-Davis 2011, 18–26.)

Kuulumisen kokemuksellisuus on aineistossani näkyvillä usein hyvin henkilökohtaisissa ja yksilöllisissä merkityksissä, mutta kokemusten yksilöllisyyttä on mielekästä suhteuttaa rakenteellisiin kuulumisen ulottuvuuksiin, jolloin tulee näkyviin erityisesti neuvottelut (emotionaalisesta) kuulumisesta elettyvään ympäristöön. Sara Ahmed (2000, 6) puhuu *kohtaamisesta*, jossa näkyy sekä konfliktin että yllätyksen elementit; kohtaamisessa tulee näkyviin kuulumisen rajat ja niistä käytävät neuvottelut.

Tutkimusaineistossani kohtaamiseen liittyvät neuvottelut tulevat niin ikään näkyviin arkisissa kohtaamisissa eri yhteyksissä kouluissa, työpaikoilla ja kadulla.

Mari Toivanen (2014) on tutkimuksessaan kurditaustaisten nuorten kodin ja kuulumisen neuvotteluista todennut, että hänen tutkimuksensa nuoret omaksuivat erilaisia käyttäytymismalleja toimiessaan transnationaalisessa tilassa suomalaisessa ympäristössä. Nuorten kertomuksissa korostui kuulumisen 'toisiin', mikä oli rakentunut kokemuksista siitä, että 'suomalaisuuden' rodullistetut reunaehdot eivät täyttyneet heidän kohdallaan, vaan nuoret elivät suomalaisuuden ulkopuolelle määritellyissä kategorioissa. Nämä kategoriat olivat määrittyneet heidän ulkonäkönsä, sekä 'pakolaisuuden', 'maahanmuuttajan' ja 'ulkomaalaisen' kategorioihin sijoittumisen kautta. Kodin suhteen Toivasen tutkimuksessa nuoret kokivat, että heidän kotinsa on Suomi, mutta 'suomalaisuuteen' kuulumisen sijaan kuulumista rakennettiin Suomeen paikkana, koska 'suomalaisuus' kategoriana oli kurditaustaisille nuorille siitä ulossulkeva.

Kuulumisen politiikka ja kuulumisen ulottuvuudet näyttäytyvät kuulumisen teoreettisen tarkastelun kautta merkityksinä, jotka ovat yksilöllisesti hahmottuvia ja painottuvia, mutta arkipäivässä läsnä. Yksin alaikäisenä maahan tulleiden nuorten elämässä kuulumisen reunaehdot määrittelevät paitsi yksilölliset kuulumisen ulottuvuudet, niin ennen muuta konteksti; aika ja paikka juuri nyt. Yksin alaikäisenä tulleiden nuorten osallisuutta ja kuulumisen tunteen vahvistumista ovat tutkimuksessaan peräänkuuluttaneet Kaukko ja Wernesjö (2016), joiden tutkimuksessa alaikäisenä yksin maahan tulleet lapset kokiivat osallisuuden ja kuulumisen tunteen olevan haavoittuvainen. Erityisesti kuulumisen tunteen vahvistumista pitäisi tukea arjen hoivan ja palveluiden käytännöissä niin, että lasten oikeudet erityisesti turvan ja osallisuuden kautta toteutuisivat.

Kuulumisen politiikka antaa lisäksi erityisen kehyksen tarkastella sitä, miten vallan käyttö ja rasismikokemukset voivat yksin maahan tulleilla lapsilla ja nuorilla olla estämässä kuulumisen tunteen kehittymistä ja kiinnittymistä 'suomalaisuuteen' (vrt. myös Toivanen 2014). Tosin samaan aikaan voi kysyä, että onko 'suomalaisuuteen' kiinnittyminen edes oleellista uuteen asuinmaahan kotiutuessa. Kysymyksessä päästään käsi siihen, miten ajattelemme, että Suomeen tulisi asettua ja miten Suomeen tulisi kuulla. Akkulturaatio- ja assimilaatioteoriaa kotoutumisen yhteydessä on kritisoitu siitä, miten se pyrkii maahanmuuttajien sulautumiseen osaksi uutta yhteiskuntaa, eikä jätä

tilaa maahan muuttaneiden oman kulttuurisen identiteetin uusintamiselle ja oman etnisen tai kulttuurisen ryhmänsä jäsenyyden ylläpitämiselle (Huttunen 2002, 42.)

Suomalainen maahanmuuttopolitiikka on omaksunut viralliseksi linjakseen maahanmuuttajien integroimisen, eli kotouttamisen, osaksi yhteiskuntaa. Kotouttamisen ja monikulttuurisuuden edistäminen ihanteellisessa muodossaan nähdään niin, että se nojaa yksityisen ja julkisen väliseen vahvaan jakoon, jossa monikulttuuriset vähemmistöjen jäsenet ovat tasavertaisia valtaväestön kanssa julkisilla areenoilla, lain edessä, politiikassa ja elinkeinoelämässä. Yksityiselämässä, perheen ja uskonnon piirissä taas erilaisuus ja moninaisuus sallitaan ja sitä pidetään kannustettavana. (Huttunen 2002, 42–43.) Tutkielmassani näihin kysymyksiin ja integraation toteutumisen ideaaliin ovat vastamassa yksin tulleet nuoret, joiden kodin rakentumisen kokemuksissa kuulumisen neuvottelut osallisuuteen, 'suomalaisuuteen' ja oman paikan hahmottumiseen ovat tärkeässä osassa.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimustehtäväni on selvittää yksin alaikäisenä Suomesta turvapaikkaa hakeneiden nuorten aikuisten kokemuksia kodista sekä heidän kodille antamiaan merkityksiä. Näkökulmana kodin merkitysten rakentumisen prosessissa on yksin tulleiden nuorten itsenäistyminen, omaan kotiin muuttaminen, kodin henkilökohtaisesti määrittävät käsitykset sekä kuulumisen kokemukset. Tutkielmassa olen kiinnostunut myös niistä yhteiskunnallisista ja poliittisesti määrittävistä olosuhteista, joiden alla nuori omaa kotiaan elää ja muokkaa. Tutkimukseni tehtävänä on tehdä näkyväksi yksin tulleiden nuorten aikuisten arkea ja heidän kokemustietoaan uuteen maahan kotoutumisesta ja siihen kuulumisesta sekä niistä kohdista, joissa merkityksellistyvät avun ja itsenäistymisen tuen tarpeet.

Yksin alaikäisenä tulleet nuoret aikuiset elävät sellaisessa yhteiskunnallisessa marginaalissa, josta heidän äänensä ei kuulu ja missä heidän omaa elämäänsä koskeva päätösvalta on rajattu. Myös yksin tulleita koskevassa tutkimuksessa yksin tulleiden oma ääni on monesti jäänyt maahanmuuton, yksin tulleiden palveluiden hallinnon tai pelkkien olosuhteiden tarkastelun alle. Siksi tärkeä osa tutkimukseni tehtävää on tehdä näkyväksi niitä yhteiskunnallisia olosuhteita, joiden keskellä yksin tulleet nuoret itsenäistyvät. Yhteiskunnallisten rakenteiden ja yksin tulleita koskevan ilmiön taustojen näkyväksi tekeminen tavoittelee tutkimuksessani laajempaa ymmärrystä siitä, minkälaisessa asemassa yksin tulleet nuoret Suomessa nyt elävät ja mitkä tekijät ovat vaikuttamassa heidän itsenäistymiseensä. Tutkimuksessa pyrin keskittymään erityisesti nuorten kuuntelemiseen sen sijaan, että tarkastelin aihetta vain olosuhteiden näkökulmasta.

Tutkielmani kiinnittyy tutkimukseen kodista sekä yksin alaikäisinä tulleistakin lapsista ja nuorista. Tutkielmani tavoitteena on lisätä kokemukseen perustuvaa tietoa kodin hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä sekä yksin alaikäisinä tulleiden nuorten itsenäistymistä tukevista ja sitä hankaloittavista tekijöistä. Tutkielmani tuo näkyväksi niitä asioita, ja

sitä arkielämän maastoa, joissa aikuistuvat yksin alaikäisinä maahan tulleet nuoret kotiutuvat, rakentavat omaa kotiaan sekä hakevat kuulumisen ja osallisuuden paikkoja suhteessa ympäristöönsä. Sosiaalityön alaan kuuluvana tutkimuksena tutkimustehtäväni on myös tuottaa lisätietoa vähän tutkitusta aiheesta ja lisätä ymmärrystä sosiaalityön tekemiseen maahanmuuttajataustaisten nuorten kanssa, heidän oikeuksiensa puolustamisessa sekä palveluiden kehittämisessä. Tutkimuskysymykseni kietoutuvat kodin merkityksen rakentumisen ja kuulumisen kokemusten ympärille. Tutkimuskysymykseni ovat:

1. *Millaisia merkityksiä koti saa yksin maahan tulleiden nuorten aikuisten arjessa?*
2. *Miten kuulumisen kokemukset ovat vaikuttaneet kodin merkitysten rakentumiseen?*

4.2 Tutkimuskohteena kokemus

Tässä tutkielmassa olen asettanut lähtökohdakseni tutkia yksin alaikäisinä maahan tulleiden nuorten kokemuksia kodista ja kuulumisesta uuteen asuinympäristöönsä. Kokemustiedosta kiinnostuminen ohjasi tutkielman sijoittumista laadulliseksi tutkimukseksi, joka tavoittelee tutkittavasta ilmiöstä mielekästä kuvausta, ymmärrystä ja tulkintaa ilman pyrkimystä tilastollisiin yleistyksiin. Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että henkilöt, joilta tietoa kerätään, myös tietävät kokemuksensa kautta aiheesta. Laadullinen tutkimus koostuu erilaisista laadullisen tutkimuksen perinteistä, joiden alla on mahdollista tuottaa erinäköistä laadullista tutkimusta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 9, 19, 85.) Tässä tutkielmassa pyrin laadullisen tiedon tuottamiseen tutkimalla pienen joukon kokemuksia heille arjen kannalta merkittävästä asiasta.

Tutkielmani kiinnittyy fenomenologis-hermeneuttiseen tieteenperinteeseen. Fenomenologis-hermeneuttinen ihmiskäsitys kiinnittyy kokemuksen, merkityksen ja yhteisöllisyyden käsitteisiin. Fenomenologisessa ajattelussa korostuu yksilöiden rakentuminen suhteessa maailmaan niin, että he myös itse rakentavat maailmaa vastavuoroisesti. Tärkeää on se, mikä ilmenee meille itse koettuna ja elettyinä. Fenomenologiassa etsitään siis kokemuksellista suhdetta tutkittavan ilmiön ja yksilön välillä niin, että yksilön elämäns historia on mukana tavassa ymmärtää häntä. Kokemukset taas rakentuvat merkityksistä,

jotka näyttäytyvät meille erilaisina. Kokemuksen tutkimisessa tutkitaan kokemusten merkityssisältöjä ja rakennetta. Merkitykset eivät kuitenkaan synny tyhjästä, vaan yhteisöstä johon ihminen kasvaa ja johon hänet kasvatetaan. Siten myös ne merkitykset, joita ymmärrämme toisten kokemuksista, ovat jaettuja, yhteisöllisiä. (Laine 2018, 29–32.)

Fenomenologis-hermeneuttisessa tieteenperinteessä sen tavoitteena on käsitteellistää kokemuksen merkitys tutkittavan ilmiön osana, tehdä siis jo tunnettu asia tiedetyksi (Tuomi & Sarajärvi 2009, 35). Hermeneutiikka yhdistyy fenomenologis-hermeneuttisessa tutkimuksessa siihen, miten ymmärrämme ja tulkitsemme tietoa. Ihmisen ilmaisut tulevat hermeneuttisessa ajattelussa tulkinnan kohteiksi, jolloin kielen lisäksi ilmaisuihin kuuluvat esimerkiksi eleet, ilmeet ja liikkeet, joita pyritään ymmärtämään ja tulkitsemaan. (Laine 2018, 33.) Ilmeiden, eleiden ja liikkeiden konkreettiset tulkinnat jäävät tässä tutkielmassa käsittelemättä, mutta ne ovat olleet mukana sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tutkimukseni informanttien ja tutkijan välillä. Hermeneuttista tulkintaa ohjaa myös säännöt, joiden mukaan tutkija tulkitsee; tutkimuskohteen tulee olla autonominen, merkitykset loogisia ja ymmärtäminen tapahtuu ajankohtaisesti niin, että tulkintaa voi ymmärtää aina uudelleen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 35).

Kokemuksen tutkiminen kiinnittyy merkitysten tulkintaan ja ymmärtämiseen, jolloin lähtökohdaksi on otettava kokemuksen ontologia; se, mitä tutkija kokemuksella ymmärtää ja miten hän kysymykseen kokemuksen luonteesta vastaa. Kokemus voi hahmottua tutkijalle ihmisen elämäntilanteessa näkyvien asioiden tarkoituksina, jolloin tutkijalla on oltava käsitys siitä, missä elämäntilanteessa tutkittava henkilö elää. Silloin tutkija lähtee liikkeelle kokemuksen sekä elämäntilanteen tieteenteorian kautta. (Perttula 2015, 149–154.) Itselleni kokemuksen tutkimisen lähtökohdaksi tai kokemuksen ”ontologiaksi” on tässä tutkielmassa piirtynyt halu ymmärtää yksin tulleiden arkea ja yksin tulleiden itsenäistymisen olosuhteita sekä heidän niille antamiaan merkityksiä. Olen miettinyt omaa kokemustani kodista ja siihen liittyvästä itsestäänselvyydestä, ja ollut kiinnostunut siitä, miten kodin kokemus voi erota toisistaan.

Kokemuksen tutkimisessa on mahdollista käyttää monia tapoja saada kokemustietoa ilmaistuksi. Tutkimuksen eettisyys on tutkimustilanteessa kuitenkin huomioitava. Voi esimerkiksi olla tarpeen, että tutkija on henkilökohtaisesti saatavilla sen sijaan, että hän pysyisi tutkittavalle tuntemattomana tai piilossa. Voi myös olla, että tutkimuksen tarkoitukseen ei sovi tutkijan läsnäolo. (Perttula 2015, 154–156.) Valitsemani tapa tutkia kokemusta haastattelun keinoin edellytti itseltäni läsnäoloa paitsi puheen tallentamisen, niin myös inhimillisestä näkökulmasta. Perustelen sitä sillä, että hermeneuttisessa tutkimuksessa tutkijan paikka on yleensä aktiivinen ja vuorovaikutteinen tutkittavan kanssa. Tutkija myös käsittää kokemuksen laadultaan sosiaaliseksi. Hermeneuttisessa tutkimustavassa ajatellaan ihmisen tulkitsevan kokemuksiaan yhä uudelleen, jolloin tulkinnallisuus nähdään ihmisen tapana rakentaa kokemuksia. Siksi tutkijan tehtäväksi jää myös sen miettiminen, että millainen sosiaalinen konteksti itse tutkimustilanne on, ja miten se on vaikuttanut siihen, miten ihminen on kokemustaan tulkinnut. (Perttula 2015, 142.)

Kokemuksen tutkimuksessa ymmärtäminen on tutkijasta lähtöisin, ja siten subjektiivista. Kokemuksen tutkimisessa tutkijan lähtökohtana ja kiinnostuksena tutkia tiettyä aihepiiriä on myös todennäköisesti tutkijan oma tunnekokemus tutkittavasta aiheesta. Siksi tunne on läsnä myös kokemuksen keräämisen tilanteissa, jolloin suhtautuminen tutkittavaa kohtaan on merkityksellistä. (Perttula 2015, 155–157.) Kokemuksen tutkimisessa olen huomionut oman asennoitumiseni tutkittavaan ryhmään. Tutkijana oma tunnekokemus alaikäisinä yksin tulleista nuorista on vahva ja herättänyt kiinnostuksen tutkia ja pyrkiä ymmärtämään heidän kokemusmaailmaansa. Olen toisaalta huomionut tutkimustilanteessa ja ymmärtämisen lähtökohdissani ne rajoitteet, jotka aiheutuvat kokemusmaailmamme erilaisuudesta informanttieni kanssa.

Koska en voi täysin itse ymmärtää yksin maahan tulleen nuoren kokemuksia, niin olen huomionut myös eettisenä kysymyksenä sen, millaista kieltä käytän ja miten ymmärrykseni aiheesta on muodostunut. Erityisen tärkeäksi olen nähnyt sen, että kun puhun haavoittuvassa asemassa olevista nuorista, en samaan aikaan aseta heitä kategorisiin ”uhrin” tai ”selviytyjän” lokeroihin. Olen pyrkinyt tutkielmassani myös välttämään turhia kategorisointeja luovia termejä, kuten ”pakolaislapset” tai ”turvapaikanhakijalapsi”. Tutkimuksen kiinnittäminen aikaisempaan tutkimukseen on kuitenkin tarkoittanut, että

olen joutunut käyttämään termiä ”yksin tulleet”, joka sitoo tutkimukseni muuhun aihepiiristä tehtyyn tutkimukseen. Vaikka puhun tutkimuksessa yksin maahan tulleista nuorista myös ryhmänä, jolla on samankaltaisia kokemuksia, niin haluan painottaa, että tuo joukko on hyvin moninainen ja koostuu ainutlaatuisten yksilöiden ainutlaatuisista kokemuksista, jotka sinänsä eivät ole yleistettävissä.

4.3 Haastattelu aineistonkeruun menetelmänä

Haastattelu on laadullisessa tutkimuksessa paljon käytetty tiedonkeruun tapa (Tuomi & Sarajärvi 2009, 71). Myös oman tutkimukseni aineisto koostuu haastatteluista, mikä tuntui itselle luontaiselta tavalta kerätä kokemustietoa. Haastattelu menetelmänä tarjoaa joustavan aineistonkeruun tavan sen mahdollistaessa kysymysten toistamisen ja väärinkäsitysten oikaisemisen sekä keskustelun käymisen informanttien kanssa. Lisäksi haastattelussa kysymyksiä voidaan esittää tutkijan haluamassa järjestyksessä ja haastattelu antaa paljon tietoa kiinnostuksen kohteena olevasta asiasta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73.) Haastattelu aineistonkeruun menetelmänä tarkoitti omassa työssäni sekä kerronnallisen, että teemahaastattelun keinojen hyödyntämistä. Luotin haastatteluun aineistonkeruun menetelmänä vuorovaikutuksen välineenä, ja toivoin, että nuoret kertoisivat minulle kokemuksistaan mahdollisimman paljon niin, että en itse joutuisi puuttumaan puheeseen.

Kerronnallisen haastattelun kautta tavoittelin pääsyä käsiksi niihin merkityksiin, joita nuoret puheessaan rakensivat. Hyvärisen (2017, 177) mukaan kerronnallisen haastattelun keskeisin haaste liittyykin siihen, miten tukeutumalla haastattelussa liikaa kysymyksiin saa vastaukseksi pelkkiä raportteja, eikä niinkään kokemuksellista kertomusta. Haastattelutilanteessa kerroin nuorille, että toivon että he ovat enemmän äänessä kuin mitä itse olen. Kerronnalliseen haastatteluun perustuvassa haastattelurungossa (ks. liite 2) kysymyksiä oli kaksi. Ne sisälsivät kehotuksen kertoa siitä, mistä haastateltava itse haluaa siten, että hän voi itse päättää mistä aloittaa ja mihin päättää. Lisäksi olin valmisteellut tutkimustehtävän kannalta tärkeitä tarkentavia kysymyksiä, joihin pystyisin tarvittaessa turvautumaan. Teemahaastattelurunkoon olin kirjannut kaksi teemaa; koti

emootiona ja koti fyysisenä paikkana. Lisäksi olin tehnyt teemoille alakysymyksiä. (Ks. liite 2.)

Aiemmin yksin maahan tulleita lapsia ja nuoria tutkineiden kokemukset haastatteluiden järjestämisestä ovat osoittaneet, että kerronnallinen haastattelu ei aina toimi, kun nuoret eivät ole kokeneet haastattelutilannetta tarpeeksi luontevaksi tai luottamus tutkijaan ei ole ollut tarpeeksi vahvaa. Nuoret ovat myös saattaneet omaksua varovaisen asenteen kertoessaan omasta taustastaan. (Björklund 2014, 18; ks. myös Wernesjö 2014 ja Kohli 2006). Siksi valmistauduin haastatteluihin niin, että jos ensisijainen tavoitteeni saada haastateltavalta mahdollisimman kerronnallista puhetta ei onnistu, pystyin johdattelemaan keskustelua tarkemman teemahaastattelurungon mukaisesti. Lopulta itse haastattelut etenivät kerronnallisina haastatteluina, mutta kuitenkin niin, että tarkentavat kysymykset olivat osaltani suhteellisen runsaita. Pysin itse mahdollisimman vähän puuttumassa kerrontaan. Koska tutkimani aihe oli nuorille myös sensitiivinen ja herkkä, muodostui haastatteluista sellaisia, jossa koin oman paikkani tutkijana olla inhimillisesti läsnä ja myötäelävä.

4.4 Tutkimusaineisto

Aloitin pro gradu -tutkielman teon kevättalvella 2019. Tutkimusaihe yksin tulleiden nuorten itsenäistymiseen liittyen oli pyörinyt mielessäni jo siitä lähtien, kun lopetin työt alaikäisten vastaanottokeskuksessa vuonna 2016. Ennen aineistonkeruun alkua olin kirjoittanut tutkimussuunnitelman ja pohtinut tutkimusaihetta sekä tutkimuksen näkökulmaa. Olin suunnitellut pyytäväni haastateltavaksi eteläsuomalaisten kaupunkien jälkihuollon sosiaalityöntekijöiden kautta heidän asiakkaitaan. Prosessi olisi luonnollisesti tarkoittanut tutkimusluvan hakemista ja sitä, että tutkittavat olisi rekrytoitu sosiaalityöntekijöiden tai sosiaalihojaajien kautta. Päädyin kuitenkin ohjaajani kannustamana kysymään ensin minulle jo tutuilta alaikäisenä yksin maahan tulleilta nuorilta halukkuutta osallistua tutkimukseen. Kerroin sosiaalisen median kautta Facebookissa ja Instagramissa minuun yhteydessä olleille tutuille yksin tulleille nuorille tutkimuksestani ja kysyin heiltä halukkuutta osallistua tutkimukseen. Lähetin niille, jotka olivat

kiinnostuneita osallistumaan, vielä erikseen kutsukirjeen (liite 1), jossa kerroin tutkimuksesta tarkemmin. Esittelin myös Facebookissa muutamassa eri yksin tulleiden lasten tukiryhmässä kutsun osallistua tutkimukseeni. Noista ilmoituksista en saanut yhtään vastausta.

Pohdin pitkään, onko minun eettistä haastatella vanhoja asiakkaitani – mitä jos he eivät kehtaisi kieltäytyä? Lopulta tuli siihen tulokseen, että koska nuoret olivat sosiaalisessa mediassa vapaaehtoisesti olleet kontaktissa minuun sen jälkeen, kun en enää työskennellyt vastaanottokeskuksessa, ja koska he olivat jo aikuisia ihmisiä, osaisivat he myös sanoa, jos eivät haluaisi tutkimukseen osallistua. Tuttujen nuorten haastattelemisen ei siis ollut itsestäänselvyys, mutta päädyin siihen paitsi aikataulullisista syistä niin myös siksi, että se helpotti haastateltavien rekrytointia. Muiden kanavien, kuten Facebook -ryhmien, kautta tutkittavien rekrytointi ei myöskään näyttänyt tuottavan tulosta. Myös aikaisempi tutkimus yksin tulleista oli osoittanut, että haastateltavien rekrytointi on yleensäkin haastavaa.

Kysyin halukkuutta osallistua tutkimukseen vajaalta kymmeneltä itselleni tutulta nuorelta ja heistä kolme oli halukas osallistumaan tutkimukseen. Muut olivat joko muuttaneet pois maasta, asuivat kaukana pääkaupunkiseudulta tai eivät kokeneet kielitaitonsa riittävän haastatteluun osallistumiseksi. Kielitaidon osalta en ajatellut pitäväni rimaa korkealla, vaan uskoin, että tulemme keskenämme ymmärretyiksi, vaikka suomen kieli ei olisikaan täysin sujuvaa. Tutkimukseeni päätyneet nuoret olivat lopulta hyvin taitavia suomen kielen käyttäjiä, vaikka joidenkin ilmaisujen hakemisessa luonnollisesti oli haasteita. Uskon, että oma työkokemukseni vastaanottokeskuksessa ja nuorten aikaisempana sosiaalityöntekijänä kuitenkin edesauttoi kommunikation sujuvuutta ja nuorten elämismaailman hahmottamista. Uskon myös, että koska haastattelemani nuoret olivat minulle ennestään tuttuja, helpotti se luottamuksellisen ilmapiirin syntymistä haastattelutilanteessa.

Aineistoni on kokonaisuudessaan litteroituna 44 liuskaa rivivälillä 1,5. Haastattelut toteutuivat kevään ja kesän 2019 aikana. Kaksi haastateltavista kutsui minut kotiinsa

tekemään haastattelua, ja yhden haastateltavan kanssa tapasimme kirjastossa meille varatussa huoneessa haastateltavan omasta toiveesta. Jossain määrin koin, että niistä haastatteluista, jotka tapahtuivat haastateltavan kodissa, muodostui tunnelmaltaan intiimimpiä ja ne sisälsivät myös kodin konkreettisen esittelyn. Nauhoitetut haastattelut olivat kestoltaan vajaasta tunnista puoleentoista tuntiin, pisimmät haastattelut toteutuivat haastateltavien kotona. Haastattelutilanteita helpotti se, että olimme haastateltavien kanssa jo tuttuja, ja uskon, että nuoret pystyivät kertomaan asioistaan luontevammin, koska tiesivät, että heidän kokemuksensa turvapaikanhakijana olemisesta ja siihen liittyvistä asioista olivat minulle jo tuttuja. Nuoret muistuttivatkin välillä minulle, että ”*tämän sinä jo tiedätkin, mutta...*”. Koin, että haastattelutilanteista muodostui luottamuksellisia ja tunnelmaltaan luonnollisia. Silti olin haastateltavien silmissä väistämättä yksi niistä vieranomaisista, joita he olivat kohdanneet tullessaan Suomeen turvapaikkaa hakevina nuorina. Nyt suhteemme oli kuitenkin toverillisempi ja nuoret puhuivat minulle aikuisina, eivätkä alaikäisyksikön lapsina.

Koin haastattelutilanteessa haastavimpana antaa ammatillisen sosiaalityöntekijän roolin olla liikaa vaikuttamassa haastattelutilanteisiin. Haastatteluista muodostuikin tietyllä tavalla supportiivisia, mikä näkyi tarpeessani rohkaista ja tukea nuorta hänen kertoessaan esimerkiksi saavutuksistaan tai toisaalta vaikeista asioistaan. Koin, että kommentoimatta jättäminen vaikeisiin ja tunteita herättäviin asioihin ei olisi ollut oikein. Oma ammattiroolini nuorten kanssa oli varmasti väistämättä läsnä siinä, miten nuoret minulle puhuivat ja miten kertoivat asioistaan. Pyrin myös kertomaan nuorille mahdollisimman ymmärrettävästi sen, mitä tutkimuksellani hain ja miksi olen kiinnostunut heidän kokemuksestaan. Nuoret olivat haastattelutilanteessa mielestäni avoimia, mutta päättivät halutesaan silti olla kertomatta asioistaan ”liikaa”. Yksi haastateltavista halusi erityisesti rajata vaikeista asioista puhumista ja näin suojeli itseään menemästä haastattelussa liian sensitiiviselle alueelle.

Analyysimenetelmät ja analyysin vaiheet

Olen käyttänyt tämän tutkimuksen aineiston analyysissä aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Valitsemani analyysitavan tarkoituksena on jättää tilaa sille tiedolle, minkä aineistosta voi muodostaa ilman, että olisin ennalta päättänyt mitä aineistossa kerrotaan.

Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Sisällönanalyysi mahdollistaa monenlaisen tutkimuksen tekemisen, ja sen voi nähdä myös löyhänä teoreettisena kehyksenä yksittäisen metodin lisäksi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91.) Tässä tutkimuksessa olen hyödyntänyt sisällönanalyysia metodina aineistostani johtamien tulosten muodostamisessa. Sisällönanalyysi on toiminut myös löyhänä teoreettisena kehyksenä, mikä on tarkoittanut valitun analyysitavan ymmärtämistä tiedon tuottamisen välineenä.

Sisällönanalyysi metodina tarjosi aineiston analyysivaiheessa tapoja aineiston järjestelmiseen. Yleinen sisällönanalyysin ”peruskaava” etenee siten, että ensin tutkija päättää aineistostaan sen, mikä siinä eniten kiinnostaa ja mitkä asiat on jätettävä raportista pois ja säästettävä jatkotutkimuksen aiheiksi. Sen jälkeen tutkija käy aineistoa läpi erottaen ja merkiten ne asiat, jotka ovat kiinnostuksen kohteena. Merkityt asiat kerätään yhteen, ja niitä aletaan luokittelemaan, teemoittelemaan tai tyypittelemään. Tämän jälkeen kirjoitetaan yhteenveto. (Mt., 92.)

Aloitin aineiston analyysin litteroimalla haastattelut, ja kuuntelemalla haastattelut vielä uudestaan samalla tarkastaen litteraatiot kirjoitusvirheiltä. Tarkastin myös sen, että mitään tunnistetietoja ei jäänyt litteraatioihin. Litterointivaihe oli analyysin tekemisessä tärkeä siinä, miten se loi itselleni ”esiymmärryksen” aiheesta ja tutustutti aineistoon ikään kuin uudestaan haastatteluiden jälkeen. Haastatteluiden kuunteleminen oli myös tunteikasta, koska haastattelut olivat paikoitellen inhimillisesti hyvin koskettavia. Litteroinnissa en ollut kiinnostunut esimerkiksi taukojen sekuntien pituudesta, eleistä tai ilmeistä, mutta olen sisällyttänyt esimerkiksi naurukohdat litteraatioon kuvaamaan huumorin tai ironian osuutta. Samoin olen käyttänyt ajatusviivaa tai ...-merkkiä jos haastateltava jätti pidemmän tauon jäädessään miettimään asiaa.

Litteroinnin jälkeen tulostin aineiston paperisena ja luin haastatteluaineiston kerran läpi merkatien marginaaliin ja paperille aineistosta itselleni nousevia ajatuksia sekä aineiston sisältämiä teemoja. Etsin aineistosta samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia sekä usein toistuvia sanoja tai ilmaisuja. Kokeilin aineiston järjestämistä hieman eri tavoin

esittämällä sille erilaisia analyysikysymyksiä. Yrityksen ja kokeilemisen kautta minulle oli hahmottunut kokonaiskäsite siitä, mistä aineisto kertoo.

Aineistoa lukiessa vahvimmin minulle puhuivat kokemukset kodista ja sen rakentumisen vaiheista. Aineiston alustavan analyysin vaiheessa mietin, että mikä käsite voisi kuvata niitä kohtia, joissa nuorten kokemus kodista oli jatkuvasti ikään kuin ehdollinen tai ulkopuolelta määritelty ja olosuhteiden armoilla. Päädyin tarkastelemaan noita aineistossani hahmottuneita merkityksiä kuulumisen käsitteen kautta, jolloin pääsin käsiksi kysymyksiin siitä, mitä nykyinen asuin- ja elinympäristö haastattelemilleni nuorille merkitsi ja mitä merkityksiä maahanmuuttopolitiikka oli tarkoittanut nuorten arkeen oman kodin rakentumisen vaiheissa. Muokkasin tuossa kohtaa tutkimuskysymykseni yksinkertaisimmiksi ja tavoittelin niiden kautta ymmärrystä siitä, miten koti merkityksellistyy nuorten elämässä, ja miten kuulumisen kokemus hahmottuu heidän arjessaan sekä konkreettisenä, että emotionaalisenä kodin merkityksiä rakentavana ulottuvuutena.

Kysymys kodin merkityksestä oli jo lähtökohtaisesti niin laaja, etten kaikkea sen merkitystä voi saada yhdessä tutkimuksessa kerrottua. Siksi palastelin kodin merkityksien etsimistä aineistosta pienempiin osiin ja löysin teemoittelun kautta kaksi kodin merkityksellistymisen kohtaa; kodin käsitteellisen ymmärtämisen sekä kodin rakentumisen itsenäistymisen vaiheessa. Kuulumisen kokemus näyttäytyi aineistossa sitä läpileikkävänä teemana, ja se tuntui jäsentävän paljon sitä, miten kodin merkitykset rakentuivat nuorten kertomuksissa. Kuulumisen kokemus ikään kuin ehdollisti jatkuvasti kodin tunteen rakentumista, mikä osoitti sen olevan oleellinen osa kodin rakentumista ja kodin muotoutumisen prosessia.

Järjestelin analyysia tehdessäni aineistoa käsitteiden löytymisen jälkeen teemataulukon muotoon. Järjestelin taulukkoa kodin merkitysten ja kuulumisen kokemusten mukaisesti. Huomasin, että koti jäsentyi sekä menneisyyden että nykyisyyden välille, ja itsenäistymisen vaihe irtaantui itsenäisenä teemana muusta kodin käsittämisestä. Kuulumisen kokemusten kerääminen taulukkoon helpotti hahmottamaan kuulumisessa kolme eri merkityksellistä kohtaa, jotka nimesin 1) sosiaaliset suhteet, 2) osallisuus ja oma

toimijuus sekä 3) toiseuden kokemukset. Teemataulukkoon kertyi myös pelkistettyjä ilmaisuja ja sitaatteja aineistostani, jotka toimivat pohjana tiivistettyjen ilmaisujen ja sitä kautta ala- ja yläkategorioiden syntymiselle. Teemataulukko kulki mukanani aineistoa analysoidessa, auttaen aineiston jäsentelyssä ja sen ymmärtämisessä erityisesti aineiston analyysin alkuvaiheessa.

Tein analyysia aineistolähtöisesti, perustaen ajatteluni induktiiviseen päättelyyn. Koska olin jo samanaikaisesti analyysin tekemisen kanssa syventynyt kodin ja kuulumisen teoriaan, niin vaikuttivat ne myös siihen, miten lähdin jäsentelemään lopullisia analyysikappaleita. Teoriaan tutustuessa mieleeni nousi jatkuvasti kohtia omasta aineistostani, ja jo luettu kirjallisuus puhui itselleni silloin, kun luin aineistoani. Teoria ja aineisto ovat siis keskustelleet keskenään jo analyysin tekemisen vaiheissa. Tein analyysiluvun kirjoittamisen yhteydessä teoriaa ja analyysia löyhästi yhdistävää miellekarttaa analyysin kirjoittamisen apuna. Miellekartta auttoi muodostamaan tulosluvun kappaleet itsenäisesti kokonaisuuksiksi niin, että olin siihen kirjoittanut muistiinpanot ja oivallukset sekä aineistosta että teoriakirjallisuudesta. Tällaisen synteessin kautta löysin tapani järjestää tutkimukseni tulosluvun kolmen eri pääteeman alle. Tutkimuksen teoria tarjosi selitysvoimaa aineistolleni, enkä joutunut hakemaan sitä, miten saisin aineiston istumaan teoriaan.

Haastateltavien esittely ja taustatiedot

Analyysiluku perustuu kolmen haastatteluhetkellä 20-vuotiaan nuoren miehen haastatteluun. He kaikki ovat tulleet Suomeen yksin turvapaikkaa hakevina nuorina syksyllä 2015 heidän ollessaan 16- tai 17 -vuotiaita. Nuoret ovat kaikki syntyneet Afganistanissa, ja asuneet joko Afganistanissa tai Iranissa ennen Suomeen tuloaan. Lähdön tarkat syyt eivät olleet mielestäni oleellisia kysymyksiä taustatiedoissa, mutta kaikkien kertomuksissa tuli ilmi kotimaassa Afganistanissa syntyneet levottomuudet ja elinolosuhteiden hankaluus, joiden vuoksi asuminen kotimaassa ei ollut heille mahdollista. Iranissa asuneet haastateltavat olivat olleet useamman vuoden vailla vakinaista asuinpaikkaa ja työskentelivät erilaisissa tehtävissä ilman virallista oleskelulupaa. Heillä ei ollut Iranissa huoltajaa, vaan he tulivat toimeen itseksensä useita vuosia. Kutsun haastateltaviani keksityillä nimillä Reza, Hassan ja Ahmad. Nuoret asuivat haastatteluhetkellä isossa

eteläsuomalaisessa kaupungissa, ja he kuuluivat jälkihuollon piiriin. Kaikki haastattelemani nuoret opiskelivat ammattiin tai kävivät lukio-opintoja haastatteluhetkellä. Kukaan haastateltavista nuorista ei ollut hakenut perheenjäseniään Suomeen perheenyhdistämisen kautta, mutta kaikilla nuorilla oli perheenjäseniä kotimaassaan Afganistanissa tai sen naapurimaissa. Haastattelemani nuorilla oli haastatteluhetkellä määräaikainen oleskelulupa Suomeen. Osa odotti tietoa oleskeluoikeuden jatkoluvasta. Reza oli haastatteluhetkellä juuri muuttanut ensimmäistä kertaa yksin asumaan ilman asuintoveria. Ahmad oli asunut haastatteluhetkellä itsekseen puolitoista vuotta ja Hassan jo kaksi vuotta.

4.5 Eettiset kysymykset

Tässä tutkielmassa tutkimuseettiset kysymykset kiertyvät haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten haastatteleminen ja tutkimisen ympärille, käsitteiden ja tulosten raportoinnin tapoihin, sekä siihen, millaista kieltä tutkijana käytän ja millaista kuvaa luon puhuessani yksin maahan tulleista nuorista. Lähtökohtana tutkielman tekemiselle olen pitänyt sitä, että sitoudun tutkijana tutkimuseettisen lautakunnan eettisiin sääntöihin. Olen kiinnittänyt huomiota tutkittavien itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen, tutkittavien vahingoittamisen välttämiseen, sekä huolehtinut tutkittavien yksityisyydestä ja tietosuojasta. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2019). Olen myös pyrkinyt harjoittamaan itse-reflektiota jatkuvasti tutkimuksen tekemisen vaiheissa kiinnittämällä huomiota omaan tapaan ymmärtää toisten kokemusta. Olen tiedostanut tutkielman tekemisessä oman asemani valkoisena valtaväestöön sijoittuvana tutkijana, jonka kokemusmaailma eroaa paljon tutkittavien nuorten kokemusmaailmasta.

Yhteistä yksin tulleita koskettavalle tutkimukselle on ollut pohdinta siitä, millä tavoin yksin tulleita lapsia ja nuoria on eettisesti kestävä lähestyä tutkimuksellisessa tarkoituksessa ilman, että heille koituu siitä huolta tai vahinkoa. On myös pohdittu sitä, millä lailla arkaluontoisista asioista voi puhua ja kysyä ja miten haastatteluissa saatu tieto tulkitaan ja raportoidaan tutkimuksessa. Monissa tutkimuksissa on esimerkiksi huomattu, että yksin tulleet lapset ja nuoret eivät mielellään kerro rasismikokemuksistaan, tai heille liian vaikeista asioista. (Anis & Esberg 2018, 209.) Olin oman alaikäisten

vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijän kokemuksen kautta tietoinen siitä, että tutkimi kohderyhmään kuuluvat nuoret ovat kokeneet paljon kipeitä asioita. Koska sensitiivisistä aiheista puhuminen vaatii tutkijalta valmiutta luottamuksen ja turvallisen tilan rakentamiseen, huomioin haastattelutilanteessa haavoittuvuuden elementtejä ja olin tietoinen traumakokemusten olemassaolosta. Toimin tutkijana tietoisesti niin, etten hakeutunut liian sensitiiviselle alueelle tarkoituksella vaan annoin nuoren itse kertoa asioistaan. Haastattelutilanteissa pidin tärkeänä ylläpitää ajatusta kerronnan vapaaehtoisuudesta. Ennen haastattelua muistutin nuoria siitä, että he saavat puhua juuri niistä asioista, joista haluavat, ja jättää kertomatta niistä, mistä eivät halua puhua. Kertomatta jättämisen vaihtoehdosta muistutin myös niissä kohdin, joissa huomasin, että asia on haastattelutavalle vaikea.

Haavoittuvuuden huomioiminen haastattelutilanteessa on osa haastattelijan ammattitaitoa ja se näkyy kohtaamisessa, kuuntelemisessa ja turvallisen ilmapiirin rakentamisessa. Osa haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten haastattelemisen taitoa on myös osata tunnistaa ja hyväksyä oma erilaisuus ja ulkopuolisuus suhteessa haastateltavien kokemusmaailmaan. (Luomanen & Nikander 2017, 287–294.) Pyrkimykseni on ollut tässä tutkimuksessa tuoda näkyväksi kokemustietoa ja nuoren oman äänen kuuluminen kokemustiedon raportoimisessa. Tunnistan eettisen ristiriidan siinä, miten nuorten ”oma ääni” ei voi kuitenkaan olla täysin autenttinen, vaan se on suodattunut oman tulkintani läpi.

Vaikka ”oman äänen” esiin tuomiseen liittyy eettisiä ristiriitoja, niin ajattelen, että tämäkään aihe ei saa jäädä tutkimatta vaan ansaitsee tulla käsitellyksi osana yhteiskuntatieteellistä tutkimusta. Näen minulle kerrotut tarinat luottamuksenosoituksina ja itsessään arvokkaina ja pyrin kunnioittamaan aineistoa tulkiten sitä kriittisenä omille tutkijan valinnoilleni. Pyrin nuorten oman äänen kuuntelemiseen ja sen esiintuomiseen mahdollisimman kirkkaana, mutta tunnustan väistämättä tutkimusasetelman ja valitsemieni näkökulmien vievän jotakin tuon äänen kirkkaudesta. Kaikkea kokemustietoa en voi raportoida, osa jää tutkimuskysymysteni ulkopuolelle, ja osan olen saattanut tulkita omaa tutkimustehtävääni palkiten. Haastattelutilanteessa mahdollistui kuitenkin mielestäni

hyvin avoin ja luottamuksellinen ilmapiiri, mikä on edistänyt kokemustiedon ymmärtämistä.

Yksin tulleita koskettavan tutkimuksen tekemisessä on jaettu näkemys siitä, että ilman ymmärrystä ilmiöstä yksin maahan tulleista lapsista ja nuorista osana maahanmuuttoa, ei voi ymmärtää sen erityisyyttä. Myöskään palveluiden kehittämisessä ei voi onnistua, jos ilmiön yksilöön vaikuttavista tekijöistä ei ole käsitystä. (Anis & Esberg 2018, 209.) Siksi olen tässä tutkimuksessa yrittänyt pohjustaa parhaani mukaan ilmiön taustoja ja avata tehdyn tutkimuksen perusteella yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten kokemuksia sekä sitä yhteiskunnallista ja hallinnollista ympäristöä, mihin yksin tulleet lapset asettuvat tullessaan Suomeen. Näkökulmana tämä on ollut tärkeä tutkimuksessani myös sen esiin tuomiseksi, miten valta yksin tulleiden nuorten elämää koskettavissa päätöksissä ja olosuhteissa asettuu useasti muille kuin heille itselleen.

Yksin tulleisiin lapsiin ja nuoriin liitetään monesti kategorisia mielikuvia ja oletuksia siitä, minkälaisia he ovat. Yksin tulleet nuoret on yleisesti nähty joko ”olosuhteiden uhreina” joilla ei ole mitään vaikutusvaltaa omaan elämäänsä, tai vaihtoehtoisesti ”selviytyjinä”, jotka haastavista lähtökohdista huolimatta pärjäävät erinomaisesti opiskeluissa ja siirtyvät sitten menestyksekkäästi työelämään. (Vrt. Wernesjö 2014, 25–27; Kaukko 2015.) Todellisuudessa nuorten oma kokemustieto, heidän osallisuutensa yhteiskunnassa ja heidän taustojensa monipuolisuuden ymmärtäminen eivät ole saaneet yleisessä keskustelussa tilaa avata yleisiä yksin tulleisiin liitettyjä mielikuvia. Tutkielmassa olen pitänyt siksi tärkeänä olla kertomassa yksin tulleiden nuorten kokemuksista niin, että en raportissani vahvista selviytyjän tai uhrina olemisen mielikuvaa, vaan suuntaan kokemustiedon kuvaamiseen. Tutkimusraportissani tuon kyllä esille sekä haavoittuvuuden ja olosuhteiden armoilla olemisen kokemuksia, että nuorten omia selviytymiskeinoja arjessaan, mutta olen pyrkinyt raportoimaan tuloksista niin, että siinä näkyvät yksilöllisyyden ilmaisut ja sellainen arjen tavanomaisuus, jonka puitteissa nuoret pyrkivät oman näköiseen ja omia toiveitaan vastaavaan elämään. Siinä ei korostu pärjääminen tai selviytyminen, vaan nuoren omat toiveet, vahvuudet ja ympäristön niille antamat mahdollisuudet.

Tutkimukseni eettisyys on huomioitu myös aineiston keruun vaiheissa. Keräsin tutkittaviltani suostumuslomakkeen tutkimukseen osallistumisesta. Siinä he allekirjoittivat antavansa suostumuksen tutkimukseen osallistumisesta, antamiensa tietojen käytöstä tutkimuksessani sekä ymmärtävänsä tutkimuksen tarkoituksen. Tutkimuksen tarkoitusta olin avannut nuorille haastattelukutsussa (liite 1), sekä haastattelutilanteissa kertomalla tutkimuksen tavoitteista ja sen tekemisen vaiheista. Annoin tutkittaville haastattelutilanteissa mahdollisuuden kysellä lisää tutkimuksesta. Korostin, että heillä on oikeus keskeyttää tutkimuksen teko missä vaiheessa tahansa ja että he saavat kertoa vain niistä asioista, joista itse haluavat puhua.

Tutkielmani tekemisen kaikissa vaiheissa on ollut tärkeää, että informanttini eivät tule tunnistetuiksi. Siksi olen kertonut tutkittavistani vain hyvin lyhyesti taustatietoja, enkä ota esiin paikkakuntia tai sellaisia yksityiskohtia, joista informanttini voisi tunnistaa. Haastattelujen tekemisessä huolehdin anonymiteetista siinä, miten haastattelut tehtiin kahden kesken joko tutkittavien kotona tai kirjastossa suljetussa huoneessa niin, että ulkopuoliset eivät ole kuulleet haastatteluja. Tutkimusaineistoa olen käsitellyt huolellisesti varmistaen, että kukaan ulkopuolinen ei pääse siihen käsiksi. Olen poistanut haastattelun ääninauhat, kun aineisto oli analysoitu, ja hävitän tulostetut ja tietokoneelle salasanan taakse tallennetut litteroidut aineistot tietoturvallisesti heti, kun työ on hyväksytty. Olen tehnyt tiedonhallintasuunnitelman, jonka saa tarvittaessa nähtäväksi.

5 KOTI JA SEN MERKITYSTEN RAKENTUMINEN

5.1 Koti hahmottuu yksilöllisesti

Kodin merkitys on aina yksilöllisesti hahmottuva, mutta koti paikkana on sellainen, jossa tunne omasta kontrollista ja luvasta olla oma itsensä, on läsnä. Södergqvistin (ym. 2016, 593) mukaan kotiin liittyy tunne perustavanlaatuisesta turvallisuudesta ja siitä, että on turvassa ulkopuoliselta maailmalta, ikään kuin turvapaikassa. Haastattelemi nuoret osin tukevat ja osin haastavat tätä käsitystä kodista. Haastateltavat kertovat kodista omaa käsitystään erityisesti suhteessa aikaisempiin koteihin ja siihen, miksi he ovat joutuneet lähtemään pois omasta lapsuudenkodistaan tai aikaisemmasta elinympäristöstään. Seuraavassa katkelmassa Ahmad muistelee lapsuudenkotiaan, jossa eli väkivaltaisessa ympäristössä kotimaansa levottomuuksien vuoksi.

H: No minkälainen se on ollut se ihan sun synnyinkoti?

Ahmad: ...sitä on vaikea selittää. Kun siellä tapahtui niinkun kaikenlaista --- räjähdyksiä ja sitte --- niinku nää telotushommat --- on tosi rauhaton, se [maa] mistä mä oon tullut. --- meillä oli koko ajan joku ongelma. --- oli väkivaltaa ja mä en voinut mennä kouluun --- ja kukaan ei voinut mitään, kukaan ei voinut päättää [tekemisistään].

Ahmadin puheessa käsitys kodista on täynnä merkityksiä; lapsuudenkoti oli koti vaikeuksista huolimatta, mutta samalla se oli ristiriidassa sen kanssa, mitä koti ihanteellisesti hänelle merkitsee. Ahmad kertoo, että koti ei voi olla paikka, jossa väkivalta asuu jatkuvasti.

Ahmad: Koti on paikka, missä voit asua ihan rauhallisesti ja --- sä voit mennä sinne lepäämään ja --- voit kutsua sun kavereita sinne kylään... --- Mutta koti – kotona ei voi olla mitään väkivaltaa eikä huutelua, eikä mitään riitelyä tai semmosta.

Myös muut haastattelemi nuoret määrittelevät kotia suhteessa menneeseen. Kodin moniulotteisuudesta ja vaikeasti määriteltävissä olevasta luonteesta (ks. Vilkkio 2010a) kertoo haastateltavieni tapa puhua kodista nojaten siihen, mitä koti ei ainakaan ole. Kodista puhuttiin luoden kuvaa sen ihanteellisuudesta – siitä, mitä kodissa kuuluisi olla ja

miltä siellä kuuluisi tuntua, mutta mikä oli menetysten, asunnottomuuden, väkivallan tai vaihtoehdottomuuksien vuoksi ollut jotakin muuta kuin ajatus hyvästä kodista. Haastateltavieni puheessa kodin määrittely yhdistettynä tunteeseen 'kotona olemisesta' ei synny tyhjästä, vaan se on heidän puheessaan kiinnittyneenä omaan henkilöhistoriaan, elämäntapahtumiin ja -kokemuksiin. Kun pyysin nuoria kuvailemaan heidän kotiaan kotimaassaan, nuoret peilasivat sitä usein niihin rajoituksiin, joita elinympäristö kodin ideaalille asetti.

Reza: Meillä oli aika iso perhe ja siellä [kotimaassa] ei ollut mitään mahdollisuuksia opiskella. --- Siellä asutaan maatiloilla eläimien kanssa ja siellä ne asunnot on ihan erilaisia kuin täällä, ne tehtiin kivistä ja mullasta. --- Oli vaikea asua siellä, ei opiskeluja, ei pääse [liikkumaan], ei ollut liikennettä...

Hassan, joka on menettänyt molemmat vanhempansa, kertoo kodistaan suhteessa kotimaassa tapahtuneisiin menetyksiin ja kodittomuuden ja asunnottomuuden kokemuksiin. Hän on asunut eri sukulaisten hoivissa lapsena kiinnittymättä oikeastaan mihinkään asuinympäristöön ja viettänyt suuren osan lapsuudestaan ilman pysyvää kotia tai huoltajaa. Hassanin kertomuksessa korostuu nykyisen kodin arvostaminen suhteessa aikaisempaan asunnottomuuteen ja kodittomuuteen.

Hassan: Ihan se synnyinkoti... mä en muista paljon siitä. Muistan et, ehkä mielikuvitusta, et tällanen se on ehkä ollut, mutta tarkkaan en osaa sanoa. --- Mulla ei ollut --- mitään kotia --- että mä tietäisin, että nyt minä asun täällä ja tää on minun koti. --- ennen mä oikeastaan asuin kadulla, ei mulla ollut mitään. --- Tää [nykyinen] on niinkun mun ensimmäinen paras koti. --- Että en mä ennen osannut toivoakaan tämmöstä.

Kodin tilallisuus

Kodin tilallisuudella tarkoitan kotia konkreettisena, fyysiseen tilaan kohdistuvana, ympäristönä, jossa ihminen elää ja tuntee. Fyysisen kodin ymmärtäminen näkyy haastattelemini nuorten puheessa eri tavoin. Koti sosiospatiaalisena, inhimillisen toiminnan ja fyysisen tilan yhdistävänä kenttänä (Vilkko 2010b), näkyi haastattelemini nuorten arjessa siinä, miten kotia hahmotettiin paikkana ja tilana, jonne voi tulla nukkumaan, syömään, olemaan rauhassa ja josta voi lähteä ja jonne voi palata taas päivän päätteeksi. Kotia *elettiin* nuorten arkisissa käytänteissä. Koti oli tärkeä tukikohta, jossa mahdollistui lepo, rauhallisuus ja turvallisuus suhteessa muuhun usein kiireisenä koettuun arkeen, joka haastattelemillani nuorilla koostui vähintään töistä, opiskelusta, harrastuksista ja

kavereiden näkemisestä. Tulkitsen, että koti hahmottui nuorille tärkeänä sekä käsitteellisesti, että konkreettisesti. Kotia pidettiin arvossa, ja kaikki haastatteleman viihtyivät tai ainakin tavoittelivat viihtymistään nykyisessä kodissaan, vaikka suhde nykyiseen kotiin oli kaikilla monivaiheinen ja ristiriitainen.

Kodin merkitys ja sen tärkeys ei kuitenkaan korostunut suhteessa materiaalisen kodin luomiseen. Kaikki haastatteleman nuoret kertoivat, että heillä on ”kaikki tavara mitä tarvitsen” juuri nyt. Tavaraa enemmän arvostettiin sitä, että kotona oli siistiä, ja että kodin oli saanut laittaa ja sisustaa itse mieleisekseen. Oman rauhan merkitys oli myös nuorille suuri.

Ahmad: Toi koti missä mä nyt asun, on kaikista paras, koska siellä on rauhallista ja kaikki on laitettu siistiksi ja aina kun mä menen sinne, niin sitten mä rentoudun ja silloin kun mä oon kotona ei tarvitse huolehtia mistään. --- Siel on kaikki laitettu ja kaikki on kunnossa. --- Yks tv, pleikkari, sohva ja sänky.

Materiaalin hankkiminen ei näyttäytynyt tärkeänä, vaikka toisaalta nuoret myös kertoivat haaveilevansa isommasta ”omasta” talosta, tiskikoneesta tai ”valkoisista seinistä”, kuten yksi haastateltavista pukee sanoiksi. Haaveileminen ”hienommasta” fyysisestä kodista liittyi kuitenkin toiveisiin siitä, että asuinpaikka Suomessa varmistuu, ja siihen, että elämässä on saavutettu tiettyjä virstanpylväitä opiskelun loppumiseen ja työpaikan saamiseen liittyen. Vasta ne varmistaisivat esimerkiksi isompaan tai mieleisempään kotiin muuttamisen. Kaikki haastatteleman nuoret haaveilivat omasta kodista ja muista riippumattomuudesta. Haaveena oli tulla toimeen omillaan, irrallaan Kelan tuista tai Työvoimatoimiston palveluista. He myös haaveilivat omasta perheestä ja parisuhteesta, ”sitten joskus”.

Kodin tilallisuuteen suuntaava merkitys haastateltavieni puheessa rakentuu siitä, miten nuoret käsittävät kodin rauhan, levon, suojan ja pysyvyyden merkitysten kautta. Koti fyysisenä tilana koettiin nuorten puheessa tärkeäksi, mutta vielä tärkeämmäksi muodostui kokemus siitä, että nuorilla oli oma paikka, jonne mennä lepäämään ja jossa sai olla rauhassa. Nuorten käsityksessä kodista erityisesti kodin pysyvyydellä oli merkitystä. Pysyvyyden merkitys korostui erityisesti erontekona vastaanottokeskuksessa tai

tukiasumisyksikössä asumiselle. Reza kertoo kokemuksestaan vastaanottokeskuksessa asumisesta:

Reza: Siellä oli semmonen olo, että tänään olen täällä, huomenna en tiedä olenko täällä vai en. --- Mutta jos miettii sitä, niin omassa kodissa ei ihmiset mieti, että tänään mä oon täällä ja huomenna ehkä, ehkä olen täällä, ehkä ei. --- Että ei sitä lasketa omaksi kodiksi.

Myös Hassanin puheessa on selvitetty vastaanottokeskuksessa asumisen ja kotona olemisen kokemusta:

Hassan: Vastaanottokeskuskin oli koti. --- Mutta aina ne ohjaajat muistutti, että on muutettava täältä, --- heti ekana päivänä ne sanoivat että te ootte väliaikaisesti täällä. Sitten me jäätiin sinne melkein kahdeksi vuodeksi. --- Sen jälkeen ne tosi usein muistutti, että teidän on muutettava täältä. Sen takia ehkä se ei tuntunut niin koldilta, vaikka siellä oli niinkun ihan kaikki.

Nuoret ilmaisivat, että vastaanottokeskus oli heille ”vähän kuin koti”, mutta ei kuitenkaan koti. Vastaanottokeskus kotina merkityksellistyi siinä, miten siellä luotiin sosiaalisia suhteita ja miten vastaanottokeskuksessa työntekijät olivat ystävällisiä. Vastaanottokeskus näyttäytyi kotina, koska sieltä sai kavereita ja aikuissuhteita, joihin kiintyä sekä tietoa siitä, miten ”Suomessa asutaan” (Ahmad).

Vastaanottokeskukseen kotina ristiriitaisesti suhtautuminen kertoo siitä, miten se on ollut muokkaamassa nuorten kotiutumista ja käsitystä kodista Suomeen muuton jälkeen. Vastaanottokeskus on tarjonnut kodinomaisuutta siinä, miten nuori on voinut luoda ensimmäiset sosiaaliset suhteet sekä vertaisiinsa, että suomalaisiin aikuisiin, kouluun ja asuinympäristöön. Nuoret ovat myös vastaanottokeskuksessa saaneet tukea ja tietoa siitä, miten Suomessa eletään ja mitä asioita tuetaan kotoutumisessa ja mitä asioita pidetään sallittuna. Toisaalta vastaanottokeskus ei ole vastannut kodin ihanteeseen, koska se ei ole tarjonnut pysyvyyttä eikä sellaista turvassa olon kokemusta, kuin mitä kodin emotionaalisenä tilana haluttiin tarjoavan.

Vastaanottokeskus ei ole tarkoitettu pysyväksi kodiksi hallinnollisesta näkökulmasta, mutta on mielenkiintoista, miten tuohon väliaikaiseen asumismuotoon suhtauduttiin

aineistossani ”kotina”, joka oli muodostunut tärkeäksi ihmissuhteiden ja uuteen maahan kotiutumisen kannalta. Nuoret olivat asuneet vastaanottokeskuksessa verrattain pitkään, reilusti yli vuoden. Tuo ajanjakso näyttäytyi siis myös kodin tunteen muodostumisen kannalta tärkeänä. Kodin tuntua haettiin erityisesti ihmissuhteista ja kiinnittymällä paikkaan, mutta asumisen epävarmuus ei täyttänyt kodin pysyvyydelle asetettuja ihanteita.

Kodin kokemuksellisuus

Kodin kokemuksellinen luonne hahmottuu kotiin liittyvien tunteiden ja emotionaalisten kokemusten kautta. Aineistossa kodin kokemuksellisuutta hahmotettiin siinä, miten pysyvyyden lisäksi rauhallisuuden teema toistui kaikkien haastateltavien puheessa hyvin usein. Tulkitsen kokemuksen rauhasta ja rauhallisuudesta tärkeänä osana haastattelemini nuorten omaa kotia ja sen määrittelyä. Rauha ikään kuin mahdollisti oman kodin rakentamisen Suomeen ja se eli suhteessa aikaisempiin kokemuksiin kodittomuudesta tai vaikeista elämäkokemuksista oman lähtömaan levottomuuksien keskellä. Rauhan kautta oman kodin rakentaminen oli mahdollista, kun taas kotimaassa rauhattomuus oli vienyt mahdollisuuden rakentaa sinne oma koti, joka olisi turvallinen ja luonteeltaan pysyvä. Esimerkiksi Reza kuvasi suhdettaan kotimaahan ristiriitaisesti. Hän piti lapsuuttaan siellä hyvänä ja ajattelee, että ”oikea koti” olisi edelleen kotimaassa perheen luona, mutta silti hän näki paluun kotimaahan mahdottomuutena juuri siellä olevien kodin rakentamista rajoittavien asioiden kautta.

Reza: Jos mä olisin nyt siellä [kotimaassa], niin se olisi mulle vaikeaa, että en opiskellut ja kaikkea sellasta mitä mulla ei ollut --- siellä ei ole niin rauha kuin täällä. --- Se on erona, että täällä on rauhallisempi ja turvallisempi, mahdollisuus opiskella ja tehdä omaa [juttua], ja jatkaa elämää.

Myös toiset haastateltavat kuvasivat paluuta kotimaahan mahdottomana, ja tiesivät, että heillä ei ole siellä mahdollisuutta, eikä ’rauhaa’ opiskella, tai rakentaa omaa elämää.

Aineistossani kuvautuu nuorten kokemusten kautta ilmiö siitä, miten kotia muokataan ja eletään, ”koulitaan”, omaksi ja tutuksi jokapäiväisen elämän kiintopisteeksi. Nuoret näyttivät ikään kuin testaavan oman kotinsa rajoja suhteessa naapureihin, suomalaisuuteen ja Suomessa asumisen tapoihin. He ovat hakeneet reaktiota naapureiltaan ja muokanneet sitä kautta omaa asumistaan asuinympäristössään. Hassan kertoi tutustuneensa

yhteen naapuriinsa, jonka kanssa viettää välillä aikaa. Muuten hän kuvailee asuinpaikkaansa sellaiseksi, jossa ei juuri naapureihin törmää.

Hassan: Mä metelöin täällä joskus tosi kovasti, toivon, että joku naapuri tulis koputtaa oveen, että mitä sä teet täällä, mut ei kukaan oo tullut. Tuntuu et tää rakennus on ihan tyhjä.

Ahmad kertoo, että hänellä on jäänyt pari kertaa ovi auki, kun hän on lähtenyt kouluun ja takaisin tullessaan hän säikähti ja pelkäsi, että joku olisi käynyt asunnossa. Kukaan ei kuitenkaan ollut käynyt kotona, eikä Ahmadin ole sen takia tarvinnut pelätä asumistaan omassa kotonaan vaan hän on oppinut luottamaan, että arjen unohduksista huolimatta hänen kotinsa ei ole uhattuna. Reza taas koki yksin asumisen ahdistavana:

Reza: Mä haluan olla ihmisten kanssa. Mutta en oikein tiedä, että onko se mahdollista Suomessa vai ei... --- Mulla on sellanen ajatus, että se [yhteisöllinen asuminen] on hyvä mulle, ja mä haluan sitä, että asun toisten ihmisten kanssa.

Tulkitsen nämä pienet kertomukset suhteiksi sosiokulttuurisiin ihanteisiin, joihin haastattelemani nuoret hakevat näkökulmaa. He muokkaavat koettua kotiaan harjoittamalla suhdettaan paikkaan, joka muokkautuu ja muuntuu kotia ”koulivalla” tavalla. (Vilkko 2010b, 35–37.) Kodin yksilöllinen ja kokemuksellinen luonne paljastuu myös yllä olevista lainauksista. Nuoret tekevät suhdettaan kotiin omanlaisekseen, jotta se vastaa omiin kodin luonnetta kuvaaviin mielikuviin, sekä yksilöllisiin tavoitteisiin ja unelmiin omasta, kokemuksellisesti hahmottuvasta, kodista. (Vrt. Douglas 1991; Vilkko 2010b, 36–37.)

Kodin luonnetta haettiin omanlaiseksi suhteuttamalla sitä esimerkiksi naapureihin, sosiaalisiin suhteisiin, turvallisuuteen tai asumismuotoon. Nuoret myös kuvasivat kotia erilaisena eri asumisen vaiheissa. Reza, joka oli aivan vasta muuttanut omaan ensimmäiseen kotiinsa ilman kämppäkaveria, koki yksinäisyyden ahdistavana. Hassan ja Ahmad katsoivat itsekseen asumista jo pidemmällä aikavälillä, ja osasivat erottaa erilaisia vaiheita asumisessaan. Hassan esimerkiksi kertoi, että hän pitää vuodenaikojen vaihtelusta, ja syksyisin käpertyy pimeään tullen enemmän kotiin, ja keväällä taas valon lisääntyessä viihtyy enemmän ulkona kavereiden kanssa. Kodin jatkuvasti liikkeessä oleva ja muokkautuva luonne konkretisoitui nuorten kertomuksissa eri elämän- ja ajanjaksojen

kuvailussa. Kotia todella muokattiin ja elettiin oman näköiseksi ja suhde kotiin eli vastavuoroisena riippuen siellä elävän mielentiloista sekä ulkoapain asetetuista rajoituksista.

Koti nuorten puheessa konkretisoitui myös tilana, jossa omien seinien sisällä kohdattiin surua ja mietittiin menetyksiä yksin. Erityisesti Hassanin kertomuksessa uusi koti oli tila, jossa aikaisempi koettu elämä tuli lähelle.

Hassan: [Aikaisemmin] mä en ajatellut itsestä, että kuka minä olen, vaan olin silleen, että mun pitää tehdä [töitä], että mä saan ruokaa --- mulla oli aina jotain tekemistä. --- mutta sitten Suomessa --- on tosi rauhallista, eikä mitään hätää --- mut sit mieli kaivaa sieltä jotain vanhoja muistoja, että sulla on ollut tommonen ja sun pitäisi miettiä sitä, vaikka en enää halua niitä miettiä.--- Et nää asiat vaikuttaa tosi paljon. Välillä on tosi tosi ahdistavaa. Mulla tulee sellanen olo, että en halua edes olla näiden uusien kavereiden kanssa... Niinku haluan olla vain yksin ja miettiä. Mut...on vaikea päästä niistä [ajatuksista] eroon.

Surua menetyksistä, vaikeista kokemuksista sekä perheen ikävästä sanoitettiin nuorten puheessa, mutta nuoret korostivat selviytymisen merkitystä ja oman aktiivisuuden nähtiin toimivan yhtenä strategiana pärjätä vaikeiden tunteiden kanssa. (Ks. Björklund 2015, 10.) Koti merkityksiä täynnä olevana kenttänä (vrt. Huttunen 2002) näyttäytyi nuorten käsityksissä hyvin moniulotteisena. Se suuntasi usein menneeseen, mutta toimi peilinä tulevaisuuteen johon nuoret aktiivisesti omalla toiminnallaan suuntasivat.

Yhteenveto

Kodin yksilöllisesti hahmottuva luonne ja kodin merkitysten rakentuminen näkyivät siinä, miten nuoret käsittivät kotia sen tilallisuuteen, kokemuksellisuuteen ja emotionaalisuuteen kiinnittyen. Ennen kaikkea rauhan ja pysyvyyden käsitteet olivat merkityksellisiä kodin ymmärtämisessä. Koti oli mahdollista rakentaa, kun sen olemassaoloa ei uhannut asuinympäristön levottomuudet tai esimerkiksi pommi-iskun vaarat, eikä kotonan olemisen oikeutusta kyseenalaistettu. Koti näyttäytyi nuorille paikkana, josta lähdetään ulos ja jonne päästään takaisin lepäämään ja elämään omannäköistä elämää. Koti merkityksellistyi levon paikkana sekä paikkana, jossa itsellä oli määräysvalta siihen, miltä siellä näytti ja kuka sinne sai tulla. Kodin tunne rakentui myös sosiaalisten

suhteiden varaan, mikä näkyi erityisesti vastaanotto- ja kotoutumisvaiheen asumismuodoissa. Nuoret rakensivat asumisyksiköihin kodin tunnetta, mutta eivät kokeneet olevansa täysivaltaisesti kotona, koska paikka ei ollut pysyvä vaan jatkuvan epävarmuuden alla.

Kodin merkitysten rakentuminen oli kiinnittyneenä henkilöhistoriaan ja aikaisempiin kokemuksiin, jotka suuntasivat nuorta rakentamaan omaa kotia Suomeen kiinnittäen sen niihin mahdollisuuksiin, jotka koti Suomessa tarjosi; opiskeluun, työntekoon ja osallistumiseen ja kotiutumiseen pysyvästi Suomeen. Koti hahmottui sosiospatiaalisenä tilana, jossa inhimillinen toiminta ja fyysinen tila kohtasivat. Kotia kouluttiin ja testattiin omien arkisten, toiston kautta tutuksi tulevien tapahtumien kautta. Kiintymys kotia kohtaan kasvoi pikkuhiljaa. Kotia peilattiin myös sosiokulttuurisiin odotuksiin; siihen miten omassa kodissa *oltiin*, ketä sinne kutsuttiin, millaista tunnelmaa kotiin haluttiin luoda ja miten turvalliselta omassa kodissa oleminen tuntui.

5.2 Muutto ensimmäiseen omaan kotiin – vieraasta tutuksi

Itsenäistyminen ja omaan kotiin muuttaminen on yksin tulleille nuorille ollut kova paikka sen ollessa limittynyt niihin muuttoihin ja siihen asumisen polkuun, josta nuorilla on jo kokemusta. Nuoret muuttivat omilleen tukiasumisesta täysi-ikäisyyden vuoksi. Kaikki haastateltavani kokivat muuton vaikeana erityisesti siksi, että heistä tuntui, etteivät he selvinneet yksin arjesta vielä vieraassa maassa. Yksin tulleita koskevassa tutkimuksessa onkin todettu, että jokaisella muutolla, minkä yksin tullut lapsi tai nuori joutuu Suomessa tekemään, on suuri vaikutus heidän arkeensa. Muutto uuteen tarkoittaa aina joidenkin ihmissuhteiden katkeamista ja uusien solmimista. Vielä alaikäisille lapsille muutot uusiin perhekoteihin tai tukiasumisyksiköihin ovat vaikeuttaneet sopeutumista, kun se on aina pitänyt aloittaa uudestaan kiinnittymällä ja tutustumalla uusiin aikuisiin ja vertaisiin. (Kauko & Forsberg 2018, 216.)

Muutto omaan kotiin haastattelemilleni nuorille merkitsi myös muutosta, joka tapahtui hallinnollisesta näkökulmasta, eikä huomioinut sitä, oliko nuori halukas vielä itsenäistymään tai oliko hänellä siihen vielä valmiuksia.

Reza: Silloin [kun täytin 18 vuotta] oli vähän vaikea --- et jos tänään mä sanon, et oon 17-vuotias, niin kaikki ne ohjaajat ja kaikki oli siellä [tukiasumisyksikössä] ja sitten kun täytin 18 vuotta, niin mulle sanottiin että `no niin, nyt sulle oma asunto, nyt sä oot aikuinen`, ja kaikki tapahtui yhdessä päivässä. Se on vähän vaikea asia --- kuitenkin mä tarvitsin silloin apua. --- Tuntui, että kaikki pitää tehdä yksin. Ei enää ohjaajaa. Tai kyllä sinne [uuteen asuntoon] tuli kerran viikossa tai kerran kahdessa viikossa ohjaaja. Mutta tuntui vähän, että nyt olen yksin ja nyt täytyy tehdä kaikki itse.

Haastattelemani nuoret olivat muuttaneet omaan ensimmäiseen kotiin tukiasumisyksiköistä, joissa oli läsnä ohjaajia ja muita nuoria, joiden kanssa arkea oli jaettu. Kaikkien nuorten puheessa toistui kokemus siitä, miten tukiasumisyksiköstä oli vaikea muuttaa pois. Muutto tukiasumisyksiköstä omaan kotiin oli ”pakotettu”, kun nuori täytti 18 vuotta. Tuki oman kodin rakentamisessa ja itsenäistymiseen tukemisessa oli painottunut sekä ammattilaisten, vapaaehtoisina toimineiden aikuisten, että vertaissuhteiden kautta saadulle tuelle. Konkreettinen apu esimerkiksi muuttopäivänä tuli sekä omilta kave-reilta, jotka ovat samassa elämäntilanteessa, että vastaanottokeskuksen ohjaajilta ja myös vapaaehtoisilta kummiperheiltä tai -aikuisilta. Vapaaehtoisten kummiperheiden ja muiden, esimerkiksi vastaanottokeskuksessa tai tukiasumisyksikön ohjaajien kanssa syntyneiden aikuissuhteiden merkitys yksin tulleiden nuorten elämään on itsenäistymisessä ollut suuri.

Nuorta auttavien ammattilaisten antaman tuen merkitys korostui uuden opettelussa, ennen kuin uudesta tulee tuttu käytäntö.

Ahmad: Aluksi tuntu tosi vaikeelta, kun täällä Suomessa kaikki asiat hoidetaan niin eri tavalla kuin mun kotimaassa. Ja aluksi oli tosi vaikeaa, kun yritin maksaa las-kuja, ja mä en osannut. Ja sitten mä en tiennyt, että jos jotain kotona meni rikki, tai jos mun avaimet jäi kotiin, niin kelle pitäis soittaa, kelle pitäis ilmoittaa. Mulla ei ollut mitään tietoa, että miten nää asiat hoidetaan. Mutta mulla oli sossu ja se auttoi mua paljon, ja nyt lähes kaikki hommat mä oon oppinut, että miten niitä hoidetaan.

Sosiaalityöntekijöiltä lähinnä jälkihuollon kautta saadun tuen merkitys oli haastateltavilleni korostunut niissä kohdin, kun oli tarvittu apua käytännön asioiden hoitamisessa esimerkiksi Kelan, Työvoimatoimiston tai laskujen maksamisen kanssa. Konkreettinen tuki ja asioiden opettaminen helpottivat nuorten sopeutumista itsenäiseen asumiseen. Nuorten kotiutumista haastoi uuden kulttuurisen ympäristön ja uuden maan käytäntöjen omaksuminen tilanteessa, jossa kaikki oli uutta, kielitaito vielä kehittyi ja aiheutti arjessa haasteita selviytyä. Nuorilla ei välttämättä itselle ollut vielä kehittynyt kansalaistaitoja, joiden varassa arki sujuisi helposti, vaan heille pärjääminen rakentui joko itse selviämisen tai avun pyytämisen varaan.

Avun pyytäminen esimerkiksi jälkihuollon työntekijöiltä ei ollut välttämättä helppoa. Jälkihuollon työntekijöiden ajan koettiin olevan välillä huonosti saatavilla, ja jos nuori tarvitsi johonkin akuuttiin asiaan apua, ei tuki jälkihuollosta välttämättä järjestynyt heti. Aika jälkihuollon työntekijän kanssa oli saattanut järjestyä muutaman viikon päähän, jolloin asian hoitaminen oli jo liian myöhäistä. Kaikki haastateltavani kertoivat kuitenkin saaneensa paljon apua jälkihuollon työntekijöiltä ja olleensa tukeen ja apuun tyytyväisiä. Tuen määrä oli myös pienentynyt sitä mukaa mitä vähemmän sitä käytti. Hassanin puheessa korostuu erityisesti yksin pärjääminen.

Hassan: Mä en ole heidän [jälkihuollon] kanssa paljon tekemisissä. Mun kaverit on ollut tyytyväisiä, mutta mä en ole niin tyytyväinen. --- En tykkää pyytää helposti apua. Niinku jos mä en ymmärrä jotain, niin ensin haluan itse yrittää ratkasta sitä ongelmaa enkä soittaa, että nyt tällasta, että tarvitsen apua. Että ensin mä yritän itse tehdä, mutta sitten jos en onnistu, niin sitten mä viimeistään laitan viestiä, että tarvitsen apua. En muuten. --- Mulla on aina ollut semmonen, että en nopeesti pyydä apua. Yritän olla itse [aktiivinen]...koska muuten mun mielestä ei opi.

Merkitykselliset ihmissuhteet itsenäistymistä tukemassa

Omaan kotiin muuton yhteydessä merkityksellistyivät ne ihmissuhteet, jotka jatkuivat uuteen elämänvaiheeseen siirtyessä. Kaverit, joihin nuoret olivat vastaanottoyksikössä tai kotoutumisyksikössä tutustuneet, olivat muodostuneet hyvin tärkeiksi kaikille nuorille. Ystävien merkitys on usein korostunut yksin tulleilla nuorilla, joiden perheet eivät ole Suomessa (Helander & Mikkonen 2002, 89). Vertaisten merkitys itsenäistymisen vaiheessa näyttäytyy oman aineistoni perusteella todella tärkeältä. Vertaissuhteessa korostuu yhteinen ymmärrys, mikä on muodostunut samankaltaisista kokemuksista yksin

alaikäisenä tulemisesta Suomeen, vastaanottoprosessin läpikäymisestä, Suomeen kotoutumisesta, kielen ja arjen opettelemisesta ja nyt itsenäistymisestä. Kaverit olivat tukena ja konkreettisena apuna muutossa ja he kyläilivät asumisen alkuvaiheessa paljon itsenäistyneen nuoren kotona. Kaverit koettiin aina tervetulleiksi omaan kotiin, he jäsenyivät monen mielessä ”*veljiksi*”, perheenjäseniksi vertautuen.

Jokaisella haastateltavallani oli säilynyt ”oma porukka” aikaisemmasta tukiasumisesta, ja suhde vertaisiin oli saattanut alkaa ensimmäisistä päivistä Suomeen tulon jälkeen. Turvapaikanhakuvaiheessa elävien nuorten sosiaalisia suhteita tarkastelleet Onodera ja Peltola (2016, 28–33) ovat todenneet artikkelissaan, että sosiaalisten suhteiden rakentuminen vastaanottoyksiköissä perustuu olosuhteisiin, joiden alla nuoret on ”heitetty yhteen” tavalla, joka on viranomaispäätöksestä eikä suinkaan vapaaehtoisesta ystävyyden luomisesta lähtöisin. Ystävyyden muodostumista tukee siten instituutio, yksin tulleiden nuorten kohdalla siis asumisyksikkö, jonka ympärille ihmissuhteet muodostuvat muihin asumisyksikön nuoriin, henkilökuntaan ja siellä mahdollisesti toimiviin vapaaehtoiisiin. Asumisyksikön ulkopuolisiin omaehtoisesti rakentuneisiin ystävyyssuhteisiin näytti sen sijaan olevan vaikea ponnistaa. Nuoret saattoivat jäädä kaipaamaan läheisiä lohdun ja tukemisen elementtejä sisältäviä ystävyyssuhteita, vaikka asumisyksiköissä muodostuneet sosiaaliset suhteet olivat usein todella toimivia ja myönteiseen sävyyn ilmaistuja.

Aineistossani nuoret puhuivat monesti siitä, miten harrastusten tai koulun kautta luodut kaverisuhteet suomalaisiin nuoriin erosivat suhteista muihin yksin tulleisiin nuoriin. Eri-tyisesti Hassan sanoitti sitä, miten luottamus suomalaisnuoriin oli vaikeampi luoda. Hassan koki, että ”*suomalaisten kanssa voi nopeasti ystäväystyä*”, mutta Hassan ei kokenut tulleensa silti ymmärretyksi heidän seurassaan, vaan joutui aina uudestaan kertomaan taustastaan samoille ihmisille. Hassanin ja muiden nuorten kertomukset siitä, miten vaikea suomalaisiin kavereihin oli luoda suhteita, tuki Onoderan ja Peltolan (2016) havaintoa läheisten ihmissuhteiden luomisen haasteista. Kaverisuhteista haettiin enemmän seuraa ja ajanvietettä, mutta kipeimmistä asioista kertominen ei noissa suhteissa aina mahdollistunut – oli sitten kyse suomalaisiin tai muihin yksin tulleisiin muodostetuista kaverisuhteista.

Haastattelemillani nuorilla oli suhteita myös vapaaehtoiisiin kummiperheisiin tai aikuisiin, jotka olivat olleet nuorten elämässä jo vastaanottovaiheessa. Haastattelemani nuoret kertoivat, että kummiperheiden ja vapaaehtoisina toimineiden aikuisten merkitys itsenäistymisen vaiheessa oli heille iso. Kummiperhe ei välttämättä ollut ”virallinen”, vaan heidät koettiin ystävinä, jotka auttoivat nuoria esimerkiksi hakemalla nuorten kanssa autolla kalusteita uuteen kotiin, joita oli etsitty Facebookin kirpputoriryhmien tai Torin kautta. Auttaminen saattoi olla myös vastavuoroista, ja nuoret mielellään olivat mukana kummiperheiden arjessa auttamassa heitä esimerkiksi muutoissa, tai vain tekemässä ruokaa ja viettämässä aikaa heidän kanssaan. Vapaaehtoisena toimineiden perheiden ja aikuisten kanssa solmitut suhteet olivat säilyneet haastattelemillani nuorilla myös itsenäiseen asumiseen siirtymisen jälkeen. Nuoret kokivat heidät ”*melkein kuin uusiksi perheiksi Suomessa*” (Hassan). Nuoret kokivat myös vapaaehtoisina tukiperheinä tai aikuisina toimineiden kotona ollessaan, että he ovat sinne tervetulleita ja voivat olla siellä rennosti omia itsejään.

Tukiasumisyksikössä toimineet ohjaajat olivat myös itsenäiseen asumiseen siirryttäessä olleet nuorille hyvin tärkeitä. He olivat toisaalta niitä, jotka muistuttivat nuoria, että heidän tulee muuttaa pois tukiasumisesta täyttäessään 18 vuotta, mutta myös niitä, jotka konkreettisesti auttoivat asunnon hankkimisessa sekä sinne muuttamisessa. Muuton jälkeen vanhoihin tukiasumisyksikön ohjaajiin tukeuduttiin ja heiltä käytiin kysymässä neuvoja ja apua, miten pärjätä esimerkiksi laskujen tai muiden käytännön asioiden kanssa. Asumisyksiköissä käytiin myös vaihtamassa kuulumisia ja istumassa muiden seurassa. Tulkitsen käynnit vanhassa asumisyksikössä sekä konkreettisen avun hakemisen, että sosiaalisen tuen hakemisen tai yksinäisyyden lievittämisen kautta. Alaikäisenä asuttu paikka oli nuorille emotionaalisesti merkittävä.

Vertaissuhteet, sekä suhteet suomalaisiin aikuisiin niin vapaaehtoisten kuin ohjaajien kanssa, kertovat nuorten itsenäistymisen vaiheessa siitä, miten tärkeää on Suomeen syntyneiden ihmissuhteiden ylläpitäminen myös itsenäistymisen ja aikuistumisen vaiheessa. Noiden ihmissuhteiden merkitys korostui, koska nuorella ei ollut omaa perhettä tai läheisiä Suomessa. Haastattelemilleni nuorille Suomessa syntyneet ihmissuhteet

eivät korvanneet omaa perhettä, mutta ne loivat itsenäistymisen vaiheessa jatkuvuutta uuteen elämänvaiheeseen siirryttäessä.

Hassan: Kun mä muutin, olin ihan että aijaa, minä asun nyt täällä. Mun kaveritkin oli täällä, niinku kaks päivää. Järjesteltiin paikkoja kavereitten kanssa. Oli ihan mahtavaa... Jännitti, että mitä nyt. Kun silloin mä en osannut suomea, niin --- koko ajan oli sellanen jännitys. --- Koko ajan tuli jotain papereita, että hei, nyt tuli maksumuistutus tosta ja mä olin että miksi...? Laskuja oli vaikea hoitaa. --- Mä menin täältä bussilla vanhaan [asumisyksikköön]. Mun kaverit asui siellä --- mä menin pyytämään heiltä [asumisyksikön työntekijöiltä] apua, menin sinne tosi usein kysymään, että mikä tää on, minne tää menee. Ja he auttoi niinku tosi paljon. Ja sit vapaaehtoiset auttoivat myös. ---

Into ja epävarmuus johdattamassa aikuistumiseen

Itsenäistymiseen liittyi paljon iloa ja odotusta kaiken uuden ja pelottavaltakin tuntuvan opettelun keskellä. Omasta uudesta kodista ja sinne muuttamisesta puhuttaessa ilmaisu ”voin tehdä mitä haluan”, toistui aineistossa usein. Tulkitsen sen kuvaavan nuoren omaa toimijuutta suhteessa aikaisempaan elämänhistoriaan ja vastaanottokeskuksessa tai tukiasumisyksikössä asumiseen, jossa joku muu oli määrittämässä nuorten arkea ja sen sääntöjä. Vapaus tehdä liittyi itsenäistymisen vaiheessa siihen iloon ja tulevaisuuteen suuntautuvien, positiivisten mielikuvien kautta näkyviin, mahdollisuuksiin, joita omaan kotiin muuttaminen ja aikuistuminen tarjosi.

Nuoret vasta omaan kotiin muuttaneet kokevat vapauden huumaaavana ja positiivisena oman aikuisen identiteettiä ja sen etsimistä kuvaavana ajanjaksona. Oma koti tarkoittaa myös omaa määräysvaltaa omiin asioihin ja tekemisiin. (Vrt. Salonen 2005, 80.) Nuoret arvostivat oman kodin suomaa rauhaa erityisesti siinä, miten he pystyivät opiskelemaan ilman häiriötekijöitä. Samaan aikaan he arvostivat mahdollisuutta harrastamiseen, sekä ajan viettämiseen kotona yksin tai kavereiden seurassa. Erityisesti Hassan ja Ahmad, jotka jo olivat asuneet pitempään yksin kuin Reza, kokivat yksinasuminen positiivisena ja elämänlaatua lisäävänä tekijänä. He nauttivat itsenäisyydestä ja omasta luvasta tehdä. Reza taas haastoi ”itsenäisyyden ihannetta” toivomalla yhteisöllisempää, arkea jakavaa, asumismuotoa. Yksin asumisen positiiviset vaikutukset hahmottuivat tärkeinä omaan kotiin kotiutumisen ja kodin tunteen syntymisen kautta. Oma rauha mahdollisti henkilökohtaisen suhteen syntymisen omaan kotiin, sekä omissa tavoitteissa etenemisen.

Nuoret saivat panostaa koulunkäyntiin, ja suunnata kohti tavoitteitaan töiden, harrastusten, opintojen ja tulevaisuuden pariin.

Haastatteleman nuoret kertoivat, että he toivoisivat voivansa jatkaa elämäänsä sellaisena kuin se nyt on opiskeluineen ja harrastuksineen. Oman kodin merkitys halutun elämäntavan mahdollistajana oli suuri. Vaikka arki soljui haastattelemillani nuorilla yleensä tasaisesti kodin ja työn ja opiskeluiden välillä, niin mahdollisuus samanlaisena jatkuvaan elämään oli kuitenkin ajoittain uhattuna.

Hassan: Silloin kun on oleskelulupaani liittyviä asioita, niin silloin mulle tulee sellanen olo, että ei vitsi...sit mä mietin, että jos ne palauttaa mut täältä. Mulle tulee tosi paha [olo]... Mutta muuten mulle ei koskaan, muuten mä en edes muista sitä, että mulla ei ole täällä Suomessa pysyvää oleskelulupaa. Mä niinkun en tiedä, että jääkö Suomeen pysyvästi. --- [Yleensä] unohdan sen [oleskelulupa-asian] tosi nopeesti. Että on turvallista, hyvää ja ihanaa olla täällä Suomessa --- Suomi on sellanen maa, että en haluaisi muuttaa täältä.

Kaikkien haastattemieni nuorten puheessa toistui kertomus pitkistä oleskeluluvan odotusajoista, sekä turhautuminen lyhyistä vuoden kestävästä oleskeluluvan jatkopäätöksistä, jotka toivat stressiin vain hetkellisen helpotuksen.

Reza: Mulla oli vuoden oleskelulupa ja aluksi uskoin, että kyllä mä saan [jääädä] tänne, --- uskoin että kyllä mä saan oleskeluluvan. --- Mutta kun sain yhden vuoden [oleskeluluvan], niin mä uskoin et nyt se tuli ja voin opiskella rauhassa ja rakentaa elämän tänne. Mutta kun se oli vain yks vuosi ja mä kuulin uutisia joka paikasta, että joo sen jälkeen tulee negatiivinen päätös ja sen jälkeen positiivinen päätös...kuulin muilta, että tällasia juttuja on. --- Mutta sen jälkeen, kun hain uudestaan, niin tuli taas yksi vuosi. Ja mä mietin, että miks taas tuli vain yks vuosi ja mietin että miks tää jatkuu koko ajan vain näin... Koko elämä jatkuu vain yks vuosi ja yks vuosi...

Epävarmuuden ja odottamisen kerrottiin aiheuttavan stressiä ja hankaloittavan, jopa lamauttavan, elämän. Stressi, mikä liittyy oleskeluluvan odottamiseen ja pelkoon siitä, mitä ”Migri päättää”, kuvautuu kaikkien haastateltujen puheessa. Ahmad kertoi muista yksin tulleista kavereistaan, että ”mä voin heti nähdä niiden silmistä, että niillä on paljon stressiä”, ja tarkoitti sillä sitä, että hän pystyi tunnistamaan, kun hänen läheisillä kavereillaan oli oleskelulupaani liittyviä huolia. Ahmadin lausahduksessa tulee esiin jaetun kokemuksen merkitys vertaissuhteiden kautta ymmärrettynä. Ahmadin kuvaus

kertoo siitä ahdistuksesta, joka on käsin kosketeltava ja olemuksesta huokuva silloin, kun omat vaikutusmahdollisuudet omaan tilanteeseen ovat pienet.

Oleskeluluvista ja niiden hakemisen prosesseista kerrottiin aineistossani kuvaten kotoutumiselta vaadittuja ”suorituksia” ja toisaalta sitä, miten nuo suoritukset eivät silti välttämättä riittäneet ”riittävän” kotoutumisen osoittamiseksi Maahanmuuttovirastolle. Esimerkiksi Reza kertoi, että hän sai jatkuvasti vain vuoden määräaikaisen oleskeluoikeuden jatkoluvan, joiden päätöstekstissä oli kyseenalaistettu Rezan kotoutuminen Suomeen. Vaikka ”todistusaineistoa” kotoutumisesta oli lisäselvityksien muodossa kerätty ainakin koulusta, harrastuksista ja töistä, ei se ollut vaikuttanut pidemmän jatkoluvan myöntämiseen. *”Mä en tiedä, että miten voi sen enempiä kotoutua yhdessä vuodessa”* (Reza), kuvaa ihmettelyä siitä, miten pienet omat vaikutusmahdollisuudet ovat, vaikka tekisi kaikki ”oikein” kotoutumisensa edistämiseksi.

Suomalainen yksin tulleita koskeva maahanmuuttopolitiikka tulee nuorten kokemuksissa näkyväksi siinä, miten lapset ja nuoret ovat hallinnan kohteena ilman, että siitä välittyisi viesti ”hyväksyvistä yhteisistä tulevaisuudesta”. Oleskelulupien käsittelyajat ja jatkolupien lyhyet kestot aiheuttavat sen, että yksin tulleet nuoret saattavat elää monta vuotta peräkkäin jatkuvassa epävarmuuden tilassa. Tuon epävarmuuden aikana nuoret ovat kuitenkin myös kotoutuneet, sopeutuneet ja usein myös oppineet suomen kielen. Yksin tulleiden kanssa tehty kotoutumistyö on vaarassa valua hukkaan, jos maahanmuuttopolitiikka ei onnistu välittämään yksin tulleille nuorille toivoa tulevaisuudesta, tai jos jo virinnyt toivo viedään kielteisen oleskeluluvan tai jatkuvan todistelun kautta. Tällä hetkellä yksin tulleet nuoret joutuvat käymään läpi ”temppuradan” saadakseen jäädä Suomeen, eikä se silti välttämättä takaa pysyvää oleskelulupaa. (Kuusisto & Korjonen-Kuusipuro 2018, 376.) Haastattelemani nuoria hämmensi se, että heidän kotoutumistaan ei otettu todesta, eikä sillä, miten hyvin omasta mielestä oli Suomeen kotoutunut, ollut hallinnon silmissä välttämättä merkitystä. Ristiriita nuorten arjessa oli valtava, kun nuoret täyttivät päivänsä työnteolla ja opiskelulla, mutta eivät silti voineet tietää, tuottaako heidän oman tulevaisuutensa eteen tekemä työ tulosta myönteisen oleskeluluvan muodossa. Nuorten itsenäistymisen ja aikuisuuteen kasvamisen vaiheessa

näkyivät edelleen kamppailut hallinnan kohteena olemisen ja tulevaisuuden epävarmuuden kanssa.

Itsenäistymisen yksinäisyys ja sisäisen kodittomuuden kokemukset

Itsenäistymiseen liittyy ilon ja haaveilun sekä aikuisuuteen velvollisuuksien kautta kasvamisen lisäksi myös yksinäisyyttä, mikä näkyi aineistossani vahvasti nuorten kokemuksissa kodista. Manninen (2010, 204–205) kuvaa itsenäistymistä ja omaan kotiin muuttamisen vaihetta väliaikaisena elämänvaiheena, jossa kokemus kodittomuudesta voi tuntua arkisissa suhteissa todentuvana tunteena. Itsenäistymiseen liittyvä kodittomuuden tunne on kuitenkin luonteeltaan ohimenevää, mikä helpottuu sitä mukaa kun kotiutuminen uuteen ympäristöön edistyy ja nuori löytää omat sosiaaliset ja taloudelliset sekä ympäristöön liittyvät arjessa tutuksi tulevat yhteydet. Haastattelemini nuorten kertomuksissa itsenäistymisen näkyi prosessina, jossa kotiutuminen arkisena pikkuhiljaa tutuksi tekevänä käytäntönä muokkasi suhdetta omaan kotiin ja sen merkitysten rakentumiseen. Nuoret, jotka olivat jo jonkin aikaa asuneet omillaan, kertoivat että aluksi tyhjä asunto tuntui kummalliselta ja seuran kaipuu korostui ensimmäisinä kuukausina kotiin muuton jälkeen.

Hassan: Kun muutin tänne, vähän aikaa oli tosi outoa. Vaikka tykkäsin ja innostuin tosi paljon, että jes, nyt mä sain asunnon ja meen asumaan ja voin tehdä mitä haluan, mutta sit ku mä tulin tänne, ja istuin sohvalle, niin olin että mitä ihmettä, ei mitään tekemistä täällä! Muutaman kuukauden oli ihan ok ja sen jälkeen tuli tosi sellanen yksinäisyys, enkä tykännyt yhtään olla täällä yksin. Koska sitä ennen olin kutsunut tosi paljon kavereita tänne ja kaverit kutsui mua, mut sit sen jälkeen jäi sellanen tyhjä väli että ei kukaan, en mä jaksanut kutsua heitä, eikä he jaksanut kutsua minua. - - Mut nyt mä tykkään siitä [yksin olostani]! En enää jaksaa olla porukoissa niin paljon. - - Täällä [kotona] paras puoli on, että voin tehdä mitä haluan, voin kutsua kavereita tai en, voin opiskella, voin valvoa vaikka koko yön. Ja sitten on rauhallista ja kaikki on hyvin täällä.

Riitta Granfelt (1998, 174–175) puhuu kodittomuudesta kolmitasoisena ilmiönä. Kodittomuuden voi ymmärtää synonyymiksi asunnottomuudelle, mutta sen ihmissuhteisiin ja psyykkisen kokemisen tasoihin kiinnittymällä kodittomuuden kokemuksellinen puoli näyttäytyy esimerkiksi sisäisenä kodittomuutena, jossa paikallistuu hylätyksi tulemisen kokemukset, voimakas ahdistus ja kokemus elämän merkityksen katoamisesta. Omassa

aineistossani kokemus sisäisestä kodittomuuden tilasta hahmottuu sen yksinäisyyden kuvauksen kautta, mistä nuoret haastatteluissa puhuivat. Yksinäisyys konkretisoitui erityisesti Rezalle seuran puutteena ja tylsyyden sietämisenä. Hän haluaisi asua yhteisöllisesti, mutta ei ole löytänyt siihen vielä mahdollisuutta. Hän koki erityisen kipeänä sen, että ei ole ketään, jonka kanssa jakaa arkea ja ”tylsyyttä”. Sisäinen kodittomuus näkyi myös niissä voimakkaan ahdistuksen kuvauksissa, joissa puhuttiin menetetyistä unelmista tai mahdollisuuksista saada nuorille rakkaita perheenjäseniään Suomeen.

Sisäisen kodittomuuden tunteen lisäksi yksinäisyyteen liitettiin myös vaikeudet kohdata niitä muistoja, joita tutkittavilla oli aikaisemmasta elämästään. Jos kotona oli liian rauhallista, eikä mitään tekemistä, saattoivat nuoret kokea sen ahdistavana. Koti oli nuorille siten myös paikka, jossa yksinäisyys ja vanhat vaikeat muistot sekä heidän perhettään kohtaan tuntema ikävä, suru ja huoli, tulivat esille hiljaisuudessa ja yksin ollessa. Tuota hiljaisuutta saatettiin paikata pitämällä itsensä kiireisenä. Nuoret saattoivat käydä kotona lähinnä nukkumassa, kun päivät täyttyivät opinnoista ja harrastamisesta sekä muusta sosiaalisesta tekemisestä.

Outi Kaukon (2015, 39) tutkimuksessa yksin tulleiden lasten ja nuorten yksinäisyyden kokemuksista kerrotaan siitä, miten monesti yksin tulleet lapset ja nuoret vertailevat omaa tilannettaan toisiin, joilla esimerkiksi on oma perhe Suomessa. Vertailu aiheuttaa ahdistusta ja lisää entisestään yksinäisyyden tunnetta. Myös omassa aineistossani tuli esille se, miten omia kokemuksia vertailtiin toisten kokemuksiin. Vertailusta aiheutuvan ahdistuksen vuoksi haastateltavani halusi jättää vaikeista asioista puhumisen sikseen kavereidensa kanssa, ja piti helpompana myös sitä, että kaverit eivät kerro omista asioistaan hänelle. Haastateltavani olisi kaivannut tueksi jotain ulkopuolista, jonka kanssa keskustellessa vertailua ei olisi tarvinnut tehdä.

Hassan: Jos minun kaveri tulee juttelee jostain ongelmasta, ensinnäkin mä oon ihan tyytyväinen siitä ja oon ilonen että joku kaveri juttelee jostain omista asioista, mutta sitten hänen asiat vaikuttaa todella nopeasti minuun. Että sitten mä ite mietin sitä, että mulla oli...että mä vertailen tosi nopeesti – ja sit tulee ahdistava olo. Sen takia mä en halua puhua noista [vaikeista asioista] heidän kanssa. --- Haluaisin siihen jotain apua. Tai kaveria tai ihmistä, jolle mä voisin luottaa ja puhua yksityisestä elämästä. --- Sellasta [apua] mä en ole saanut.

Yksinäisyyden kokemus saattoi syventyä myös siitä tunteesta, että ei ole sopivaa kuulijaa tai kuuntelijaa, jolle voisi kertoa ja jakaa omia asioitaan. Toisilla tuo kaipuu korostui oman perheen ikävöimisestä, ja yhdellä haastateltavistani jakamisen tarpeeseen toivottiin ulkopuolista ihmistä, joka ”*kestäisi kuulla*” mitä nuorella on sanottavaa. Vaikka omat ystävät, jotka monesti koostuivat samankaltaisia kokeneista yksin turvapaikkaa hakeneista nuorista, olivat nuorille tärkeitä ja läheisiä, ei heidän kanssaan välttämättä halutta jakaa niitä kaikista kipeimpiä ja henkilökohtaisimpia asioita. Tulkitsin nuorten puheesta, että he kaipasivat luotettavaa aikuista, jolle voi puhua. Erillisen, ammatillisen psyykkisen tuen saamisesta nuorilla ei ollut kokemusta, vaikka heitä oli muuten paljon autettu käytännön arkielämässä ja esimerkiksi opintoihin hakeutumisessa.

Yhteenveto

Itsenäistymisen polku näyttäytyy yksin maahan tulleiden nuorten kokemuksissa prosessina, johon on kietoutunut paitsi itsenäistymisen pakko ja hallinnollisesti määritellyt päätökset muuton ajankohdasta, niin myös oma halu itsenäistyä, aikuistua ja saada elää vapaasti omien toiveiden mukaista elämää. Koti itsenäistymisen vaiheessa rakentui omien tavoitteiden ja hallinnan kohteena olemisen välille; oleskelulupa oli itsenäistymisen jälkeenkin jatkuvasti uhattuna, vaikka kotoutumisen eteen tehtiin paljon töitä ja siitä kannettiin vastuuta. Yksin tulleilla nuorilla yksinäisyyden kokemukset olivat vahvasti läsnä itsenäistymisessä ja oman kodin rakentumisessa Suomeen.

Tukiasumisesta muuttamisen pakko oli saattanut olla ristiriidassa nuoren oman itsenäistymisen halun tai valmiuksien kanssa. Nuoret kokivat, että itsenäistyessään aikuisten heille ennen antama aika ja tuki loppuivat lähestulkoon kuin seinään. Nuoret hakivat tukea yksinäisyyteen ja itsenäistymiseen liittyvään aikuisuuteen kasvamiseen niiltä aikuisilta, jotka olivat heitä auttaneet aikaisemmin. Myös jälkihuollon tuki oli otettu vastaan, mutta sen merkitys ei ollut siirtymävaiheessa niin suuri, kuin mitä tuki entisen asumisyksikön aikuisten ja asumisyksiköissä toimineiden vapaaehtoisten aikuisten antama konkreettinen tuki olivat. Siirtymävaiheessa itsenäiseen asumiseen korostui jo syntyneiden ihmissuhteiden merkitys nuorta uuteen elämänvaiheeseen siirtymisessä tukevana osana. Kaverit, ”*veljet*”, olivat elimellinen osa uuteen kotiin muuttoa. Heidän kanssaan iloittiin uudesta asunnosta ja vietettiin siellä aikaa.

Omaan kotiin muuttamisen yhteydessä korostui into aikuistua ja vapaus saada tehdä ja toteuttaa itseään tärkeinä pidettyjen asioiden kautta. Itsenäistymisen into näkyi tarpeena olla yksin omassa rauhassa, jolloin mahdollistui työn tekeminen omien unelmien eteen, ajattelun rauha ja lepääminen sekä kodin henkilökohtaisen suhteen muodostuminen. Innon ja unelmien eteen työskentelemisen lisäksi itsenäistymiseen liittyi voimakkaat kokemukset yksinäisyydestä. Silloin oma koti näyttäytyi ahdistavana paikkana, jossa vanhat muistot puski pintaan, eikä niitä päästy pako, eikä välttämättä saatu jaettua kellekään. Itsenäistymisessä vuorottelivat tunteet yksinäisyydestä ja omasta kontrollista tehdä haluamiaan asioita. Aikuistuminen tarkoitti nuorille arjen kiireisyyttä velvollisuuksien ja omien tavoitteiden eteen työskentelyn muodossa, mutta myös aikaa, jolloin omaa kotia muokattiin itselle sopivaksi omiin tavoitteisiin tukeutuen. Nuoret jatkoivat maahanmuuttopoliittisen hallinnan kohteena elämistä myös itsenäiseen elämään siirtyessä, mikä näkyi epävarmuuden tilassa elämisenä, kun oleskeluluvasta joutui jatkuvasti uudelleen neuvottelemaan.

5.3 Kotona Suomessa? Kuulumisen kautta rakentuva koti

Reza: Aina kun joku kysyy, että miten sun koti tai kotimaa, tai ihan perheestä kysyy, niin [he käyttävät] koti -sanaa. Mutta täällä sanotaan et "sun asunto" --- ja jos joku haluaa [Suomessa] tietää mun omista asioista, ne sanoo asunto, ne sanoo tosi vähän et sun koti. --- Jos joku haluaa tietää mun tarinaa, se on aina koti, [ne käyttävät] semmosia sanoja.

Yllä olevassa katkelmassa Reza purkaa sanoiksi kysymystä siitä, kokeeko hän olevansa kotona Suomessa. Rezan puheessa on nähtävillä eronteot asunnon ja kodin välillä. Tulkitsen Rezan puheesta hänen tarkoittavan, että suomalaiset tulkitsevat hänet Suomessa *asuvaksi*, kun taas Rezan 'oikea' koti mielletään suomalaisten puheessa muualla, hänen oletetussa kotimaassaan, olevaksi. Kohtaamisissa esiin tulevien rajojen määrittäessä kuulumisen paikkoja (Ahmed 2000, 6), voi tässä kuvauksessa nähdä mikrotasolla sen, miten Rezan kertomuksessa hänen kuulumisensa Suomeen kyseenalaistettiin siinä, miten hänen kotinsa nähtiin lähtökohtaisesti olevan muualla kuin Suomessa. Reza oli tehnyt huomion suomalaisten puhetavassa siitä, miten he ehkä tiedostamattaankin paikansivat Rezaa 'toiseksi'.

Kuuluminen aineistossani näyttäytyi kodin merkityksiä rakentavana elementtinä. Kuuluminen hahmottui joko näkyvissä tai piiloutuneissa arjen kohtaamisissa, arjen osallisuudessa sekä niihin liittyvissä kuulumisen neuvotteluissa. Aineistossani esimerkiksi korostui ristiriitaiset vastaukset siihen, kokivatko haastattelemani nuoret ”kuuluvansa Suomeen”. Ristiriidat kertoivat kuulumisen kompleksisuudesta ja sen henkilökohtaisena hahmottuvasta muodosta. Kuuluminen koettiin yksilöllisesti, se kietoutui erilaisiin prosesseihin, elämänvaiheisiin, ihmisen koko elämänhistoriaan sekä tässä ja nyt eletävän arjen todellisuuteen. Aineistossani määräävin kuulumisen kodin merkitystä rakentava ulottuvuus oli se, miten kuuluminen Suomeen ja osallistuminen yhteiskunnan toimintaan oli ehdollista ja riippuvaista oleskeluluvan saamisesta. Suomessa kotona olemisen tunnetta oli siis rajoittamassa ja määrittämässä epävarmuus siitä, saako maahan ylipääntään jäädä. Kuulumista pyrittiin omalla toiminnalla edesauttamaan, mutta suhde oman tekemisen ja hallinnan kohteena olemisen välillä oli niin ambivalentti, että se kokemuksellisella tasolla oli jatkuvasti estämässä kuulumisen tunteen syntymistä Suomeen paikana ja asuinmaana – kotina.

Nuorten puheessa kuulumisen tunteeseen liittyvä kotona olemisen kokemus (*sense of being home*, Yuval-Davis 2006) vaihteli kontekstin mukaan. Aineistostani tulkitsen, että epävarmuus tulevaisuudesta sekä haastateltavien henkilökohtaiset menetykset määrittivät paljon sitä, miten liittyminen ja kuuluminen näyttäytyvät nuorten arjessa. Pelko palauttamisesta kotimaahan on ollut kaikilla haastateltavillani iso osa elämää sekä vastaanotto- että itsenäiseen elämään siirtymisen vaiheissa. Pelko ja epävarmuus tulevaisuudesta ei myöskään ollut helpottanut, vaikka nuoret olivat asuneet Suomessa jo useamman vuoden.

Reza: Ennen kuin ei ollut oleskelulupaa, sitä ennen ei ollut yhtään semmosia ajatuksia että Suomi on mun maa ja voin asua täällä koko lopun elämää. --- Että ennen kuin mulla ei ollut oleskelulupaa, niin se oli että joo...tämä päivä on mennyt ja huomista en tiedä yhtään et mitä mun pitäis tehdä ja onks mulla paikkaa täällä ja voinko edes jäädä tänne huomenna vai ei.

Odottamisen, epävarmuuden ja maahanmuuton hallinnan kohteena olemisen vaihetta vastaanottovaiheessa on kuvattu limbossa elämisen käsitteellä, joka kuvaa sitä välitilassa olemista missä yksin tulleet nuoret elävät tullessaan turvapaikkaa hakevina lapsina

ja nuorina uuteen maahan. Turvapaikkaprosessin ollessa pitkä ja nuorten odottaessa oleskelulupaa, myös limbossa elämisen vaikutukset kasvavat ja ne näkyvät nuorten elämässä siinä, miten heidän itsetuntoonsa ja mahdollisuuksiinsa kehittyä ja kasvaa on vaikutettu. (Brighter Futures 2013; Honkasalo 2016, 9–13.) Vaikka haastattelemani nuoret eivät enää eläneet vastaanottovaiheessa, odottivat he silti oleskelulupaa, koska heidän oleskelulupansa jatko oli voimassa vain vuoden kerrallaan. Alla olevassa kappaleessa Hassan kuvaa välitilassa olemista ja niitä tunteita, mitä epävarmuus tulevaisuudesta hänessä herättää. Hän on omassa kuulumisen prosessissaan identifioinut itsensä Suomeen kuuluvaksi, ja on aktiivisesti rakentanut suhdettaan Suomeen opettelemalla sen kielen, opiskelemalla ammattiin ja rakentamalla sekä sosiaalisia suhteita että osallisuuttaan kansalaisyhteiskuntaan. Hänen 'suomalaisuuteen' kiinnittynyt identiteetti oli kuitenkin monesti ollut uhattuna, ja tunteen voimakkuus oli kasvanut suhteessa tuon kehittymässä olleen identiteetin menettämisen pelkoon. (vrt. Yuval-Davis 2011.)

Hassan: Et se oli pahin ajatus, että mitä sitten, jos ne pakottaa mut täältä Suomesta lähtemään takasin, niin mitä sitten minä teen? --- Nyt tuntuu vielä vaikeammalta, kun mä oon tehnyt, mä oon opiskellut täällä paljon, mä oon saanut tosi tosi paljon hyviä kavereita... jos mä menetän, jos mut palautetaan täältä, niin mä menetän kaiken. Ja taas joutuis alottaa ihan nollasta.

Aiempi tutkimustieto yksin maahan tulleista lapsista ja nuorista kertoo, että he ovat menettäneet paljon ennen kuin ovat saapuneet maahan; turvallisen ja tutun ympäristön, perheen, vanhemmat, ystävät, koulun ja kodin (Helander & Mikkonen, 2002, 25). Yksin tulleiden nuorten kuulumisen kokemusta ja sen rakentumista uudessa maassa ei voi tarkastella irrallisena heidän menetyksen kokemuksistaan ja haavoittuvuuden elementeistä.

Reza: Tällä hetkellä Suomessa ihan oma koti ei ole täällä. Jos mä mietin perhettä ja semmosta... --- Kun mä muutin sieltä [kotimaasta] pois, siellä oli vähän vaikea. --- Mulla on nyt taas ikävä heitä ja haluaisin taas nähdä heitä, mut ei enää mahdollisuutta siihen.

H: Niin...ajatteletko sä nyt, että sun koti on Suomessa?

Reza: Nyt...mä uskon, että joo. Vähän kyllä, että joo... Kyllä. Ei mitään muuta vaihtoehtoa. Että...kyllä mä joskus mietin, että mulla on asunto ja mulla on kaikki hyvin mutta mun perheellä ei ole. Et olis hyvä, jos mä asuisin heidän kanssa ja autan heitä.

Rezan kokemuksessa on monta yhtymäkohtaa yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten kuulumisen tunteen kehittymiselle. Oman lapsuuden perheen poissaolo on vaikuttanut kuulumisen tunteeseen *kotona olemisesta* myös oman aineistoni perusteella. Koti ei voi olla ”täysi”, koska sieltä puuttuu tärkeä pala, omat ihmiset. Omassa aineistossani on korostunut nuorten tunne ja puhe vaihtoehdottomuudesta. He kokevat, että heidän on pakko rakentaa koti Suomeen ja pakko sopeutua. Kotiinpaluu tai perheenyhdistäminen ei näyttäytynyt kenellekään mahdollisena, eikä heille ollut annettu mitään toivoa myöskään viranomaisten taholta siitä, että perhe voisi päästä Suomeen.

Hassan: Tietysti mä haluaisin niitä [perheenjäseniä] tänne Suomeen. --- Oon miettinyt sitä tosi paljon. Mutta en oo saanut niinku sanoa sitä suullisesti, että mä haluan. Koska ei mulla ole sitä mahdollisuutta. --- Mä oon puhunut Migrissäkin ja mun edustajan kanssa, mutta sitten tuntu siltä, että ei ole mahdollista. Se on niinku vaikee, tosi vaikee [asia] mun elämässä.

Vaikka perheettä oleminen Suomessa oli selkeästi haastateltavilleni kipeä asia, olivat he silti suuntaamassa elämässään muihin asioihin, kuin perheen yhdistämiseen. Nuoret suuntasivat aktiiviseen toimintaan, opiskelemaan ja työllistymään haluamalleen alalle tulevaisuudessa. Haastateltavani kuvasivat, että heidän on nyt tärkeää keskittyä nyt vain itseensä ja tekemiseensä, jotta selviytyvät arjesta ja toisaalta saavuttavat unelmiaan.

Ahmad: Mä en puhu niiden [perheenjäsenten] kanssa, tai puhun harvoin. Koska must tuntuu, että mun pitää hoitaa mun elämä täällä Suomessa – niille mä en voi tehdä mitään. --- Se on vaikea asia, mutta mä sanoin itselleni, että sun pitää hoitaa sun elämis ja sä et voi vaikuttaa muiden elämään. --- Sitte niinku, ehkä sieltä tulee paljon stressiä sitte. Ja stressi on haitallista, jos se kestää kauan. Nykyään mä yritän poistaa stressin mun elämästä pois. Jos musta tuntuu, että asialle mä en voi tehdä mitään, niin sitten mä heitän sen pois enkä mieti sitä enää.

Ihmissuhteet, perhe ja läheiset ystävät ovat niitä, joita haastateltavat ovat kodissaan kaivanneet. Silti kotona olemisen tunne ei ollut riippuvainen siitä, että kotona olisi läheisiä ihmisiä, vaan enemmän siitä, mitä muita asioita elämässä oli, kuten opiskelu, harrastukset ja töiden tekeminen ja kielen oppiminen.

Hassan: Että jos en puhuisi suomea, niin silloin ehkä olisi sellainen olo, että ei tämä ole minun maa. Mutta nyt kun osaan suomea ja osaan suomeksi kirjoittaa ja lukea ja kommunikoida ihmisten kanssa, ja oon saanut hyvän koulutuksen täältä. Tavallaan oon niinkun...Suomi on mun maa.

Suomi kotimaana kuvautui nuorten puheessa ristiriitaisena suhteena oman aktiivisuuden ja kuulumisen ehdollisuuden välillä. Kuuluminen oli sidoksissa paitsi työhön, vertaisiin ja muihin ihmissuhteisiin, niin myös siihen, mitä nuori ajatteli itse yhteiskunnalle antavansa.

H: Jos mietit Suomea, niin koetko sä että Suomi on sulle kotimaa?

Ahmad: Joo, koen, koska...niin ku sanottu... tosi rauhallinen maa ja esimerkiksi mä kuulen uutisista, että jossain on tapahtunut räjähdyksiä tai tossa kaupungissa on kuollut kolme ihmistä tai jotain. Ja aina kun mä kuulen uutisia mun kotimaasta, niin mä kuulen, että tossa kaupungissa on tapahtunut itseräjähdys [itsemurhaisku] tai Taliban on tappanut monta ihmistä siellä... --- Ja aina kun mä katon Suomen uutisia, niin ei semmosia oo. Että täällä on kaikki hyvin ja sen takia mä koen, että Suomi on tosi hyvä maa elää ja... nyt mä koen, että mä olen tottunut tähän tilanteeseen ja elämään. Joo, Suomikin vois olla mun kotimaa.

H: Niin. Mihin se tunne sun mielestä liittyy, onko se se rauhallisuus vai onko muita asioita?

Ahmed: No itse asiassa musta tuntuu, että sitten kun mä oon töissä ja maksan veroja, niin silloin mä oon osallistunut yhteiskuntaan ja silloin mä oon – silloin Suomi on mun kotimaa.

Yllä olevassa katkelmassa Ahmad kuvaa kuulumistaan Suomeen. Hän kokee, että Suomi maana on hyvä paikka asua ja puheessa on näkyvillä tahto myös kuulua ja jäädä asumaan Suomeen. Silti Ahmadilla on tunne, että Suomi ei ole vielä hänen kotimaansa, ei ennen kuin hän antaa sille jotakin takaisin osallistumisen kautta. Kuuluminen Suomeen näyttäytyi aineistossani ehdollisena ja kuvautui sekä henkilökohtaisen motivaation että toisaalta ympäristön sille asettamien rajoitusten kautta. Kuulumista edesauttoi kielen oppiminen sekä osallistuminen yhteiskuntaan. Suomi oli haastateltavieni tulevaisuuden unelmissa pitkälläkin tähtäimellä asuinpaikka, johon kaikki toivoivat voivansa jäädä. Kuulumisen ei nähty olevan riippuvainen niinkään ihmissuhteista, vaan nuoret painottivat enemmän motivaatiotaan elää rauhassa, ”tavallisesti” ja antaa panoksensa yhteiskuntaan tekemällä töitä. Kuulumista yhteiskuntaan haettiin aineistossani enemmän oman ”hyvän” tekemisen, eli työntekemisen ja yhteiskunnallisen panoksen antamisen, kautta kuin osoittamalla esimerkiksi toiseuden kokemuksia tai rasismien ilmenemisen paikkoja.

Kuulumisen paikat hahmottuivat aineistossa henkilökohtaisesti, ja kuulumisen yksilöllinen sekä muuttuva, eri konteksteissa eri tavoin näkyvä luonne näkyi siinä, miten

haastatteleman nuoret identifioituivat eri tavalla kertoessaan esimerkiksi rasismikokemuksistaan. Tulkitsin identiteettiä muokkaavat ja selittävät teemat kuulumisesta nuorten yksilöllisiksi itsensä ilmaisuiksi, jotka tehtiin kuitenkin suhteessa omaan viiteryhmään. (Vrt. Yuval-Davis 2011, 14–18.) Esimerkiksi nuoret kertoivat, että heihin on saatettu liittää ennakkoluuloja mediassa keskustelussa olleiden teemojen kautta ja heitä on erityisesti työpaikoilla saatettu kyseenalaistaa ”maahanmuuttaja” -kategoriaan kuulumisen takia.

Hassan: Kun lehdissä tuli vähän aikaa sitten tosi paljon, että niinku maahanmuuttajat on raiskannut ja muuta. --- Ja sit [työkaveri] huusi toiselle tyypille [edessäni] että mites ku tässä lehdessä lukee tämmönen, että pitäiskö meidän olla huolissaan tästä Hassanista? Että se [kokemus] oli vähän sellanen, että mitä ihmettä... - - Mutta ei se mitään, sekin oli ihan kiva ihminen. Ei mulla oo sitä vastaan yhtään mitään. Kyllä nää jotkut maahanmuuttajat jotain häpeällistä teki.

Hassan kuvaa yllä, miten hän joutui työkaverinsa rasistisen käytöksen kohteeksi sillä perusteella, että hän oli ”maahanmuuttaja, joka raiskaa”. Hassan oli kokenut sen rasistisena ja hyvin loukkaavana, ilmaisten kategorisen luokittelun olevan rasismia ja siten väärin. Mielenkiintoista on, että hän ei kuvannut katkeruutta rasistisesti käyttäytynyttä kohtaan, vaan pyrki ikään kuin ymmärtämään tai hyväksymään rasistisesti käyttäytynyttä tunnustamalla hänen omat hyvät puolensa.

Myös muut haastateltavat kertoivat rasismikokemuksistaan etäännyttämällä sitä itsestään. He kertoivat, että eivät ole kohdanneet Suomessa rasismia, mutta sivusivat silti yllättäviä kohtaamisia, joissa heitä kohtaan oltiin epäluuloisia heidän ’maahanmuuttajan’ kategoriaan sijoittumisen takia. Yksin tulleita koskevassa tutkimuksessa on huomattu, että yksin tulleet lapset eivät mielellään puhu rasismikokemuksistaan, tai he puhuvat siitä väheksyen rasismin merkitystä uudessa kotimaassa. Huomion kiinnittäminen kiitollisuuteen tai negatiivisten asioiden esiintuomisen välttäminen voivat olla tapoja, joilla osoitetaan kuulumista yhteiskuntaan välttämällä ’toiseksi’ määrittymistä tai yhteisöistä ulossulkemista. (Anis & Esberg 2018, 204; Björklund 2014, 69; Wernesjö 2014.) Aikaisempien tutkimusten huomiot näyttävät pitävän paikkansa myös omassa aineistossani nuorten rasismikokemusten ollessa teema, joka oli haastattelussa läsnä, mutta jolle nuoret eivät täysin antautuneet. Aineistoni perusteella nuoret myös välttelivät tilanteita,

joissa olivat joutuneet esimerkiksi rassistisen huutelun kohteeksi. He poistuivat tilanteesta tai välttelivät ihmistä, joka oli kohdistanut heihin huuteluja.

Nuoret kertoivat myös tilanteista, joissa heihin oli kohdistettu ennakkoluuloja, mutta joihin he jäivät rauhallisesti ikään kuin ”korjaamaan” heitä kohtaan ääneen esitettyjä ennakkoluuloja. Nuoret uskoivat, että jos he keskittyvät hyvään, eli esimerkiksi työn hyvin tekemiseen, opinnoissa etenemiseen, tai harrastus- tai yhdistystoiminnassa toimimiseen, niin ihmiset oppivat tuntemaan heidät paremmin, eikä tuntemattomilla ennakkoluulojen esittäjille siten ole enää syytä olla ennakkoluuloisia. Nuoret pyrkivät siis aktiivisesti omalla toiminnallaan purkamaan heihin kohdistuvia ennakkoluuloja keskustelemalla ihmisten kanssa niistä ja tuomalla esiin oman näkökulmansa.

Yhteenveto

Kuuluminen eri yhteyksissään on liittynyt haastattelemillani nuorilla itsenäistymisen vaiheessa tapahtuvaan oman kodin rakentumiseen monin eri tavoin. Aineistossani kuulumisen kautta on hahmottunut tapa muokata ja elää todeksi kuulumista osaksi suomalaista yhteiskuntaa tai siihen liittymisen pyrkimyksiä. Kuulumisen merkitys on ollut isosen muokatessa tunnetta kuulumisesta Suomeen, johon oma koti on nyt asettunut. Kuulumisen paikkoja on haastattelemieni nuorten arjessa haettu omalla toiminnalla aktiivisesti suhteessa eri ihmisiin, yhteisöihin ja omaan identiteettiin. Kuulumisen tunne on kehittynyt suhteessa oman kodin saamiseen ja siihen kotiutumiseen; omaan turvapaikkaan. Kuulumisen ehdollisuus on tässä prosessissa kuitenkin ollut jatkuvasti läsnä siinä, miten nuoret ovat odottaneet päätöstä maassaolon luvasta. Nuorten oma aktiivisuus oman kuuluvuuden tunteen kehittymisen eteen on näkynyt siinä, miten he ovat itse aktiivisesti suuntautuneet harrastuksiin, työelämään ja opintoihinsa. Nuorilla on suuri motivaatio kuulua Suomeen ja he näkevät Suomen heidän kotimaanaan myös tulevaisuudessa – jos ehdot oleskeluluvasta tai ”takaisin antamisesta” yhteiskunnalle täyttyvät. Nuoret kokivat olevansa jossain määrin kiitollisuuden velassa Suomelle, mikä konkretisoitui myös siinä, miten nuoret etäännyttivät itsensä rasismien tai toiseuttamisen kokemuksista. Koti kuulumisen kautta rakentuvana tunteena ja paikkana hahmottui tämän hetken yhteiskunnallisen ajan ja paikan sekä sen tarjoamien mahdollisuuksien ja rajoitusten keskellä.

6 YHTEENVETO JA POHDINTA

Tässä tutkielmassa olen tarkastellut kotia niiden nuorten aikuisten näkökulmasta, jotka ovat tulleet Suomeen yksin alaikäisinä turvapaikkaa hakevina nuorina. Tutkimuskysymyksiini siitä, mitä koti yksin tulleille nuorille merkitsee ja millaisena kuulumisen kokemukset ovat vaikuttaneet heidän kotinsa rakentumiseen Suomessa, olen löytänyt tulkintani kautta vastauksia aineistostani. Aineistoni tässä tutkielmassa on pieni sen koostuessa vain kolmesta tutkimushaastattelusta. Tutkimuksen yleistettävyyttä arvioitaessa on siksi huomioitava, että puhun ennen kaikkea näiden kolmen nuoren kokemuksista, enkä voi vetää johtopäätöksiä koskettamaan kaikkia yksin tulleita nuoria. On myös huomioitava, että haastattelemanuoret ovat kaikki pärjänneet todella hyvin Suomeen tulon jälkeen; he olivat muutamassa vuodessa oppineet suomen kielen, opiskelleet ammatintopintoihin saakka ja olivat työllistyneet ja luoneet monipuolisia sosiaalisia verkostoja Suomessa. Tutkimukseni katveeseen jäävät siis ne yksin tulleet nuoret, jotka eivät syystä tai toisesta ole kyenneet tai saaneet resursseja pärjätä niin kuin nämä tutkimukseeni osallistuneet nuoret.

Aineistossani haastattelemanuoret puhuivat uudesta kodistaan suhteessa aikaisempien kotien ja perhe-elämän menetykseen. Menetykset johtuivat kotimaan sodasta, tai muista elinolosuhteista, minkä takia nuoret olivat joutuneet jättämään heille tutun ympäristön. Menetykset olivat läsnä haastattelemani nuorten elämässä päivittäin siinä, miten ne kulivat mukana oman kodin saamisen ja sen tekemisen vaiheissa muistoina ja mielikuvina. Kun Jaana Loipponen (2010) haastatteli tutkimukseensa siirtokarjalaisten soteleskiä, huomasi hän kodin merkityksen keskeisenä arjen ja elämän hallinnassa. Sota oli murtautunut kodin itsestäänselvyyden, ja uuden kodin rakentaminen fyysisenä ja henkisenä työnä tuli soteleskille elämänmittaiseksi projektiksi. Vielä vuosikymmeniä sodan jälkeen tutkittavat hakivat kodin paikkaa kerronnassaan ja suhteuttivat sitä menetyksiin ja omiin elämiinsä. Uusi koti ei ollut vain entisen tilalle hankittu koti, vaan joukko ajatuksia kodin merkityksestä. (Mt., 146.)

Yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten kohdalla kodin menetyksestä kertovaa puhetta olen ymmärtänyt osittain samalla tavalla kuin soteleskistä tehtyä tutkimusta; kotia

uusinnetaan ja paikannetaan aina suhteessa aikaisempiin kokemuksiin ja kodin menetyksiin. Kodin ”elämänmittaisuus” tarkoittaa haastattelemilleni nuorille kodin merkitysten rakentumista aina vanhojen kokemusten päälle, jossa suurta roolia näyttelee oman lapsuudenkodin menetys sodan tai huonojen elinolosuhteiden takia.

Loipponen (2010, 158–161) huomasi lisäksi sotaaleskien kertomuksista, että he puhuivat kodin menetyksestään rauhallisen ja realistisen toteavasti, eivätkä he hakeneet tukea yleisesti Karjalan menetykseen liitetystä narratiivista, vaan suuntasivat aktiivisesti kodin menetyksen jälkeen rakentamaan uutta arkea, huolehtimaan lapsista ja elatuksesta ja pystyttämään uuden kodin. Kerronnallaan he tekivät ikään kuin ”vastahistoriaa” sille karjalaisuudelle, jota on luotu yleisissä evakkokerronnan kliseissä. Karjalan sotaalesket eivät menettäneet ”Karjalaa”, vaan kotinsa. Tähän tutkielmaan haastattelemani nuoret eivät puhuneet itsestään tutkimuksessa ”pakolaislapsina”, joita määrittäisivät vain uhrin tai selviytyjän asema, vaan he puhuivat kodin merkitysten rakentumisesta pääasiassa oman toimijuutensa ja aktiivisuutensa varaan. Voi ajatella, että tutkimani nuoret toivat esiin vastakohtana ”pakolaislapsen” narratiiville omat kokemuksensa, mitkä poikkeavat yleisestä yksin tullessiin lapsiin ja nuoriin liitetystä mielikuvasta.

Yksin alaikäisinä tullessiin lapsiin ja nuoriin liitetään monesti miellelyhtymiä uhreista tai olosuhteiden armoilla olemisesta. Uhrin näkökulmasta yksin tulleiden tarkastelu sivuuttaa kuitenkin heidän oman toimijuutensa ja suunnitelmansa oman elämänsä aktiivisina rakentajina. Jotta yksin tulleiden nuorten kirjoittamista uhreina myös tutkimuksessa voidaan aktiivisesti välttää, tarkoittaa se sitä, että yksin tulleet nuoret tulee aktiivisesti kuunnella heitä koskettavista arjen asioista. (Kuusisto-Arponen 2017, 35–36.) Kuuntelemisen ja kuulemaan asettumisen koen olevan tärkeä myös oman tutkimukseni äärellä. Olen joutunut hakemaan tapaani ymmärtää ja tulkita nuorten kokemuksia. Samalla tavalla kuin sotaaleskien tapauksessa, myös omat haastateltavani puhuivat menetyksistään toteavasti ja nuorten elämässä suunnattiin siihen, mikä on tässä ja nyt heille tärkeää; koulunkäynti, sopeutuminen ja aktiivinen oman elämän rakentaminen. Kukaan haastattelemistani nuorista ei haikaillut vanhaan kotiin, vaikka uuden kodin rakentamisen prosessissa oli menneisyys jatkuvasti läsnä ja kodin menetys tuntui kipuna.

Yksin maahan tulleiden nuorten oman ensimmäisen kodin rakentamisessa ja sinne muuttamisen vaiheessa on monta kohtaa, jotka alleviivaavat kokemuksen erityisyyttä suhteessa niihin, joilla ei ole taustallaan kokemusta maahanmuutosta ja uuteen paikkaan kotoutumisesta tai kuulumisesta. Yksin maahan tulleita lapsia ja nuoria koskeva tutkimus, sekä heistä Suomessa tehdyt selvitykset ja suositukset, antavat kehiksen, minkä kautta olen ymmärtänyt ja analyttisemmin tarkastellut sitä maastoa, missä yksin tulleet nuoret elävät ja mitkä tekijät tekevät heidän elämänvaiheistaan erityisen. Näistä tekijöistä yksi merkittävä on yksin maahan tulleiden haavoittuvassa asemassa oleminen (Heller & Mikkonen 2002, 11), eikä haavoittuvuuden ulottuvuutta ole voitu ohittaa tässä tutkielmassa. Haavoittuvaisuus aineistossani konkretisoitui nuorten yksinäisyyden kokemuksissa, emotionaalisesti hahmottuvana kodittomuuden kokemuksena sekä psyykkisen avun ja konkreettisen arjen asioissa tapahtuvan tuen tarpeena. Haavoittuvassa asemassa olemista vahvisti myös vallan asettuminen muille, kuin nuorille itselleen heidän elämäänsä koskevassa päätöksenteossa.

Laura Huttunen (2002, 328–329) on kuvannut kotia kiintopisteenä, josta ollaan suhteessa maailmaan. Kodin ja maailman välinen suhde tutkimilleni nuorille oli merkityksiä täynnä ja näkyi siinä monipuolisuudessa, miten nuoret kotiaan sanoittivat. Koti kuului heidän puheessaan vahvasti sekä emotionaalisen, konkreettisen ja tilallisen kodin sanoittamisena, että siinä, miten koti heille mahdollisti omannäköisen elämän. Koti oman toimijuuden vahvistajana merkityksellistyi siinä, missä omalla toimijuudella ja aktiivisella eteenpäin suuntaavalla asenteella nuoret rakensivat itselleen kuulumisen paikkoja omassa elinympäristössään. He suuntasivat aktiivisesti työn tekemiseen, harrastamaan ja yhdistystoimintaan. Nuorten kokemus kuulumisesta Suomeen kuitenkin hahmottui myös yllärajaisesti ja alleviivasi ajoittain nuorten puheessa esiintynyttä epävarmuutta siitä, onko Suomi se paikka, johon he lopulta saavat tai haluavat jäädä. Halu kuulua Suomeen muodostui ongelmalliseksi myös siksi, että haastattelemani nuoret, jotka olivat ilman perhettään tulleet alaikäisenä Suomeen, ymmärsivät paluun kotimaahan olevan heille joksinkin mahdotonta. Paluun ja perheen yhdistämisen mahdottomuus näkyi tutkittavieni elämässä paitsi tiukasti tulevaisuuteen suuntaavana toimintana, niin myös suurena kipuna. Aineistossani nuorten ääni kertoi selviytymisen pakosta ja vaihtoehtottomuudesta, jolloin aito valintojen tekemisen mahdollisuus ei heille toteudu. (Vrt. Björklund 2014.)

Yksin tulleet lapset ja nuoret eivät ole täysin yksin maailmassa, vaan he ovat jo ovat saattaneet tulla Suomeen osana matkan aikana tiivistynyttä sosiaalista verkostoa. Haastattelemani nuoret olivat luoneet Suomessa ystävyys-suhteita muiden yksin maahan tulleiden nuorten kanssa, ja he kuvasit elävänsä ”*kuin veljekset*” keskenään. Haastattelemilleni nuorille nuo vertaissuhteet olivat hyvin tärkeitä myös aikuisen elämään siirryttäessä; ne eivät korvanneet menetettyä perhettä, mutta loivat uuden perheyhteisön kaltaisen verkoston nuorten elämään. Nuoret suuntasivat myös itse aktiivisesti toimintaan, jossa sosiaalisten suhteiden kautta kuuluminen uuteen ympäristöön mahdollistui. Sosiaalisista suhteista käytiin kuitenkin jatkuvaa neuvottelua nuorten arjessa. Nuoret miettivät ketkä ovat niitä, joihin kiinnittyä, joilta he saavat apua, ja joihin he voivat luottaa uuteen maahan kiinnittyessään ja sinne omaa kotia rakentaessaan tilanteessa, jossa oma perhe ja läheiset ovat muualla tai kokonaan saavuttamattomissa. Vertaissuhteet muodostuivat toisaalta oman asumisyksiköiden kautta niihin nuoriin, jotka olivat sattumalta päätyneet samaan yksikköön asumaan, ja vertaissuhteita muihin asuinyksikön ulkopuolisiin ihmisiin oli vaikeampi muodostaa. Ystävyys-suhteista oli saatettu jäädä kaipaamaan todelliselle vastavuoroisuudelle ja vapaaehtoisesti muodostetulle läheisyydelle perustuvia ihmissuhteita. (Vrt. Onodera & Peltola, 2016.)

Vertaissuhteiden lisäksi haastattelemilleni nuorille suhteet suomalaisiin aikuisiin olivat merkittäviä. Aikuissuhteita luotiin sekä vastaanotto- että kotouttamisyksiköiden aikuisiin ja sosiaalialan ammattilaisiin, että vapaaehtoisina toimineisiin aikuisiin ja kummiperheisiin. Oman kodin rakentumisen merkityksenannoissa nuoret painottivat hyvin tärkeiksi erityisesti vapaaehtoisina toimineet aikuiset. He auttoivat nuoria konkreettisesti omaan kotiin muuttamisessa, ja kummiperheiden luokse meneminen saattoi vertautua ”kotona käymiseen”. Nuoret kokivat vapaaehtoisina toimineiden aikuisten tuen merkittävänä siinä, miten apu heiltä tuli nopeasti ja vailla kynnystä. Suhteessa näkyi vastavuoroisuus siinä, miten nuoret olivat myös osa kummiperheinä toimineiden tavallista elämää myös silloin, kun nuoret olivat kasvaneet aikuisiksi. Näiden aikuisten nuorille antama tuki merkityksellistyi sellaisena emotionaalisenä tukena, jota pystyttiin tarjoamaan itsenäiseen elämään siirtymisen yhteydessä ja joka ikään kuin paikkasi nuorten itsenäistymiseen palveluissa annettavan tuen vähyyttä.

Itsenäistyminen on ollut tutkimilleni nuorille vahva kokemus, jonka kautta heille on mahdollistunut oman kodin muokkaaminen ja sen rakentuminen omannäköistä arkea edustavaksi tukikohdaksi. Itsenäistymiseen liittyvä into ja itsenäisen elämän tarjoamat mahdollisuudet näyttäytyivät tutkimieni nuorten arjessa rinnakkain puutteelliseksi jääneen psykososiaalisen tuen kanssa. Yksin tulleiden palveluiden sekä niissä annettavan psykososiaalisen tuen tulisikin kohdentua entistä tiiviimmin itsenäistymisen vaiheen tukemiseen. Suomalaisessa kulttuurissa ihannoidaan riippumattomuutta ja itsenäisyyttä ja yksin pärjäämistä korostetaan ideaalina myös aikuisuuteen astumisen vaiheessa (Salonen 2005, 83–84). Siksi palveluissa tulisi olla kriittinen myös sille mitä ajattelemme itsenäistymisen ihanteena ja tunnistaa paremmin yksilöllisiä eroja itsenäistymisen tuen tarpeissa. Yksin tulleiden nuorten kannalta voi olla kohtuutonta jättää itsenäistyneet nuoret ilman tukea, kun otetaan huomioon heidän tukiverkostojensa vähyys ja olosuhteidensa haavoittuvuus. Koska yksin tulleilla lapsilla ja nuorilla on todettu kohonnut riski sekä marginalisaation kautta hahmottuvaan syrjäytymiseen, että psyykkisesti sairastumiseen emotionaalisen kuormituksen ja traumakokemusten takia (Wernesjö 2014), olisi tärkeää, että tässäkin tutkimuksessa nuorten ääneen esittämä toive psykososiaalisesta tuesta, olisi heille jatkossa paremmin saatavilla.

Nykyisessä palvelujärjestelmässä jälkihuollolla on merkittävä tehtävä nuorten arjen tukemisessa, mutta sen tarjoaminen on kuitenkin kuntakohtaista, eikä siten tavoita kaikkia yksin tulleita nuoria. Vaikka tutkimukseeni osallistuneet nuoret olivat pääosin kiitollisia ja tyytyväisiä jälkihuollon tarjoamaan tukeen, kokivat he samanaikaisesti jääneensä yksin omaan kotiin muuttamisen yhteydessä ja saaneensa apua ja tukea sosiaalityöntekijöiltä yleensä viiveellä. Uusiin jälkihuollon työntekijöihin tukeutumisen sijasta he olivat hakeneet tukea muilta heille jo tutuksi käyneiltä aikuisilta. Jatkossa palveluita kehittäessä voisi siksi miettiä yksin tulleiden nuorten omaan kotiin muuttamisen nivelvaiheen tukemista uudella tavalla esimerkiksi niin, että nuori saisi apua niiltä aikuisilta, jotka jo ovat hänen elämässään. Tutkimukseeni osallistuneet nuoret sanoittivat tuen tarpeitaan erityisesti siinä, miten he kokivat yhtäkkiä jäävänsä täysin yksin hoitamaan omia virallisia asioitaan kuten taloudellisen tuen hakemisen, laskujen maksamisen ja arjessa toimimisen kanssa. Toisaalta tuen toivominen konkretisoitui myös nuorten psyykkisen tuen tarpeena; yksinäisyys, kodin hiljaisuus ja tekemisen puute sekä huoli kielteisestä oleskeluluvan jatkopäätöksestä valtasivat tilaa omassa kodissa ilman, että tunteita olisi

voinut välttämättä jakaa. Osa nuorista osasi sanoittaa puhumisen tarvetta joko ulkopuolisille ammattilaisille tai ystäville, ja toisaalta haasteista haluttiin selvittää yksin keskittymällä ”omaan elämään”.

Kodin rakentuminen ja sen pysyminen Suomessa ei ole ollut tutkimukseni nuorille varmaa, vaan se on ehdollistunut vastaanottavan maan käytäntöihin oleskeluluvasta. Yksin tulleet nuoret joutuivat rakentamaan kuuluvuuden tunnetta ja kokemusta vastaanottavan maan oleskeluluvan myöntämisen varaan ilman, että heillä olisi siihen vaikuttamismahdollisuuksia. Nuorten kokemus vertautuu kuulumisen politiikan (Yuval-Davis 2006; 2011) kautta hahmottuvassa ulossulkemisen politiikassa, jossa valta asettui erityisesti maahanmuuttopoliittiseen hallintaan, eikä nuorille itselleen juuri missään määrin. Ulosulkeva politiikka asetti nuoret jatkuvasti ’toisiksi’ heidän eläessään kiristyneen maahanmuuttopolitiikan takia vuosia jatkuneessa epävarmuuden tilassa. ’Toiseksi’ sijoittuminen ja hallinnan kohteena oleminen ei mahdollistanut nuorille kokemusta siitä, että heillä olisi ollut aito mahdollisuus vaikuttaa heitä koskevaan päätöksentekoon. Yrittämisen puutteesta ei haastattelemini nuoria myöskään voi syyttää heidän asettaessa itsensä jatkuviin suorituksiin kohti työ- ja opiskeluelämää osaksi suomalaista yhteiskuntaa ja sen ”veronmaksajia”. Yksin maahan tulleilla nuorilla on poikkeuksellisen paljon kykyä ja taitoja selviytyä ja pärjätä elämässään sekä uskoa tulevaisuuteen. Tätä tulevaisuusorientaatiota nuorten oman aktiivisuuden ja toiminnan kautta tulisi yhteiskunnan rakenteissa tukea. (Korjonen- Kuusipuro & Kuusisto 2019, 364.)

Kuulumisen paikat ja Suomi tilana näyttäytyivät nuorille uuden elämän mahdollistajana, jossa kuuluminen ympäristöön oli nuorten arjessa läsnä jokapäiväisissä toiminnoissa. Nuorten kuuluminen Suomeen näyttäytyi ehdollisena: heidän ajatuksiaan hallitsi Migrin päätökset oleskeluluvasta, ja oman kotoutumisen todistelusta Migrille. Arjen mikrokoh- taamisissa kuulumisen neuvotteluja käytiin suhteessa suomalaisiin ikätovereihin opin- noissa ja harrastuksissa sekä työpaikoilla suhteessa suomalaisiin työtovereihin. Kadulla kuulumista neuvoteltiin ”huutelijoiden” kanssa ja haastattelemini nuorilla näytti ole- van tapana suhtautua hyvin ”rakentavasti” heitä kohtaan esitettyihin ennakkoluuloihin. Nuoret olivat ottaneet asenteekseen sen, että he eivät reagoi kadulla huutelijoihin, mutta työ- tai opiskelupaikoilla nuoret kärsivällisesti rakensivat suhdettaan niihin, jotka

suoraan esittivät ennakkoluulojaan nuoria kohtaan. He olivat valmiita keskustelemaan ja tulemaan tutuksi ”epäilijän” kanssa. Nuoret muokkasivat kohtaamisissa siten omaa kuulumiseen liittyvää identiteettiään ja hakivat eroa toiseutta tuottavista kategorioista, joihin heidät oli kohtaamisissa asetettu.

Kodin käsitteleminen tässä tutkielmassa on avannut ymmärrystä siitä kokemuksesta, minkä yksin tulleet nuoret muodostavat muuttaessaan omaan kotiin Suomessa. Tutkimukseni perusteella voi sanoa, että koti ei fyysisenä tai materiaalisena tilana näyttele suurinta roolia nuorten kodin merkityksenannoissa, mutta kodin symbolinen merkitys on valtava kietoutuessaan nuorten arkielämään ja sen yllirajaisesti hahmottuviin todellisuuksiin. Kodin pysyvyys hahmottui nuorille hyvin merkityksellisenä, mutta pysyvyyden jatkuva ulkoapäin kyseenalaistaminen asetti nuoret tilanteeseen, jossa koti rakentui vastaanottavan maan asettamien ehtojen varaan. Oma koti oli tutkimilleni nuorille jatkuvasti ulkoapäin ehdollistettu, vaikka suhdetta omaan kotiin luotiin aktiivisesti. Kodin kautta myös rakennettiin unelmien tulevaisuutta ja muistettiin menneen elämän suhdetta tulevaan. Kotiin liitettiin vahvat toivon ja tulevaisuususkon – mutta myös pelon ja epävarmuuden – asetelmat.

Sosiaalityön tutkimukseen kiinnittyvänä tutkielmana olen tavoitellut sellaista yksin tulleiden nuorten kokemustietoa, jota huomioimalla voitaisiin tavoittaa niitä kohtia, joissa merkityksellistyy yksin tulleiden lasten ja nuorten tuen tarpeet ja näkemykset. Kokemustietoa kuuntelemalla on tutkielmassa tullut esiin myös ne voimavarat, potentiaalit ja mahdollisuudet, mitä yksin tulleet nuoret kantavat mukanaan; he ovat valmiita tekemään ja osallistumaan vielä nykyistä enemmän, jos heille se sallitaan. Tässä tutkielmassa olen halunnut huomioida erityisellä tavalla kuulumisen kokemusten näkökulmaa kodin merkitysten jäsentäjänä. Yksin tulleiden nuorten kuulumisen kokemukset heijastuvat nuorten arkeen paljastaen siitä rasismien, toiseuden tuottamisen ja kansalaisuuden rakentamisen muotoja. Sosiaalityössä on näitä elementtejä tärkeä osata tunnistaa, jotta niitä voidaan huomioida päätöksenteon prosesseissa ja palvelujärjestelmän kehittämisessä.

Sosiaalityön ammattilaisten tuella yksin tulleiden osallisuutta ja kuulumisen kokemusta on mahdollista edistää. Psykososiaalisen tuen tarjoaminen, valtarakenteita aktiivisesti purkamaan pyrkivä työote sekä antirasistisesti orientoitunut, erityisesti kohtaamisissa todentuva, sosiaalityö auttavat yksin maahan tulleiden nuorten arjessa. Sosiaalityön rakenteellinen työ siinä, miten niiden puolesta puhuminen, joiden ääni ei yhteiskunnassa kuulu, tulisi kohdentua rohkeammin myös yksin tulleisiin nuoriin. Heidät tulisi kohdata paremmin ja heidän kokemustietonsa tulisi realisoitua maahanmuuttopoliittisessa päätöksenteossa. Voisiko sosiaalityöllä olla vaikuttamisen paikka puhua yksin tulleiden nuorten tilanteesta ja pitää suurempaa ääntä heidän puolustamiseksi – yhdessä heidän kanssaan?

Tutkimuksessa hyvin tärkeäksi muodostui myös vertaissuhteiden ja vapaaehtoisten aikuisten auttajien merkitys nuorten itsenäistymisessä. Miten vertaissuhteiden muodostumista ja toisaalta vapaaehtoisten aikuisten tekemää työtä voitaisiin tukea paremmin yksin tulleiden vastaanotto- ja kotoutumispalveluiden käytännöissä? Entä voisiko itsenäistymisessä tapahtuva tuki järjestyä nuorelle jo tuttujen aikuisten kautta, jotta luottamuksen rakentaminen uusiin aikuisiin ei taas alkaisi alusta? Asumisen polkujen tulisi olla yksilöllisemmin nuoret huomioiva; vaihtoehtoisten asumismuotojen ja yksilölliseen tuen tarpeeseen vastaaminen tulisi voida olla toteutettavissa. Asumismuodot yksin tulleille nuorille Suomessa ovat tällä hetkellä keskittyneet ryhmäkoti- tai tukiasumisyksiköissä asumiseen. Uskon, että yksin alaikäisinä tulleiden perhehoidon mallia tulisi kehitellä, seurata ja kehittää uutena yksintulleiden asumismuotona. Se mahdollistaisi pysyvempien ihmissuhteiden ja itsenäistymisessä tukemisen niin, että kasvussa olisi tukena nuorelle jo tutut aikuiset.

Jatkotutkimusaiheena ehdotan yksin tulleiden itsenäistymisen kokemusten laajempaa tutkimusta. Yksin tulleiden asumispolkuja ja sijoittumista yhteiskuntaan tulisi tarkastella systemaattisesti niin, että tietäisimme, millaisia vaikutuksia itsenäistymisen tuella nyt on ja miten yksin tulleiden tuen tarpeisiin voitaisiin vastata niin, että se palvelisi yksin tulleiden nuorten itsenäistymistä ja osallisuuden toteutumista. Systemaattisempi kokemus- ja käytäntötiedon kerääminen toisi esille myös alueelliset erot; esimerkiksi jälkihuollon tuki on nyt käytössä vain muutamissa suomalaisissa kaupungeissa.

Jälkihuollon tuen vaikuttavuudesta olisi myös hyvä tietää lisää, jotta voitaisiin arvioida sitä mikä olisi se malli, jonka mukaisesti yksin tulleiden itsenäistymistä voisi parhaiten tukea. Kodin tutkiminen sosiaalityön tutkimuksessa ansaitsisi myös suuremman jalansijan. Koti näkökulmana tavoittaa ihmisen arkielämän ja sen merkitykset koettuun hyvinvointiin. Kodin tutkimisessa tavoitetaan myös muuttuvan yhteiskunnan ja muuttuvien yhteisöjen merkitykset yksilöiden näkökulmasta, mikä tekee kodista yhteiskunnallisesti merkittävän tavan hahmottaa ympäröivää todellisuutta.

Lopuksi haluan kiittää tutkimukseeni osallistuneita nuoria. Arvostan suunnattomasti tutkittavieni minulle kertomaansa tarinaa ja koen ne luottamuksen osoituksina paitsi itselleni, niin myös sosiaalityölle. Uskon, että yksin maahan tulleita kodin ja kuulumisen näkökulmasta tutkiminen lisäisi paitsi kodin käsitteellistä ymmärtämistä ja kodin merkitysten rakentumisen prosessin ymmärtämistä yksin tulleiden itsenäistymisen prosessissa, niin myös sosiaalityön mahdollisuuksia olla paremmin tukemassa nuorten itsenäistymistä ja kuulumisen tunnetta elinympäristöihinsä. Tutkimukseni tulosten perusteella yksin tulleet nuoret paitsi kaipaavat, niin myös ansaitsevat parempaa tukea itsenäistymiseensä ja aikuistumisensa tukemiseen. Kun itsenäistymisen tukea mietitään, niin se tulisi tehdä tiiviisti yhteistyössä yksin tulleiden nuorten kanssa, heidän kokemustaan kuunnellen sekä heitä kuulemaan asettuen. Nuoret haluavat tulla kuulluiksi, jos heitä vain kuunnellaan.

Hassan: Kiva välillä muistella, ja jakaa... Että ei kannattais säästää kertomista. Mihin niitä säästän?

LÄHTEET

- Aapola, Sinikka & Ketokivi, Kaisa 2005. Johdanto. Teoksessa Aapola, Sinikka & Ketokivi, Kaisa (toim.) Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy. 7–32.
- Ahmed Sara, 2000. *Strange Encounters: Embodied Others in Post-Coloniality*. London: Routledge.
- Anis, Merja & Esberg, Riti 2018. Turvaa ja suojelua palveluista ja vertaisista? Lapset pakolaisina ilman vanhempiaan. Teoksessa Hiitola, Johanna; Anis, Merja & Turtiainen, Kati (toim.) *Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi. Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä*. Tampere: Vastapaino. 189–213.
- Björklund, Krister 2014. Haluun koulutusta, haluun työtä ja elämän Suomessa. Yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotoutuminen Varsinais-Suomessa. Siirtolaisuusinstituutti, Tutkimuksia A 49. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Björklund, Krister 2015. *Unaccompanied refugee minors in Finland. Challenges and good practices in a Nordic context*. Institute of Migration, Migration studies C 26. Turku: Institute of Migration.
- Brighter Futures 2013. *The cost of waiting. How waiting in limbo for immigration resolution affects the lives of young asylum seekers and young migrants in the UK*. Brighter Futures Report, London. Luettu 22.1.2020. <http://www.brighterfutureslondon.co.uk/wp-content/uploads/2013/07/The-Cost-of-Waiting-ALL-1UP-Web.pdf>.
- Douglas, Mary 1999. The idea of a home: A kind of space. *Social Research* 58:1, 287–307.
- Eurostat 2019. *Statistics explained. Asylum statistics. Applications by unaccompanied minors*. Luettu 10.12.2019. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_statistics#Applications_by_unaccompanied_minors

- Geneven pakolaissopimuksen lisäpöytäkirja, 1967. Asetus pakolaisten oikeusasemaa koskevan pöytäkirjan voimaansaattamisesta 78/1968. Luettu 4.12.2019. <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1968/19680078>
- Geneven pakolaissopimus, 1951. Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus 77/1968. Luettu 4.12.2019. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1968/19680077/19680077_2#idp446018448.
- Gothoni, Raili & Siirto, Ulla 2016. Johdanto: Pakolaisuus muuttuvassa maailmassa. Teoksessa Gothóni, Raili & Siirto, Ulla (toim.) Pakolaisuudesta kotiin. Helsinki: Gaudeamus.
- Granfelt, Riitta 1998. Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Hannula, Tommi 2020. Talvi Euroopan kynnyksellä. Helsingin Sanomat 6.1.2020, A7.
- Helander, Reetta & Mikkonen, Anna 2002. Ikävä äitiä... Ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset Suomessa. Väestötutkimuslaitos. Katsauksia E 13. Helsinki: Väestöliitto.
- Honkasalo, Veronika 2016. Osallisuus vaatii toteutuakseen turvaa, aitoa kuuntelemista, ystävyyssverkostoja ja tietoa. Verkkojulkaisussa Honkasalo ym. (toim.) Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa. Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 120. Luettu 22.1.2020. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/nuorten_turvapaikanhakijoiden_elamaa_vastaanottovaiheessa.pdf.
- Huttunen, Laura 2002. Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkityksen maahanmuuttajien omaelämäkertoissa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Huttunen, Laura; Löytty, Olli & Rastas, Anna 2005. Suomalainen monikulttuurisuus. Paikallisia ja ylirajaisia suhteita. Teoksessa Rastas, Anna; Huttunen, Laura & Löytty, Olli (toim.) Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Tampere: Vastapaino. 16–40.

- Hyvärinen, Matti 2017. Kertomushaastattelu. Teoksessa Hyvärinen Matti, Nikander Pirjo & Ruusuvuori Johanna (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino.
- Hänninen, Vilma 2003. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy Juvenes Print.
- Juhila, Kirsi 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Kangasvieri, Fanni 2019. Yksin alaikäisinä tullee turvapaikanhakijoille virheellisiä päätöksiä – Migri myöntänyt liian lyhyitä lupia. Ylen verkkouutinen. Luettu 4.12.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-10913560>.
- Kauko, Mervi & Wernesjö, Ulrika 2016. Belonging and participation in liminality: Unaccompanied children in Finland and Sweden. *Childhood*. Luettu 21.12.2019. <http://dx.doi.org/10.1177/0907568216649104>.
- Kauko, Outi & Forsbeg, Hannele 2017. Housing pathways, not belonging and sense of home as described by unaccompanied minors. *Nordic Social Work Research*, 2018, vol8(3): 210–221. Luettu 22.1.2020. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2017.1343743>
- Kauko, Outi 2015. Yksinäisyys alaikäisten turvapaikanhakijoiden valottamana. *Yhteiskuntapolitiikka* 2015, 80:1. Luettu 14.1.2020. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126233/kauko.pdf>.
- Keskinen, Suvi & Vuori, Jaana 2012. Erot, kuuluminen ja osallisuus hyvinvointiyhteiskunnassa. Teoksessa Keskinen, Suvi; Vuori, Jaana & Hirsiaho, Anu (toim.) Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa. Tampere: Tampere University Press. 7–35.
- Kohli, Ravi 2006. The Sound of Silence: Listening to What Unaccompanied Asylum Seeking Children Say and Do Not Say. *British Journal of Social Work*. July 2006; 36 (5): 707–721.
- Korjonen-Kuusipuro, Kristiina & Kuusisto, Anna-Kaisa 2019. Socio-material Belonging – Perspectives for the Intercultural Lives of Unaccompanied Refugee

- Minors in Finland. *Journal of intercultural studies*, 2019, 40 (4), 363–382. Luettu 12.1.2020. <https://doi.org/10.1080/07256868.2019.1628725>.
- Kostiainen, Tuula & Metteri, Anna 2018. Yhteisösosiaalityön mallinnus TEKO – Tehostetun kotoutumisen hankkeessa. Verkkojulkaisussa Ranta, Johanna; Räsänen, Jenni-Mari & Günther, Kirsi (toim.) Tutkiva sosiaalityö. Sosiaalityön kodit ja kodit sosiaalityössä. Talentian ja Sosiaalityön tutkimuksen seuran verkkojulkaisu. Luettu 10.1.2020. <https://talentia.e-julkaisu.com/2018/tutkivasosiaalityo/docs/tutkivasosiaalityo2018.pdf>.
- Kuosma, Tapio 2016. Turvapaikka ja pakolaisasema. Kansainvälisen suojelun periaatteet. Kemi: Nordbooks.
- Kuusisto, Anna-Kaisa & Korjonen-Kuusipuro, Kristiina 2018. Yksin tulleet nuoret hallinnan kohteena: suomalainen yhteiskunta näköalattomuuden vai toivon rakentajana? *Janus* 26 (4), 2018, 370–378. Luettu 19.12.2019. <https://journal.fi/janus/article/view/76480/38329>.
- Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa 2016. Perheettömiksi suojellut. Yksin tulleiden alaikäisten oikeus perheeseen. Teoksessa Fingerroos, Outi; Tapaninen, Anna-Maria & Tiilikainen, Marja (toim.) Perheenyhdistäminen. Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi? Tampere: Vastapaino. 89–109.
- Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa 2017. Yksin tulleiden nuorten tuki ja kohtaaminen arjessa. Verkkojulkaisussa Honkasalo ym. (toim.) Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa. Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 120. Luettu 9.1.2020. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/nuorten_turvapaikanhakijoiden_elamaa_vastaanottovaiheessa.pdf.
- Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa; Korjonen-Kuusipuro, Kristiina & Tuominen, Jaakko 2017a. Yksin maahan tulleiden asumisen ratkaisut. Poliittikasuositus. Luettu 14.1.2020. <http://www.transculturaltrust.net/wp-content/uploads/2017/05/Yksin-tulleiden-maahanmuuttajanuorten-asumisen-ratkaisut-2017.pdf>.
- Laine, Timo 2018. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia

aloittelevalla tutkijalla tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 746/2011. Finlex. Luettu 14.1.2020. <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110746>.

Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010. Finlex. Luettu 10.1.2020. <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=kotouttamis%2A#L7P57>.

Lappalainen, Rilli 2012. Globaali muuttoliike suuntautuu etelästä muihin etelän maihin. Luettu 10.2.2020. <http://www.muuttoliikkeessa.fi/rilli-lappalainen-globaali-muuttoliike-suuntautuu-etelasta-muihin-etelan-maihin/>.

Lastensuojelulaki 417/2007. Finlex. Luettu 10.1.2020. <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=lastensuojelulaki#L12P76>.

Lepola, Outi 2012. Ei omainen eikä viranomainen. Selvitys ilman huoltajaa Suomeen tulleiden lasten edustajajärjestelmästä. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Lepola, Outi 2019. Yksintulleiden nuorten jälkihuolto kunnissa. Asiantuntijapuheenvuoro SPR:n verkkojulkaisussa Olen turvassa, mutta yksin. Luettu 14.1.2020. https://rednet.punainenristi.fi/system/files/page/Olen%20turvassa%20mutta%20yksin%20-julkaisu.pdf?fbclid=IwAR2vgNM1zpCp1AR-JOsZvHVfElfA6LneR_Pz4bvERiX38CB14J97ivB8bo1I.

Loipponen, Jaana 2010. Kodin merkitys menetyksen kerronnassa. Teoksessa Vilkkonen, Anni, Suikkanen Asko & Järvinen-Tassopoulos (toim.) Kotia paikantamassa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 146–168.

Luomanen, Jari & Nikander, Pirjo 2017. Haavoittuvat haastateltavat? Teoksessa Hyvärinen, Matti; Nikander, Pirjo & Ruusuvuori, Johanna (toim.) Tutkimus-haastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino. 287–296.

- Maahanmuuttovirasto 2019. Vanhat tilastot. Luettu 14.1.2020. <https://migri.fi/vanhat-tilastot>.
- Malkki, Liisa 2012. Kulttuuri, paikka ja muuttoliike. Tampere: Vastapaino.
- Manninen, Aino 2010. Nuorten naisten matka lapsuudenkodista omaan kotiin. Teoksessa Vilkkio Anni, Suikkanen Asko & Järvinen-Tassopoulos (toim.) Kotia paikantamassa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 192–212.
- Martiskainen, Virve & Toivonen, Virve 2019. Kotoutumisen polku. Ilman huoltajaa tulleiden lasten oikeudet, tarpeet ja palvelut. Lastensuojelun keskusliiton verkkojulkaisu 6/2019. Luettu 18.2.2019. https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Kotoutumisen_polku_.pdf.
- Migri 2016a. Tiedote 17.5.2016. Humanitaarista suojelua ei myönnetä enää, uudet maalinjaukset Afganistanista, Irakista ja Somaliasta. Luettu 11.2.2020. https://migri.fi/artikkeli/-/asset_publisher/humanitaarista-suojelua-ei-myonneta-ena-uudet-maalinjaukset-afganistanista-irakista-ja-somaliasta.
- Migri 2016b. Tiedote 30.5.2016. Vastaanottokeskuksista vähennetään vajaat 6000 majoituspaikkaa. Luettu 11.2.2020. https://migri.fi/uutishuone/tiedote/-/asset_publisher/vastaanottokeskuksista-vahennetaan-vajaat-6-000-majoituspaikkaa.
- Migri 2020. Toiminnassa olevat alaikäisyksiköt. Luettu 11.2.2020. https://migri.fi/documents/5202425/6428609/alaikaisyksikoiden_yhteystietoja_5.1.2017.pdf/abee5bd2-bb7c-477e-bb47-6365b564d7d0/alaikaisyksikoiden_yhteystietoja_5.1.2017.pdf.
- Moghaddam, Riitta 2011. Alaikäisten vastaanotto ja lapsen etu sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Verkkojulkaisussa Lapsen etu ensin – Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Helsinki: Yhteiset lapsemme ry. Luettu 14.1.2020. https://kotouttaminen.fi/documents/3464316/4201921/lapsen_etu_ensin_web.pdf/1ad33dc2-bbe9-4002-a398-18dad2f5859c/lapsen_etu_ensin_web.pdf.
- Mustonen, Henna & Alanko, Salli 2011. Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden turvapaikkaprosessi Suomessa. Verkkojulkaisussa Lapsen etu ensin – Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Helsinki: Yhteiset

- lapsemme ry. Luettu 14.1.2020. https://kotouttaminen.fi/documents/3464316/4201921/lapsen_etu_ensin_web.pdf/1ad33dc2-bbe9-4002-a398-18dad2f5859c/lapsen_etu_ensin_web.pdf.
- Naapurisolidaarisuus tutkimushanke 2017. Naapurisolidaarisuus vastauksena turvapaikka'kriisiin'. Luettu 10.12.2019. <https://blogs.helsinki.fi/naapurisolidaarisuus/mita/>.
- Ní Raghallaigh, Muireann & Gilligan, Robbie 2010. Active survival in the lives of unaccompanied minors: coping strategies, resilience, and the relevance of religion. *Child and Family Social Work*. 2010 (5) Vol.15(2). 226–237. Luettu 1.3.2020. Doi:10.1111/j.1365-2206.2009.00663.x.
- Nöjd, Taija 2018. Ympäristön ja kestävän kehityksen huomioiva sosiaalityö. Verkkojulkaisussa Ranta, Johanna; Räsänen, Jenni-Mari & Günther, Kirsi (toim.) Tutkiva sosiaalityö. Sosiaalityön kodit ja kodit sosiaalityössä. Talentian ja Sosiaalityön tutkimuksen seuran verkkojulkaisu. Luettu 10.1.2020. <https://talentia.e-julkaisu.com/2018/tutkivasosiaalityo/docs/tutkivasosiaalityo2018.pdf>.
- Onodera, Henri & Peltola, Marja 2016. Ystävyys, sosiaaliset suhteet ja nuorten turvapaikanhakijoiden poikkeukselliset olot. Verkkojulkaisussa Honkasalo ym. (toim.) Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa. Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 120. Luettu 1.3.2020. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/nuorten_turvapaikanhakijoiden_elamaa_vastaanottovaiheessa.pdf.
- Olen turvassa, mutta yksin. Yksintulleet nuoret vaikuttajina ja kotoutumassa. Hankeraportti. Helsinki: SPR. Luettu 3.12.2019. https://rednet.punainenristi.fi/system/files/page/Olen%20turvassa%20mutta%20yksin%20-julkaisu.pdf?fbclid=IwAR2vgNM1zpCp1AR-JOsZvHVfElfA6LneR_Pz4bvERiX38CBI4J97ivB8bo1I.
- Parhiala, Pauliina & Raulo, Sylvia 2016. Pakolaiset maailmamme kuvana. Teoksessa Gothóni, Raili & Siirto, Ulla (toim.) Pakolaisuudesta kotiin. Helsinki: Gaudeamus.

- Parsons, Annika 2010. Lapsen edun toteutuminen turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevissa päätöksissä. Julkaisusarja 6. Helsinki: Vähemmistövaltuutettu.
- Patrikainen, Merja 2017. Yksin alaikäisinä tulleiden pakolaisnuorten kokemuksia transnationaaleista perhesuhteistaan ja elämästä Suomessa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin Yliopisto. Luettu 26.11.2019. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/229590/Patrikainen_Sosiaalityo.pdf?sequence=2&isAllowed=y.
- Perttula, Juha 2015. Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Tampere: Juvenes Print.
- Ranta, Johanna; Räsänen, Jenni-Mari; Günther, Kirsi & Juhila, Kirsi 2018. Lukijalle: Moniulotteinen koti sosiaalityön tutkimuksessa ja käytännöissä. Verkkojulkaisussa Ranta, Johanna; Räsänen, Jenni-Mari & Günther, Kirsi (toim.) Tutkiva sosiaalityö. Sosiaalityön kodit ja kodit sosiaalityössä. Talentian ja Sosiaalityön tutkimuksen seuran verkkojulkaisu. Luettu 10.1.2020. <https://talentia.e-julkaisu.com/2018/tutkivasosiaalityo/docs/tutkivasosiaalityo2018.pdf>.
- Rastas, Anna 2005. Kulttuurit ja erot haastattelutilanteessa. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino. 78–102.
- Ruohio, Heidi 2016. Suomalaiset kansainvälisesti adoptoidut: perheeseen ja kansaan kuuluminen. Nuorisotutkimusverkosto. Verkkojulkaisuja 119, *tiede*. Luettu 18.12.2019. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/kuvat/verkkojulkaisut/suomalaiset_kansainvalisesti_adoptoidut.pdf
- Saarikkomäki E. ym. Kansainvälistä suojelua koskevat päätökset Maahanmuuttovirastossa 2015–2017. Pilottitutkimus 18–34-vuotiaita Irakin kansalaisia koskevista myönteisistä ja kielteisistä päätöksistä. Turun Yliopisto. Oikeustieteellisen tiedekunnan tutkimusraportteja ja katsauksia 1/2018. Luettu 1.3.2019. https://www.utu.fi/sites/default/files/public%3A//media/file/RPR_1_2018.pdf.

- Salonen, Reetta 2005. Milloin omaan kotiin? Aikuistumisen vastuu Suomessa ja Espanjassa. Teoksessa Aapola, Sinikka & Ketokivi, Kaisa (toim.) Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy. 66–99.
- Siirto, Ulla & Hammar, Sari 2016. Kotouttava työ pakolaisina Suomeen muuttaneiden parissa. Teoksessa Gothóni, Raili & Siirto, Ulla (toim.) Pakolaisuudesta kotiin. Helsinki: Gaudeamus. 189–210.
- Sirriyeh, Ala & Ní Raghaillag, Muireann 2018. Foster care, recognition and transitions to adulthood for unaccompanied asylum seeking young people in England and Ireland. *Children and Youth Services Review* 2018, 92. 89–97. Luettu 13.1.2020. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.02.039>.
- Suikkanen, Asko & Kunnari, Marika 2005. Missä on sosiologian koti? Vilkkö Anni, Suikkanen Asko & Järvinen-Tassopoulos (toim.) Kotia paikantamassa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 59–80.
- Söderqvist, Åsa; Sjöblom, Yvonne & Bülow, Pia 2016. Home Sweet home? Professionals' understanding of 'home' within residential care for unaccompanied youths in Sweden. *Child and Family Social Work* 2016, 21. 591–599. Luettu 13.1.2020. <http://web.b.ebscohost.com.ezproxy.utu.fi/ehost/detail/detail?vid=6&sid=35f2b828-6257-471c-9353-7b95d835fa2c%40pdv-sessionmgr05&bdata=JnNpdGU9ZWhtc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=aph&AN=119027667>.
- Tapaninen, Anna-Maria 2019. Lapsuuden mitta – yksintulleiden iän selvittäminen osana turvapaikkatutkintaa. Asiantuntijapuheenvuoro hankeraportissa. Helsinki: SPR. Luettu 3.12.2019. https://rednet.punainenristi.fi/system/files/page/Olen%20turvassa%20mutta%20yksin%20-jul-kaisu.pdf?fbclid=IwAR2vgNM1zpCp1AR-JOsZvHVfElfA6LneR_Pz4bvERiX38CB14J97ivB8bo1I.
- Toivanen, Mari 2014. Negotiating home and belonging. Young Kurds in Finland. Väitöstudkimus. Turun yliopisto. Luettu 21.12.2019.

<https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/98544/Anna-les%20B%20389%20Toivanen%20DISS.pdf?sequence=2&isAllowed=y>.

- Tolonen, Tarja 2005. Sosiaalinen tausta, sukupuoli ja paikallisuus nuorten koulutussiirtymissä. Teoksessa Aapola, Sinikka & Ketokivi, Kaisa (toim.) Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy. 35–65.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Turvapaikkatilastot, 2019. Maahanmuuttovirasto. Luettu 28.2.2019. <http://tilastot.migri.fi/#applications/23330/49/14?start=540&end=551>.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2019. Eettinen ennakkoarviointi ihmistieteissä. Ihmistieteisiin luettavien tutkimusalojen eettisen periaatteet. Luettu 1.3.2019. <https://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakkoarviointi-ihmistieteissa#3>.
- UNHCR 2020. Figures at a glance. Statistical yearbooks. Luettu 11.2.2020. <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>.
- Unicef 2020. Mikä on lapsen oikeuksien sopimus? Luettu 26.1.2020. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus/>.
- Wernesjö, Ulrika. 2014. Conditional belonging. Listening to Unaccompanied Young Refugees' Voices. Acta Universitatis Upsaliensis. Digital Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Social Sciences 93. Luettu 28.2.2019. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:689776/FULLTEXT01.pdf>.
- Vilkama, Anni 2012. Pakolaissopimuksen syntyhistoria. Luettu 26.1.2020. <http://www.muuttoliikkeessa.fi/pakolaissopimuksen-syntyhistoria-2/>.
- Vilkko, Anni 2010a. Kohteena koti. Teoksessa Vilkko Anni, Suikkanen Asko & Järvinen-Tassopoulos (toim.) Kotia paikantamassa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 11–31.

- Vilkko, Anni 2010b. Eletyn tilan kertominen. Teoksessa Vilkko Anni, Suikkanen Asko & Järvinen-Tassopoulos (toim.) Kotia paikantamassa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 35–58.
- Yhdistyneet kansakunnat, 1989. Lapsen oikeuksien yleissopimus. Luettu 4.12.2019. <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus-turvaa-lasten-ihmisoikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>.
- Yhteiset lapsemme ry, 2011. Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Yksintulleet -projektin loppujulkaisu. Luettu 14.1.2020. https://kotouttaminen.fi/documents/3464316/4201921/lapsen_etu_ensin_web.pdf/1ad33dc2-bbe9-4002-a398-18dad2f5859c/lapsen_etu_ensin_web.pdf.
- Yksintulleet – näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa, 2009. Helsinki: Euroopan muuttoliikevirasto. Luettu 1.3.2019. <https://kotouttaminen.fi/documents/3464316/4201921/Yksintulleet+-%20+n%C3%A4kulmia+ilman+huoltajaa+maahan+saapuneiden+lasten+asemasta+S%20uomessa.pdf/614a6596-2f82-455e-8ff8-0c4de3dfb24d>.
- Yuval-Davis, Nira 2006. Belonging and the politics of belonging. *Patterns of Prejudice* 40 (3), 197–214. Luettu 18.12.2019. <http://web.a.ebsco-host.com.ezproxy.utu.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=9bb8dca-d-6d42-42f7-941c-68bb6c99fb6f%40sdc-v-sessmgr01>.
- Yuval-Davis, Nira 2011. The politics of belonging. Intersectional contestations. London: SAGE publications.
- Åberg, Leena-Kaisa 2009. Mixed flows – muuttoliikkeen monet ulottuvuudet. Luettu 10.2.2020. <http://www.muuttoliikkeessa.fi/mixed-flows-muuttoliikkeen-monet-ulottuvuudet/>.

LIITTEET

Haastattelukutsu

Liite 1

Hei!

Oletko vasta saanut oman kodin Suomesta? Miten sinulla menee siellä?

Minun nimeni on Greta Jokela. Opiskelen sosiaalityötä Turun Yliopistossa ja teen pro gradu -tutkielmaa, eli yliopiston maisterivaiheen lopputyötä ja haluaisin kuulla Sinun ajatuksiasi kodin rakentamisesta Suomeen. Minua kiinnostaa kuulla ajatuksiasi siitä, mitä nykyinen kotisi sinulle merkitsee ja minkälaista tukea olet sen rakentamiseen saanut. Kenties olet jäänyt kaipaamaan jotakin vanhasta kodista, tai ehkä elät juuri nyt unelmaasi? Tutkimukseni työnimi on *Yksin alaikäisenä turvapaikanhakijana tulleiden nuorten ajatuksia kodista*.

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista, ja perustuu omaan haluusi jakaa ajatuksiasi kodistasi ja siitä miltä nykyinen elämäntilanteesi tuntuu. Tutkimus toteutetaan haastatteluna, jotka nauhoitan. Tutkimuksen missään vaiheessa Sinun henkilöllisyytesi ei tule ilmi, eikä Sinua voi tutkimuksesta tunnistaa. Tutkimushaastattelu vie Sinulta aikaa reilun tunnin ja se voidaan tehdä Sinulle parhaiten sopivassa paikassa, esimerkiksi omassa kodissasi tai vaikka kirjastossa meille varatussa huoneessa. Tutkimukseen osallistuvat saavat leffalipun palkinnoksi.

Jos ajattelet, että voisit osallistua tutkimukseen, niin voit joko soittaa tai laittaa viestin minulle. Kerron mielelläni lisää tutkimuksesta! Muistutan vielä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista, se tehdään anonyymisti ja sen voi keskeyttää missä tutkimuksen teon vaiheessa tahansa.

Aurinkoisia kevätpäiviä toivottaen,

Greta Jokela

greta.k.jokela@utu.fi

p. 0504372013

Haastattelurunko

”Mitä koti yksin maahan tulleeille nuorille tarkoittaa? Kokevatko nuoret olevansa Suomessa kotonaan ja mitä kodin rakentaminen on heille merkinnyt? Mitä kodista on jäänyt mahdollisesti puuttumaan ja minkälaista tukea kodin rakentamiseen on tarvittu?” (ALUSTAVA TUTKIMUSKYSYMYS)

Taustatiedot:

- Ikä
 - Kotimaa
 - Milloin tullut Suomeen? / Minkä ikäisenä?
 - Missä kaikkialla asunut Suomessa?
 - Nykyinen asuinpaikka?
- (=tutkimusraportissa salassa pidettäviä tietoja.)

Kerronnallisen haastattelun haastattelurunko

1. Kerro miten olet päätynyt Suomeen asumaan ja muistele, minkälaisia koteja sinulla on aikaisemmin ollut. Voit aloittaa mistä haluat, ja kertoa siitä, mistä haluat. Lopuksi kysyn tarkentavia kysymyksiä.
2. Kuvaile nykyistä kotiasi. Mitä se sinulle merkitsee? Voit kertoa mistä haluat ja kysyn lopuksi tarkentavia kysymyksiä.

Tutkimustehtävän kannalta relevantit tarkentavat kysymykset:

- Mitä ajattelet sanasta koti?
- Mitä olet tuonut mukasi aikaisemmista kodeistasi?
- Miten nykyinen kotisi eroaa aikaisemmista kodeista?
- Onko kodin rakentamiseen liittynyt jotakin haasteita? Minkälaisia?
- Keitä kodissasi nyt asuu?
- Millainen olisi ihannekoti? Keitä sinne kuuluu?
- Mitä kodistasi puuttuu?

- Mitä tukea olet saanut kodin rakentamiseen Suomessa?
- Mitä tukea olisit kaivannut tai et ole saanut?
- Mitä odotuksia sinulla oli omasta kodista? Täyttyivätkö ne?

- Miksi koti on tärkeä asia?
- Onko sinulla muita koteja?
- Koetko että olet kotona nyt kun asut Suomessa? Mistä se tunne tulee/ ei tule?
- Missä ajattelet, että asut 5 tai 10 vuoden päästä? Millainen koti sinulla silloin on?

Teemahaastattelurunko (jos tarpeen käyttää)

1. Koti emotiona, mielentilana. Aika ennen Suomeen tuloa, aikaisemmat kodit, kodin merkitykset.

Alakysymykset:

- Kerro, miten olet päätenyt Suomeen asumaan?
- Kerro, minkälaisissa kodeissa olet aikaisemmin asunut?
- Mitä koti sinulle merkitsee?
- Minkälainen paikka Suomi/kotikunta on asua?
- Mitä haasteita kodin rakentamisessa on ollut?
- Minkälaisia tunteita kotiin liittyy?
- Onko jotakin, mitä kodistasi puuttuu?
- Ketkä kaikki kotiisi saavat tulla? Käykö sinulla vieraita?

2. Koti fyysisenä tilana. Kodin rakentamiseen saatu ja kaivattu tuki sekä matka nykyiseen tilanteeseen.

Alakysymykset:

- Kerro nykyisestä kodistasi, minkälainen se on ja mikä tekee siitä kodin?
- Kuka tai ketkä auttoivat sinua saamaan tämän kodin?
- Miten nykyinen kotisi eroaa vanhoista kodeista?
- Liittyykö kotiin uhkia? Joudutko pelkäämään jotakin?
- Mikä saa olosi tuntumaan kotoisalta? Onko se mahdollista omassa kodissasi?
- Jos tulee tilanne, että tarvitset apua, niin keneltä voit sitä pyytää?
- Missä luulet asuvasi 5 tai 10 vuoden päästä? Millaisena näet kotisi silloin?